

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİR ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL TURİZM:
BURSA TABAKHANELER BÖLGESİNİN İNCELENMESİ

MÜGE ERDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ TASARIM PROGRAMI

DANIŞMAN
PROF. DR. ÖMÜR BARKUL

İSTANBUL, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BİR ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL TURİZM: BURSA
TABAKHANELER BÖLGESİNİN İNCELENMESİ**

Müge ERDİ tarafından hazırlanan tez çalışması 23.07.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ömür BARKUL
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Ömür BARKUL
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Pınar SİPAHİ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Emel ARDAMAN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının gerçekleşmesi ve sonuca ulaşması aşamasında yardımlarını esirgemeyen, değerli görüş ve önerileri ile bana her daim yol gösteren tez danışmanım, Prof. Dr. Ömür BARKUL'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Beni bu uzun süreçte hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme ve sevgili eşim Nevzat KASAL'a teşekkür ederim.

Temmuz, 2019

Müge ERDİ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
ÇİZELGE LİSTESİ	xii
ÖZET	xiii
ABSTRACT.....	xv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti	1
1.2 Tezin Amacı	2
1.3 Hipotez	3
BÖLÜM 2	
TURİZM	5
2.1 Turizm Kavramı	5
2.2 Alternatif Turizm Kavramı	7
2.2.1 Alternatif Turizmin Tanımı ve Özellikleri	7
2.2.2 Alternatif Turizmin Ortaya Çıkışı.....	9
2.2.3 Alternatif Turizm Türleri	11
BÖLÜM 3	
BİR ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL TURİZM	12
3.1 Termal Turizm Kavramı	14
3.1.1 Termal Turizm ve Termalizm	14
3.1.2 Termal Tesislerin Türkiye'deki Gelişim Süreci	18
3.1.3 Termal Turizm Talebi	20
3.2 Dünyadan Termal Turizm Örnekleri.....	22
3.2.1 Avusturya.....	23

3.2.2	İsviçre.....	37
3.2.3	Çek Cumhuriyeti (Karlovy Vary).....	48
3.2.4	Macaristan (Budapeşte)	50
3.2.5	İzlanda (Blue Lagoon)	57
3.2.6	Almanya (Bad Füssing).....	58
3.3	Türkiye’den Termal Turizm Örnekleri	61
3.3.1	Yalova.....	62
3.3.2	Afyon.....	65
3.3.3	Kütahya	71
3.3.4	Denizli	78
3.3.5	İzmir	83
3.4	Bursa’da Termal Turizm	85
3.4.1	Bursa Kaplıcalarının Tarihçesi	86
3.4.2	Bursa Kaplıcalarının Oluşumu	88
3.4.2.1	Eski Kaplıca	90
3.4.2.2	Kükürtlü Kaplıcası	92
3.4.2.3	Yeni Kaplıca	94
3.4.2.4	Kaynarca	95
3.4.2.5	Kara Mustafa Kaplıcası	96
3.4.2.6	Tümbüldek Kaplıcası	97
3.4.2.7	Oylat Kaplıcaları	98

BÖLÜM 4

TERMAL TURİZM KAPSAMINDA BURSA TABAKHANELER BÖLGESİNİN KENTSEL ÖLÇEKTEN İNCELENMESİ .....

4.1	Çalışma Alanının Tanıtılması	99
4.1.1	Çevresel Analiz.....	100
4.1.2	Alanın Mevcut Durum Analizi	105
4.2	Çalışma Alanının Tercih Edilme Nedenleri	107
4.2.1	Konum.....	107
4.2.2	Tarihi ve Yapılı Çevre İle İlişkisi	107
4.2.3	Dağ Turizmi İle İlişkisi.....	109
4.2.4	Su Kaynakları	110
4.2.5	Alanın Mevcut Durumu	111
4.3	Bölgede Bulunan Tesisler ve Yeterlilikleri.....	113
4.3.1	Kervansaray Termal Otel	114
4.3.2	Gönlüferah Otel	116
4.3.3	Marigold Otel.....	118
4.3.4	Yıldız Otel	119
4.3.5	Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hatanesi	120
4.3.6	Divan Otel	122
4.4	Çalışma Alanıyla İlgili Genel Değerlendirmeler	124
4.5	Bölgede Düşünülen Termal Dönüşümün Kente ve Kentliye Katkısı	124

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER	127
KAYNAKLAR	147
ÖZGEÇMİŞ	159

KISALTMA LİSTESİ

BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SPA	Salus Per Aquam
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2. 1	Turizmin türleri..... 7
Şekil 2. 2	Alternatif turizmin türleri 11
Şekil 3. 3	Türkiye jeotermal kaynaklar dağılımı ve uygulama haritası [28] 16
Şekil 3. 4	Avusturya haritası 23
Şekil 3. 5	Baden kentindeki termal tesisler 24
Şekil 3. 6	Baden kentindeki Mariquelle kaynağından çıkan kükürtlü su [38]..... 25
Şekil 3. 7	Thermalstrandbad Baden [39] 25
Şekil 3. 8	Thermalstrandbad Baden, 1920 [40] 25
Şekil 3. 9	Thermalstrandbad Baden plaj [42] 26
Şekil 3. 10	Thermalstrandbad Baden havuz [43]..... 26
Şekil 3. 11	Römertherme Baden tesisindeki havuzlar [45] 27
Şekil 3. 12	Römertherme Baden saunalar [46] 27
Şekil 3. 13	Rehabilitationzentrum Engelsbad kükürt küveti [47] 27
Şekil 3. 14	Rehabilitationzentrum Engelsbad terapi havuzu [48] 28
Şekil 3. 15	Tauren Spa otel görünümü [50]..... 28
Şekil 3. 16	Tauren Spa açık havuz [51] 29
Şekil 3. 17	Tauren Spa sauna ve buhar banyosu [51]..... 29
Şekil 3. 18	Alpentherme Gastein panoramik tesis görünümü [52]..... 30
Şekil 3. 19	Alpentherme Gastein termal su banyosu gölü ve açık havuz [53] 30
Şekil 3. 20	Alpentherme Gastein bayanlar saunası [54] 30
Şekil 3. 21	Aquadome tesis plan şeması [56] 31
Şekil 3. 22	Aquadome tesise tepeden bakış [56] 31
Şekil 3. 23	Aquadome açık hava termal banyoları [56]..... 32
Şekil 3. 24	Aquadome spor havuzu [56]..... 32
Şekil 3. 25	Aquadome spa bölümü [56] 33
Şekil 3. 26	Therme Wien Oberlaa vaziyet planı [57] 33
Şekil 3. 27	Therme Wien Oberlaa yerleşim planı [58]..... 34
Şekil 3. 28	Therme Wien Oberlaa zemin kat planı [57]..... 34
Şekil 3. 29	Therme Wien Oberlaa termal havuzlar [59] 35
Şekil 3. 30	Therme Wien Oberlaa sağlık merkezi [60]..... 35
Şekil 3. 31	Thermal Römerbad eski ve yeni bina [61] 36
Şekil 3. 32	Thermal Römerbad spa merkezi [62] 36
Şekil 3. 33	Karavankenhof Therme açık termal havuz [63]..... 36
Şekil 3. 34	Karavankenhof Therme spa bölümü [63] 37

Şekil 3. 35	Karavankenhof Therme açık termal havuz [63].....	37
Şekil 3. 36	İsviçre haritası	37
Şekil 3. 37	Eski Hürliman Bira İmalathanesi [64].....	38
Şekil 3. 38	Hürliman Termal Banyoları, yeraltı banyoları [66]	38
Şekil 3. 39	Hürliman Termal Banyoları [66].....	39
Şekil 3. 40	Hürliman Termal Banyoları sonsuzluk havuzu [66]	39
Şekil 3. 41	Leukerbad bölgesindeki termal tesisler	40
Şekil 3. 42	Leukerbad kaplıca rotası [69].....	41
Şekil 3. 43	Leukerbad Thermalquellen weg–steg / Leukerbad termal rota [69]	42
Şekil 3. 44	Leukerbad Thermalquellen weg–steg / Leukerbad termal rota [69]	42
Şekil 3. 45	Leukerbad Therme [70].....	43
Şekil 3. 46	Leukerbad Alpentherme Walliser açık havuz [71].....	43
Şekil 3. 47	Leukerbad Alpentherme Walliser kapalı havuz [71].....	43
Şekil 3. 48	Leukerbad Alpentherme Walliser “sauna köyü” [71]	44
Şekil 3. 49	Leukerbad Alpentherme Walliser “sauna köyü” [71]	44
Şekil 3. 50	Leukerbad sağlık merkezi [72]	45
Şekil 3. 51	Leukerbad Sağlık Merkezi termal havuz ve klinik [72].....	45
Şekil 3. 52	Therme Vals [73]	46
Şekil 3. 53	Therme Vals 1. kat planı [74]	47
Şekil 3. 54	Therme Vals zemin kat planı [74]	47
Şekil 3. 55	Therme Vals binayı saran sıcak su ağı [75].....	47
Şekil 3. 56	Therme Vals açık termal havuz [75].....	48
Şekil 3. 57	Vřídelnı kolonádası dış çeşme [77]	49
Şekil 3. 58	Vřídelnı kolonádası [77]	49
Şekil 3. 59	Mlýnská kolonádası [77]	49
Şekil 3. 60	Sadova kolonádası [77]	50
Şekil 3. 61	Budapeşte şehir haritası, termal hamamların konumu	51
Şekil 3. 62	Budapeşte Szechenyi Kaplıcası, zemin kat planı [79]	52
Şekil 3. 63	Budapeşte Szechenyi Kaplıcası [79]	53
Şekil 3. 64	Budapeşte Szechenyi Kaplıcası kapalı havuzlar [79].....	53
Şekil 3. 65	Budapeşte Gellert Hamamı ve otel binasının dış görünüşü [80]	54
Şekil 3. 66	Budapeşte Gellert Hamamı plan şeması.....	54
Şekil 3. 67	Budapeşte Gellert Hamamı, kapalı havuz ve spa [80]	55
Şekil 3. 68	Budapeşte Gellert Hamamı, spa [80].....	55
Şekil 3. 69	Budapeşte Rudas Bath, kapalı havuzlar [82].....	55
Şekil 3. 70	Budapeşte Rudas Bath, çatı havuzu [82]	56
Şekil 3. 71	Budapeşte Kiraly Hamamı [84]	56
Şekil 3. 72	Budapeşte Lucas Hamamı [85]	56
Şekil 3. 73	Budapeşte Dandar Hamamı [86].....	57
Şekil 3. 74	Budapeşte Dagaly Hamamı [87].....	57
Şekil 3. 75	İzlanda Mavi Lagün, tesisin kuşbakışı görünüşü [88].....	57
Şekil 3. 76	İzlanda Mavi Lagün [88]	58
Şekil 3. 77	Bad Füssing, 1955 [89]	59
Şekil 3. 78	Bad Füssing’de ki termal tesisler.....	59
Şekil 3. 79	Bad Füssing, Therme Eins [90]	60
Şekil 3. 80	Bad Füssing, EuropaTherme [91]	61

Şekil 3. 81	Bad Füssing, Johannesbad [92]	61
Şekil 3. 82	Yalova Termal, kaplıca ve termal tesisler	62
Şekil 3. 83	Yalova Termal Kaplıcası[95]	63
Şekil 3. 84	Yalova Termal, açık havuz [95].....	63
Şekil 3. 85	Yalova Termal, Kurşunlu Banyo [95]	64
Şekil 3. 86	Yalova Termal, Valide Hamamı [95].....	64
Şekil 3. 87	Yalova Termal, Sultan Hamamı [95].....	65
Şekil 3. 88	Yalova Termal, sıra banyolar [95]	65
Şekil 3. 89	Afyon’da bulunan termal turizm merkezleri.....	66
Şekil 3. 90	Afyon Sandıklı, Hüdai Kaplıca Merkezi [97]	67
Şekil 3. 91	Afyon Oruçoğlu Thermal Resort [102]	69
Şekil 3. 92	Afyon İkbal Termal Otel [103].....	70
Şekil 3. 93	Afyon İkbal Termal Otel, spa [103]	70
Şekil 3. 94	Afyon Ömer İpek Thermal Tatil Köyü [104]	71
Şekil 3. 95	Afyon Ömer İpek Thermal Tatil Köyü, spa [104].....	71
Şekil 3. 96	Kütahya’ da bulunan termal turizm merkezleri	72
Şekil 3. 97	Kütahya, Harlek Termal Otel [107]	73
Şekil 3. 98	Harlek Termal Otel, spa [107]	73
Şekil 3. 99	Harlek Termal Otel tuz odası [107]	74
Şekil 3. 100	Yoncalı, Gülümser Hatun Termal Otel [109].....	75
Şekil 3. 101	Yoncalı, Gülümser Hatun Termal Otel, spa [109]	75
Şekil 3. 102	Yoncalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi [110].....	76
Şekil 3. 103	Gediz – Murat Dağı termal turizm merkezi [105].....	76
Şekil 3. 104	Emet Termal Otel dış görünüş ve rekreasyon alanları [112]	77
Şekil 3. 105	Emet Termal Otel, hamam, aile hamamı ve kapalı havuz [112].....	78
Şekil 3. 106	Emet Termal Otel yosun havuzları [112]	78
Şekil 3. 107	Denizli ilindeki jeotermal sahaların dağılımı [113]	79
Şekil 3. 108	Denizli Karahayıt, Pamukkale [126]	80
Şekil 3. 109	Richmond Pamukkale Thermal, Pamukkale [117].....	81
Şekil 3. 110	Richmond Pamukkale Thermal açık ve kapalı termal havuzlar [117].....	81
Şekil 3. 111	Doğa Termal Health Spa, Pamukkale [118]	81
Şekil 3. 112	Doğa Termal Health Spa, açık- kapalı termal havuzlar ve hamam [118]...	82
Şekil 3. 113	Herakles Termal Otel’ in bahçesindeki kaynak [119]	82
Şekil 3. 114	Herakles Termal Otel spa [119]	83
Şekil 3. 115	İzmir Balçova Termal Otel genel görünüm [122].....	84
Şekil 3. 116	İzmir Balçova Termal Otel havuzlar [123].....	85
Şekil 3. 117	İzmir Balçova Termal Otel tedavi birimleri [123].....	85
Şekil 3. 118	Bursa ili jeotermal alanları [125]	86
Şekil 3. 119	Bursa su kaynakları haritası, 1941 [133].....	90
Şekil 3. 120	Çekirge Eski Kaplıca, 1895 [135]	91
Şekil 3. 121	Bugünkü Çekirge Eski Kaplıca planı ve Bursa Eski Kaplıca durumu [137]..	91
Şekil 3. 122	Çekirge Eski Kaplıca kesiti [138].....	92
Şekil 3. 123	Kükürtlü Kaplıcası, 1892 [140]	92
Şekil 3. 124	Kükürtlü Kaplıcası, güncel plan şeması [132].....	93
Şekil 3. 125	Kükürtlü Kaplıcası [141]	93
Şekil 3. 126	Yeni Kaplıca, 1883 sonrası [144]	94

Şekil 3. 127	Yeni Kaplıca, plan şeması [145]	94
Şekil 3. 128	Yeni Kaplıca, 2019 [146]	95
Şekil 3. 129	Kaynarca [147]	96
Şekil 3. 130	Kara Mustafa Kaplıcası [148]	96
Şekil 3. 131	Tümbüldek Kaplıcası [149].....	97
Şekil 3. 132	Oylat Kaplıcaları [150].....	98
Şekil 4. 1	Osmangazi ilçesinin Bursa haritasındaki yeri [152].....	100
Şekil 4. 2	Çalışma alanı çevre ilişkisi	101
Şekil 4. 3	Dericiler Bölgesi, Bursa [157]	104
Şekil 4. 4	Çalışma alanı.....	106
Şekil 4. 5	Çalışma alanının çevresindeki mevcut yapı stoğu	106
Şekil 4. 6	Çalışma alanının çevresindeki mevcut yapı stoğu ve sokak dokusu	106
Şekil 4. 7	Çalışma alanında bulunan eski sanayi yapı kalıntıları	107
Şekil 4. 8	Bursa turistik şehir haritası [162]	108
Şekil 4. 9	Çalışma alanındaki su kaynağının yeri.....	111
Şekil 4. 10	Çalışma alanının Çekirge bölgesinden görüşünü.....	112
Şekil 4. 11	Çalışma alanının kuzeyindeki ve batısındaki kent dokusu	112
Şekil 4. 12	Çalışma alanının doğusundaki kent dokusu.....	113
Şekil 4. 13	Çalışma alanından Kükürtlü bölgesine bakış.....	113
Şekil 4. 14	İncelenen Tesisler	114
Şekil 4. 15	Bursa Kervansaray Termal Otel, genel görünüş [169]	115
Şekil 4. 16	Bursa Kervansaray Termal Otel bünyesindeki Eski Kaplıca [170]	115
Şekil 4. 17	Bursa Kervansaray Termal Otel termal banyo kısmı [169]	116
Şekil 4. 18	Gönlüferah 1890 [170].....	117
Şekil 4. 19	Gönlüferah City [171].....	117
Şekil 4. 20	Gönlüferah Otel hamamlar [172]	118
Şekil 4. 21	Gönlüferah Otel bahçe bölümü [172].....	118
Şekil 4. 22	Marigold Otel genel görünüm [173]	118
Şekil 4. 23	Marigold Otel, sessiz alan spa [174]	119
Şekil 4. 24	Marigold Otel, normal alan havuz, sauna ve Türk Hamamı [174]	119
Şekil 4. 25	Yıldız Termal Otel genel görünüm [175]	120
Şekil 4. 26	Yıldız Termal Otel özel hamam odası [175]	120
Şekil 4. 27	Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi [176]	121
Şekil 4. 28	Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, spa merkezi [177] .	121
Şekil 4. 29	Divan Otel genel görünüm [179].....	122
Şekil 4. 30	Divan Otel kesit [178].....	123
Şekil 4. 31	Divan Otel spa [180].....	123
Şekil 4. 32	Çalışma alanı ve çevresi	125

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2. 1 Alternatif turizm ve kitle turizminin karşılaştırılması [11]	8
Çizelge 3. 1 TÜİK sağlık harcamaları istatistikleri [20].....	13
Çizelge 3. 2 Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018 yılı turizm gelirinin harcama kalemlerine göre dağılımı [4].....	13
Çizelge 3. 3 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye’deki termal suların bölgelere göre sayısı [26]	16
Çizelge 3. 4 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye’de ki bakanlık belgeli konaklama tesisleri, 2018 [4]	19
Çizelge 3. 5 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye’de ki belediye belgeli konaklama tesisleri, 2018 [4]	19
Çizelge 3. 6 Termal turizmin sağladığı bazı önemli avantajlar	21
Çizelge 3. 7 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye’deki bakanlık belgeli termal tesislere gelen turist ve geceleme sayısı [4]	21
Çizelge 4. 1 Bursa Valiliği, Bursa valilik yatırımları [155].....	102
Çizelge 4. 2 TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama tesisleri istatistiği [154]	102
Çizelge 4. 3 TC. Sağlık Bakanlığı Türkiye medikal turizm raporu, Bursa’da sağlık turizminin gelişimi [154]	102
Çizelge 4. 4 Uludağ bölgesi otelleri [164].....	109
Çizelge 4. 5 Uludağ’a günübirlik ziyaret edenlerin sayısı [166].....	110
Çizelge 5. 1 Dünyada incelenen termal tesislerin mekânsal olarak özet tablosu.....	129
Çizelge 5. 2 Türkiye’de incelenen termal tesislerin mekânsal olarak özet tablosu	133
Çizelge 5. 3 Bursa’da incelenen termal tesislerin mekânsal olarak özet tablosu	139

**BİR ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL TURİZM: BURSA
TABAKHANELER BÖLGESİNİN İNCELENMESİ**

Müger ERDİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömür BARKUL

Hızlı kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler daha iyi bir yaşam koşulu sağlarken, diğer bir taraftan da doğal kaynakların tükenmesine ve doğadaki dengenin bozularak çevresel sorunların artmasına sebep olmaktadır. İnsanlar sağlıklarını koruyabilmek, kendilerini tedavi edebilmek ve işgücü verimini artırabilmek adına doğal turizm kaynaklarından (temiz hava, termal ve şifalı sular, vs.) faydalanmaya başlamışlardır.

Geçmişten günümüze kadar geçen süreçte kullanılan termal sular, günümüzde tıp biliminin de desteği ile bir tedavi yöntemi olarak kabul edilmektedir. Termal turizme olan talep dünyada ve ülkemizde her geçen gün arttığından böyle bir kitle oluşumu büyük dikkat çekmektedir.

Bu tez kapsamında, sahip olduğu sıcak su kaynakları yönünden zengin sayılan Bursa'da, kentin çöküntü bölgesi olarak kalan Tabakhaneler Bölgesinin termal turizm yönünden olumlu ve olumsuz potansiyelleri araştırılıp, atıl durumda kalmış alanın kente yeniden kazandırılabilmesi için nelerin yapılabileceği araştırılmıştır. Dünyadaki ve ülkemizdeki termal tesislerin fiziksel, çevresel ve mekânsal donanımları, kapasiteleri ve yeterlilikleri araştırılıp Bursa'daki termal tesisler ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Termal turizmden elde edilecek olan gelirin Bursa kentine ve kentliye katkısı belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde literatür özeti, çalışmanın amacı ve araştırma yöntemlerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde; turizm ve alternatif turizm gibi kavramların tanımları, özellik ve önemleri araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde; bir sağlık turizm türü olarak termal turizm, termal turizm talebi ve bu alternatif turizm türünün nasıl geliştiği üzerine bir araştırma yapılmıştır. Dünyadaki, Türkiye’de ki termal turizm bölgeleri, bu bölgelerdeki bazı otellerin kapasite, yeterlilik ve donanım gibi özellikleri incelenmiştir. Bursa ilinin termal turizm tarihi, kaplıca ve termal sularının oluşumu ve eskiye dayanan kaplıca örnekleri üzerinden verilen bilgiler doğrultusunda alan çalışmasına geçilmiştir.

Dördüncü bölümde; çöküntü bölgesi olarak nitelendirdiğimiz Tabakhaneler Bölgesinin çevresel analizleri, alanın seçilme nedenleri ve potansiyelleri irdelenmiş olup çalışma alanının yakınında bulunan bazı termal tesis örnekleri incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapılan araştırmalar ve örneklemeler doğrultusunda Bursa Tabakhaneler Bölgesinde termal turizmin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulup çizelgeler ile dünyada ve ülkemizdeki tesislerin genel özelliklerinin karşılaştırmaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Turizm, Termal Turizm, Termalizm, Termal Dönüşüm, Kimlik

**THERMAL TOURISM AS AN ALTERNATIVE TOURISM TYPE: AN
INTEGRATION OF BURSA TABAKHANELER REGION**

Müger ERDİ

Department of Architecture

MSc. Thesis

Adviser: Prof. Dr. Ömür BARKUL

While rapid urbanization, industrialization and technological developments provide a better life condition, on the other hand, it causes the depletion of natural resources and the deterioration of the nature and the increase of environmental problems. People started to benefit from natural tourism sources (fresh air, thermal and healing waters, etc.) in order to protect their health, to treat themselves and to increase labor productivity.

Thermal waters used in the process from the past to the present are accepted as a treatment method with the support of medical science. Since the demand for thermal tourism is increasing day by day in our country and in our country, such a mass formation attracts great attention.

In this study, the positive and negative potentials of the Tabakhaneler Region, which is considered as the collapse zone of the city in Bursa, which is considered rich in hot water resources, were investigated and what could be done to regain the idle area to the city was investigated. The physical, environmental and spatial equipment, capacities and sufficiencies of thermal facilities in the world and in our country were investigated and comparisons were made with thermal facilities in Bursa. The contribution of the income to be obtained from thermal tourism to the city of Bursa and the city population was tried to be determined.

In the first part of the study, literature summary, aim of the study and research methods are mentioned.

In the second part; definitions, characteristics and importance of concepts such as tourism and alternative tourism were investigated.

In the third chapter; as a kind of health tourism, thermal tourism, the demand for thermal tourism and how this alternative tourism developed. Thermal tourism regions in the world and in Turkey, capacity, competence and equipment of some hotels in these regions are examined. In the fourth section, the environmental analysis of the Tabakhaneler Region, which we described as the collapse zone, the reasons and potential of the area were examined.

In the fourth section; the environmental analysis of the Tabakhaneler Region, which we call the collapse zone, the reasons for the selection of the site and their potentials were examined and some thermal facility samples located near the study area were examined

In the conclusion section, suggestions for improvement of thermal tourism are presented in the Bursa Tabakhaneler Region in line with the researches and examples.

Keywords: Alternative Tourism, Thermal Tourism, Thermalism, Thermal Conversion, Identity

1.1 Literatür Özeti

Bu tezin ana konusunu oluşturan ve sağlık turizminin bir bölümünü oluşturan termal turizm kavramı, insanlar tarafından talebi hızlı bir şekilde artan bir konudur. İnsanoğlunun bilim ve teknikteki zamanla meydana getirdiği gelişimler, daha önceki dönemlere nazaran çok daha etkili bir değişime sebep olmuştur. Teknolojinin ve gelişmenin getirdiği konfor, insanoğlunda bir talep haline dönüşmüştür. Büyük kentlerde yaşam şartlarındaki zorluk ve artan refah düzeyinin olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz etkilerinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanoğlu artık daha çok stres yaşayan ve geçmiş dönem insanlarına göre daha çok rahatsızlıklara maruz kalan bir hal almış ve hemen hemen çoğu kimsede sağlıklı yaşama talebi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu talebin bir sonucu olarak da tüm dünyada termal kaynaklar ve şifalı sular büyük önem kazanmıştır.

Çalışma süreci boyunca turizm, sağlık turizmi ve termal turizm ile ilgili kütüphanede kaynaklar taranmış, konu ile ilgili olabilecek yayınlanmış ve yayınlanmamış tezler, makaleler, dergiler ve bildiriler detaylı bir şekilde gözden geçirilmiştir.

Çalışmanın başlangıcında öncelikle kavramsal tanımlar araştırılmış ve turizm ile alternatif turizm konusunda; Metin Kozak, Nazmi Kozak ve Meryem A. Kozak'ın Genel Turizm ve İlkeler-Kavramlar, Nazife Küçükcaslan'ın Özel İlgi Turizmi ve Prof.Dr. Necdet Hacıoğlu ile Prof. Dr. Cevdet Avcıkurt'un Turistik Ürün Çeşitlendirmesi kitapları başlangıç kaynakları olmuştur. Turizm ve Alternatif Turizm karşılaştırmalarındaki bir takım şema ve tablolara William C. Gartner'ın Tourism Development: Principles,

Processes, Policies kitabına internet üzerinden ulaşılarak faydalanılmıştır. Farklı birçok kitap, makale, konferans, bildiri ve dergi gibi kaynaklardan farklı düşünce ve tanımlamalara ulaşılmıştır. Sağlık Turizmi konusuyla ilgili olarak da Milica Z. Bookman ve Karla R. Bookman'ın Medical Tourism Developing Countries kitabından internet üzerinden yararlanılmıştır. Termal Turizm ile ilgili olarak çok fazla dergiler ve haber bültenleri incelenmiştir.

Kaynak taramasının yanı sıra, çalışma konusunun alansal olarak araştırılması büyük önem teşkil etmektedir. Dünyadan ve Türkiye'den incelenen termal bölgeler, bu bölgelerdeki termal tesisler, bu tesislerin termal tesis olma anlamında mekânsal donanımları ve yeterlilikleri tesislerin kendi internet siteleri üzerinden incelenmiş, tesislerin harita üzerindeki konumları Google Maps üzerinden tespit edilip işaretlenmiştir. Türkiye örnekleri incelenirken Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sitesindeki bilgilerden ve istatistiklerden, Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde ve Bursa Şehir Kütüphanesi'nde bulunan çeşitli kaynaklardan oldukça faydalanılmıştır.

Alan çalışmasında alanın ulaşımı, çevresel ilişkileri yine haritalar üzerinden incelenmiş, tarihine ilişkin eski fotoğraflara, su kaynaklarına ilişkin eski haritalara, bölgedeki kaplıcaların orjinal plan şemalarına ulaşılmıştır. Bölgedeki otellerin termal tesis olma anlamında mekânsal donanımları ve yeterlilikleri incelenmesi sırasında kurumsal internet sitelerinden faydalanılmıştır. Ayrıca belediyenin geçmişte bölge ile ilgili yaptığı çalışmalar hakkında gazete ve dergilerde çıkan haberler, yazılar ve bilgiler derlenmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Bursa, tarihi boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, her döneme ve kültüre ait geniş bir tarihi mirasa sahip olan eski bir Türk şehridir. Sıcak Su Bölgesi olarak anılan Tabakhaneler ve çevresi, eski bir sanayi bölgesi olup kentin gelişmesi ile konut alanlarının arasında kalmıştır. Fakat bu bölge, deri sanayisinin şehrin başka bir yerine taşınmasından bugüne kadar süregelen zaman zarfında çarpık yapılaşma, gecekondu ve yıkıntılar ile birlikte günümüze kadar gelmiş ve hala kent imajını zedeleyerek atıl bir şekilde kullanılmamaktadır.

Gün geçtikçe artan sağlık ve termal turizm taleplerine cevap verebilmek adına bölgenin yeniden işlevlendirilmesi, çalışma alanında bulunan su kaynağının sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmesi, Bursa'da yetersiz kalan termal tedavi ve sağlık merkezlerinin günümüz standartları ve konfor koşulları gözetilerek yeniden tasarlanıp ele alınması ve Bursa'nın termal turizm adı ile markalaşmasında Tabakhaneler Bölgesinin önemini ve yerini göstermek amaçlanmıştır.

Bursa'daki termal tesislerin hangi mekânsal ve teknolojik donanımlara sahip olması gerektiği, konfor koşulları ve tesis özelliklerini tespit edebilmek için dünyadaki ve ülkemizdeki bazı tarihi banyo ve modern termal tesis yapıları incelenip karşılaştırmalar yapılarak olumlu ve olumsuz yönlerini tespit etmek de çalışmanın amaçlarından bir diğeridir.

Alanın güncel fotoğraflar üzerinden analizleri yapılarak; değişen, dönüşen kentin günümüzde ne durumda olduğunu ve çevresel analizler ile gelecekte nelere sahip olabileceğini göstermek hedeflenmiştir.

1.3 Hipotez

Eski bir sanayi bölgesi olan Bursa Tabakhaneler Bölgesi, deri sanayisinin konut alanlarının arasında kalmasından sonra o bölgeden şehrin başka bir alanına taşınmıştır. Belediye tarafından çeşitli proje ve planların hazırlandığı çalışma alanı ne yazık ki günümüzde hala çevresi gecekondularla çevrili ve eski bina yıkıntılarının olduğu kentin merkezinde atıl kalmış bir alan olarak durmaktadır.

Günümüzde hızlı yapılaşma ve kentsel dönüşüm hareketi ile çok katlı binalar, çok fazla alt ve üst yapı projeleri ile kent bozulmaya açık bir hal almaktadır. Bu bozulmanın önlenmesi, farklı disiplinlerle birlikte kararlar alınması, kentin değerlerinin ve potansiyellerinin gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır.

Bursa'da "Kür Kenti" olarak tanımlanabilecek bu bölgenin, tasarım disiplinleri aracılığıyla; mimari tasarım, kentsel tasarım ve peyzaj tasarımı perspektifleriyle disiplinlerarası bir konu olarak ele alınması gerekliliği önemlidir. Mevcut işlevini kaybetmiş Tabakhaneler Bölgesinin de mimari ve kentsel kimlik algısına zarar vermeden yeniden işlevlendirilmesi, çalışma alanda bulunan mevcut su kaynağının

çıkıldığı yerde kullanılmasının öneminden dolayı bu değişimin sağlık ve termal turizm yönünde olması kente ve kentliye sosyo-ekonomik olarak büyük faydalar sağlayacaktır. Böylelikle hedeflenen bölgenin mekânsal alan kullanım kararlarının kür kenti olma yönündeki modele bir imge olarak oluşmasına katkı sunacaktır.

Turizm kavramı, günümüzde çok fazla kullanılan kavramlar arasındadır. Geniş kitlelerin eğlence, dinlenme ve zaman geçirme amacıyla zahmetsizce katılabildiği etkinlikler bütünü olan turizm, zamanla insanların farklı arayışlar içerisine girip farklı turizm türlerine yönelmesine neden olmuştur.

Bu bölümde turizme ve alternatif turizme ait kavramlar, tanımlar, bu kavramların türleri ve önemleri üzerine değinilecektir.

2.1 Turizm Kavramı

Turizm kavramı ile ilgili çok fazla tanım ortaya atılmakta olup buna rağmen kapsamlı bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun sebebi, turizmin öznesinin insan olmasından ve ekonomik, sosyal, psikolojik ve politik birçok etmeni bir araya getirmesinden kaynaklanmaktadır [1].

Uluslararası turizm sözlüğüne göre turizm; "Kişinin, sürekli kalışa dönüştürmemek ve gelir sağlayıcı herhangi bir uğraşda bulunmamak şartıyla, yolculuk ve/veya konaklamasından doğan olay ve ilişkilerin tümü"dür [2].

Turizm sektörü 1950'lerden sonra sosyo-kültürel ve ekonomik önemi gittikçe artan, zamanla toplumların gelişmesi ve zenginleşmesi, ulaşım araçlarının çeşitlenmesi, yoğun iş temposundan dolayı insanların tatil yapma ihtiyacı ve teknolojik gelişme ile dünyanın çeşitli bölgelerindeki doğal ve tarihi değerlerin öğrenilmesi sonucu sektör hızla gelişen bir sektör olmuştur [3].

Turizm, dünyanın en büyük endüstrilerinden birisi olmakla birlikte pek çok ülkede ekonomik ve sosyal problemlerin çözümü olarak görülmektedir.

Turizmin önemi şu şekilde özetlenebilir;

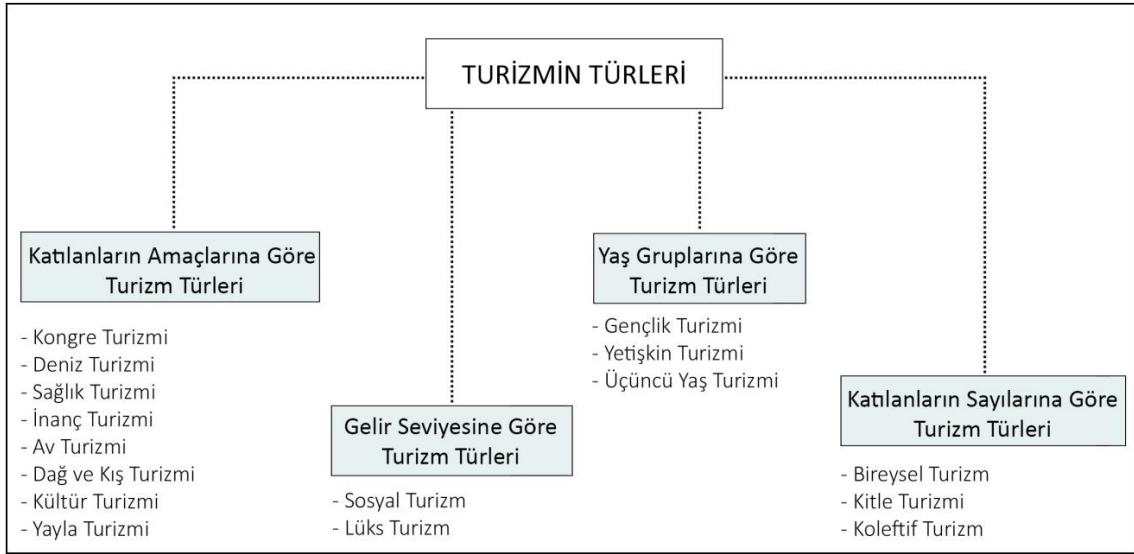
- Milli gelire katkı sağlar.
- Ekonomiyi geliştiren bir hizmet sektörüdür.
- Tüketim ve üretim esastır.
- İstihdam ve iş imkânı sağlar.
- Getirdiği döviz ile dış ödemelerde denge oluşturur.
- Doğal, kültürel ve sosyal çevreyi korumanın ve geliştirmenin etkili bir aracıdır.

2018 yılında ülkemizin turizm gelirlerinde yaklaşık %12,3 artış ile devlet bütçesine sadece dolaşım ve marina hizmet harcamalarından 139.142 dolarlık katkı sağlanmıştır. Yabancı ziyaretçilerden 24.028 milyar dolar, yurtdışında ikamet eden Türklerden 5.345 milyar dolar olmak üzere 2018 yılı toplam turizm geliri 29.512.926 milyar dolardır. 2018 yılında ülkemizi ziyaret eden yabancı turist sayısı ise 46.112.592' ye ulaşmıştır [4].

Kişileri turizme katılmaya yönlendiren sebeplere baktığımızda, turizmin farklı türlerde karşımıza çıktığı görülmektedir. Turizmi gelişmelerine veya kullanım amaçlarına göre farklı şekilde sınıflandırmak mümkün olmaktadır [3]. Turizmi seyahatin süresine, konaklama yapılan tesise, kullanılan ulaşım aracına, turizme katılanların yaş ortalamasına göre pek çok farklı şekilde türlerine ayırabiliriz. Ancak genel olarak turizm, bireysel turizm ve kitle turizmi olarak ele alınabilir. Bireysel turizm, seyahat edenlerin herhangi bir turizm organizasyonuna bağlı olmadan, kendi gezilerini oluşturdukları ve daha esnek olan turizm türüdür [5]. 1960'lı yıllardan sonra gelişen kitle turizmi ise konaklamada tatil köyleri ve kıyı otellerinin tercih edildiği tur operatörleri tarafından organize edilmiş ve çoğunlukla standart ürünler içeren tatil türüdür [6].

Fakat kitle turizminin kısa dönemde ekonomiye sağladığı yararların yanı sıra uzun dönemde ortaya çıkardığı zararlar da mevcuttur. Her şey dâhil sistemin hâkim olduğu

kitle turizminde yoğun rekabet nedeniyle fiyat ve kalitede düşüşle birlikte otel dışına çıkmayan turistlerin de bölge ekonomisine katkısı olmamaktadır [7].

Şekil 2. 1 Turizmin türleri

Turizmin mevsimlik bir sektör ve sadece kıyılara yapılan tatil olarak kalması sebebiyle, kitle turizmi son yıllarda yerini yavaş yavaş alternatif turizme bırakmaya başlamıştır.

2.2 Alternatif Turizm Kavramı

Turizm, dinamik yapıya sahip bir etkinlik olup zaman içerisinde sürekli gelişim ve değişim göstermektedir. Çağımızın getirdiği küresel gelişmeler zamanla bireylerin isteklerini etkileyerek turizmin çeşitlenmesine neden olmuştur. İnsanların ihtiyaç, zevk ve imkânları günden güne değiştiğinden, kıyı tatilinden başka alanlarda da turizm faaliyetleri çeşitlenmeye başlamıştır (kış, eko, termal, eğitim, kültür, sağlık, kongre, dini, vs.). Bu da alternatif turizm kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.2.1 Alternatif Turizmin Tanımı ve Özellikleri

Alternatif turizm, kimi araştırmacılara göre turizmin çeşitlendirilmesi olarak nitelendirilmektedir [8]. Araştırmacıların bazıları ise alternatif turizm için özel ilgi turizmi ifadesini kullanmaktadır [9].

Turizm Bakanlığı'nın tanımlamasına bakacak olursak: "Sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli malzeme kullanılmasına öncelik

verme amacını güden turizm çeşididir”. Bir diğer tanımlamaya göre ise, kent hayatının olumsuz etkilerini en aza indirmek için ortaya çıkmış yeni bir turizm çeşididir [10].

Çizelge 2. 1 Alternatif turizm ve kitle turizminin karşılaştırılması [11]

Kitle Turizmi	Alternatif Turizm
Hızlı gelişim	Yavaş gelişim
Azami kullanım	Yeterli düzeyde kullanım
Çevreye duysarsız	Çevreye duyarlı
Kısa Dönemli	Uzun dönemli
Uzaktan kontrol	Yerinden kontrol
Fiyat odaklı	Değer odaklı
Nicel	Nitel
Büyüme	Gelişme
Dönemsel tatil	Yıla yayılmış tatil
Sezonda yüksek kapasiteli kullanım	Ortalama kapasiteli kullanım
Büyük turist grupları	Küçük gruplar / bireysel
Turistler yönlendirilir	Turist karar verir
Belirli programlar	Ani kararlar
Her yerde turizm gelişimi	Uygun ve elverişli alanlarda turizm

Bu tablodan yola çıkarak alternatif turizmin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Çevreye duyarlı, kültürel, çevresel ve doğal kaynakları önemseyen, yörenin taşıma kapasitesini dikkate alan, çevresel etkileri en aza indiren sürdürülebilirlik anlayışını benimsemiş bir turizm çeşididir,

- Ev sahibi topluluğun kültürüne saygı duyar, turist tatminini fazlasıyla önemser,
- Kitle turizmine nazaran daha küçük gruplar ile ya da bireysel olarak yapılan bir turizm anlayışıdır,
- Konaklama tipleri aynı özellikteki tek tip konaklama tesislerinden ziyade daha küçük ölçekli ve özgün işletmelere doğru kaymaktadır,
- Turizm faaliyetinde yerel toplumun elde edeceği faydaları artırmaya yöneliktir, yerel halk ile turistleri pozitif yönde etkileşim haline sokarak bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına hızlandırmaya imkân verir,
- Bölgesel gelişmişlik farkını ortadan kaldırmaya yardımcı olur, göç ile birlikte ortaya çıkan sorunları engeller,
- Uzun süreçte optimum kar öngörür,
- Turizm faaliyetinin bütün bir yıla yayılmasına imkân sağlamaktadır.

2.2.2 Alternatif Turizmin Ortaya Çıkışı

Alternatif turizm 1980'lerde sürdürülebilir gelişme ile birlikte moda haline gelmiş [12], [13] olsa da bu konuda değerlendirilen turizm çeşitleri (dini turizm, eğitim turizmi vb.) dikkate alındığında geçmişi ortaçağa kadar uzanmaktadır [14].

Kitlesele turizm; doğal, kültürel ve tarihi kaynaklara verdiği zarar ve turizmin ekonomik kazancını yılın sadece belli dönemlerine yayılmasına sebep olması gibi olumsuz etkileri bakımından eleştirilmeye başlanmıştır.

Alternatif turizmin, değişik arayışlar bağlamında getirdiği en büyük yeniliklerden birisi ürün yelpazesinin geniş olmasıdır. Yeni turizm bölgeleri oluşturmak, ürün çeşitliliğini artırmak, alternatif turizmin önemli bir politikası haline gelmiştir. 1980'ler öncesi dönemin standart ve kitlesele talebi, 1980'ler sonrası dönemde yeniden şekillendiği, turistlerin paket turlar yerine kültür, macera, doğa, kırsal ve sağlık turizmi gibi alternatiflere yöneldiği görülmektedir [15]. Bu şekilde gelişen alternatif turizm, turistleri pasiflikten kurtarmış ve deniz kenarına yapılan tatil anlayışından farklı ilgi alanlarına sahip turistlerin aktif katılımına olanak verdiği söylenebilir. Bu yönüyle

alternatif turizm, kitle turizminin satış odaklı yaklaşımının aksine turizmin tüketici odaklı olarak tekrardan şekillenmesine sebep olmuştur [9].

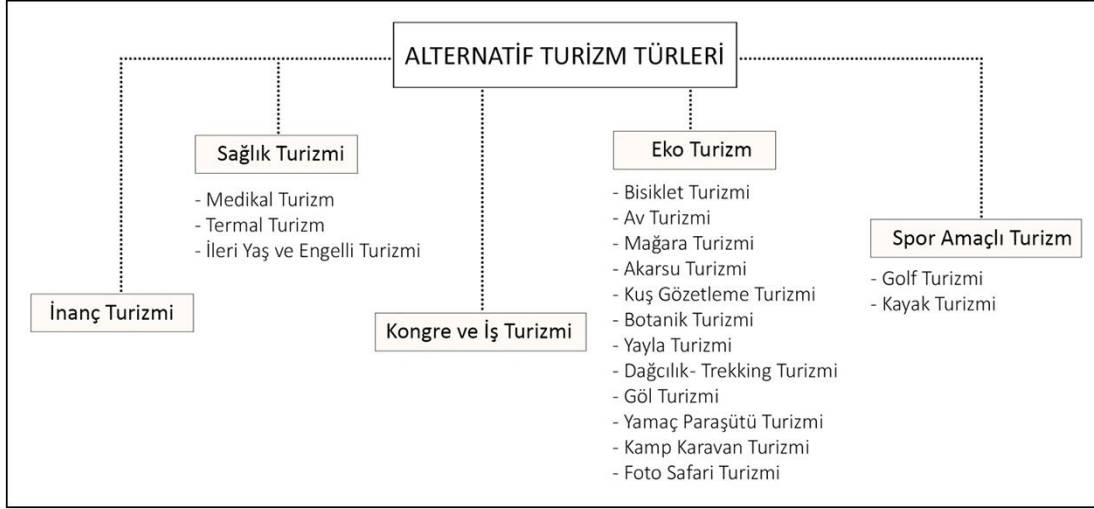
Türkiye’de de alternatif turizmin ortaya çıkışı kitle turizminin verdiği zararların önemsenmesiyle birlikte olmuştur. 1980’li yıllarda turizm pazarına giriş yapan Türkiye’de 1990’lı yılların ortalarında alternatif turizm fikri, hızlı ve plansız turizm gelişimi, kıyı şehirlerinde görülen yoğunluğun yarattığı tehdit, ormanlık alanlara verilen zarar, erozyon, artan ulaşım olanaklarının ve inşaa faaliyetlerinin yarattığı tahribat sonucu ortaya çıkmıştır. Turizm faaliyetinin doğaya, yapılı çevreye ve kültüre zarar vermek yerine onlarla bütünleştiği, koruduğu ve sahip çıktığı yöntemler aranmış, böylece Türkiye yeni turizm akımlarına uymak için ilk başta turizm ürünlerini çeşitlendirmeye başlamış, yeni alternatif turizm çeşitlerinin oluşturulması için harekete geçmiştir [16].

Bütün bunlar incelendiğinde alternatif turizm kavramının ortaya çıkmasında;

- Sürdürülebilirlik kavramının günümüzde yaygınlaşması ve kitle turizminin çevreye verdiği zararların (çevre kirliliği, yerel kültürde ortaya çıkardığı olumsuzluklar, yüksek enflasyon gibi) farkına varılıp önemsenmesi ve sürdürülebilir turizm anlayışının ortaya çıkması,
- Türkiye’deki yeraltı kaynaklarını ve coğrafi güzellikleri etkin şekilde kullanılabilme düşüncesi,
- Mevsimsel bir sektör olmak yerine yıl boyunca etkinlik göstererek iş gücünü kesintiye uğratmadan ek iş olanakları yaratması,
- Dengesiz ve hızlı gelişme sayesinde elde edilen turizm gelirlerinin eşit dağıtılmaması (özellikle yerel halkın),
- Tüketicinin çevreye olan hassasiyetinin artması ve tatil anlayışlarında yeni heyecanlar aramaya başlaması,
- Alternatif turizm türleri ile ülkemizdeki farklı bölgelerde yeni turizm yatırımlarının teşvik edilmesi gibi nedenleri sıralayabiliriz.

2.2.3 Alternatif Turizm Türleri

Alternatif turizmi; İnanç Turizmi, Sağlık Turizmi, Kongre ve İş Turizmi, Eko Turizm ve Spor Amaçlı Turizm olarak ana başlıklara ayırabiliriz. Geniş bir yelpazeye sahip alternatif turizmin ana başlıkları kendi içlerinde bir takım alt başlıklara da ayrılmaktadır.

Şekil 2. 2 Alternatif turizmin türleri

Sonuç olarak; kitle turizminin zaman içerisinde sebep olduğu zararlar ile çevre değerlerinin ön plana çıkması ve insanlar tarafından bu değerlerin daha çok önemsenmeye başlaması ile birlikte klasik turizm anlayışı değişmeye başlamıştır. Turizmin bir türü olarak ortaya çıkan ve ürün yelpazesi oldukça geniş olan alternatif turizmin günümüzde daha da çeşitlenerek büyük kitleler tarafından benimsendiği net bir şekilde görülmektedir.

BİR ALTERNATİF TURİZM TÜRÜ OLARAK TERMAL TURİZM

Küreselleşen dünyada, ülkeler arası işbirliğinin ve seyahat imkânlarının artması, ulaşımın gelişerek kolaylaşması ve sağlık hizmetlerindeki kalitenin dünyanın değişik yerlerinde gelişmesi, dünyadaki sağlık turizmi kavramının giderek önem kazanmasına neden olmuştur.

Günümüzde sanayinin gelişimi ve kentleşmenin artması sonrasında meydana gelen problemler sağlık üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaya başlamıştır. İnsanlar sağlıklarını koruyabilmek, kendilerini tedavi edebilmek ve işgücü verimini artırabilmek adına doğal turizm kaynaklarından (temiz hava, termal sular, vs.) faydalanmaktadırlar.

Turist profilindeki ve turistlerin ihtiyaçlarındaki değişimin sebep olduğu yeni eğilimlere cevap verebilmek ve dünyaki turizm hareketlerinden daha fazla pay alabilmek için sağlık alanında da büyük gelişmeler olmuştur. Termal turizmin tedavi amaçlı kullanılmasının önemi üzerine yapılan araştırmaların artması ve tıp bilimi tarafından desteklenmesi ile turizmi sağlık yönünde çeşitlendirme politikaları kaçınılmaz olmuştur. Sağlık turizmi önemli bir alternatif turizm çeşidi olmakla birlikte son yıllarda hızlı bir büyüme ile endüstri halini almıştır. Türkiye'nin turistik ürün geliştirme stratejisi kapsamında termal turizm ise ilk sıralardadır. Bunun nedeni ise sağlık amaçlı olması, 12 ay boyunca yapılabilir olması, konaklama süresinin kür süresinden ötürü uzun olması, farklı bölgelere yayılmış olması ve diğer turizm türleri ile entegre olabilmesi sayılabilir [17].

Sağlık turizmini genel anlamıyla tanımlamak gerekirse; tedavi olma amacıyla başlayan ve beraberinde tatil ihtiyacının da karşılandığı seyahatler ve konaklamalar olarak tanımlamak mümkündür [18].

Sağlık turizmi; bireylerin hem tedavi edici, hem koruyucu, hem sağlığı geliştirici hem de rehabilite edici hizmetlerden faydalanmak için yaşadıkları yerden bir başka yere yaptıkları seyahatlerdir. İnsanların sağlık amaçlı uluslararası hareketlilik potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine imkân veren bir sektördür. Hizmetler arası ticaret gerektiren, tıp ve turizm sektörleri arasında bağlantı kuran ekonomik bir faaliyettir [19].

Gün geçtikçe insanlar sağlıklarını korumak, geri kazanmak, aynı zamanda dinlenme ve tatil ihtiyaçlarını da gidermek için sağlık turizmine daha çok yönelmektedirler. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine baktığımızda, 2018 yılında ülkemizdeki 29.512.926 milyar dolarlık turizm gelirinun 863 bin 307 doları sağlık alanında yapılan harcamalardır.

Çizelge 3.1 TÜİK sağlık harcamaları istatistikleri [20]

Sağlık harcamaları ile ilgili göstergeler, 1999-2017 Indicators on health expenditures, 1999-2017																			
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam sağlık harcaması (Milyon TL) Total health expenditure (Million TL)	4 985	8 248	12 396	18 774	24 279	30 021	35 359	44 069	50 904	57 740	57 911	61 678	68 607	74 189	84 390	94 750	104 568	119 756	140 647
Toplam sağlık harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı (%) Proportion of total health expenditure to gross domestic product (%)	4,7	4,8	5,1	5,2	5,2	5,2	5,2	5,6	5,8	5,8	5,8	5,3	4,9	4,7	4,7	4,6	4,5	4,6	4,5

Çizelge 3.2 Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018 yılı turizm gelirinun harcama kalemlerine göre dağılımı [4]

Kişisel harcamalar (A)	22 546 616
-Yeme içme	5 933 587
-Konaklama	3 299 496
-Sağlık	863 307
-Ulaştırma (Türkiye içi)	1 943 636
-Spor, eğitim, kültür	347 688
-Tur hizmetleri	117 374
-Uluslararası Ulaşım	4 191 515
-Cep telefonu dolaşım harcamaları	101 905
-Marina hizmet harcamaları	37 238
-Diğer Mal ve Hizmetler	5 710 869
--Giyecek ve ayakkabı	3 326 167
--Hediyelik eşya	1 260 846
--Halı, kilim vb.	93 661
--Diğer harcamalar	1 030 195
Paket tur harcamaları	
(ülkemize kalan pay) (B)	6 966 311
Turizm geliri (A+B)	29 512 926

“Sağlık turizmi;

- Termal Turizm
- Medikal Turizm
- İleri Yaş Turizmi ve Engelli Turizmi” olarak sınıflandırılabilir.

Çalışmanın bu bölümü kapsamında bir alternatif turizm türü ve aynı zamanda sağlık turizminin bir parçası olan termal turizm ile ilgili kavramlar, termal turizmin gelişim süreci, dünyadaki ve ülkemizdeki örnekler ve ülkemizdeki potansiyeller incelenecektir.

3.1 Termal Turizm Kavramı

Termal turizm, sağlık turizmi ile birlikte değerlendirilen, içerisinde erimiş mineraller bulunan yeraltı sularını dinlenme, tedavi, zindeleşme gibi amaçlarla kullanılmasından kaynaklanan bir alternatif turizm türüdür.

Hızla gelişen dünyada ağırlaşan çevre koşulları insan sağlığını olumsuz etkilediğinden, insanlar doğal olan şeylere (organik gıdalar ile beslenme, alternatif tedaviler, ekolojik tıp, vs.) yönelip yeni sağlıklı yaşam modelleri oluşturmuştur. Burada da şifalı ve mineralli suların yeri ve önemi büyüktür. İnsanlarda kaplıca, ılıca, dağ ve deniz kürlerinin yapıldığı yerlerde, hem dinlenip aynı zamanda da tedavi görme arzusu gün geçtikçe artmaktadır.

3.1.1 Termal Turizm ve Termalizm

Yeraltı su kaynaklarının tarih boyunca önemli bir yeri olmuştur. İlkçağlardan bu yana insanlar yerleşim yerlerini seçerken kullanma suyu, içme suyu ve şifalı su olarak bu kaynaklardan yararlanmışlardır [21].

Sanayileşmenin yoğun olduğu ülkelerde insanlar içinde oldukları sağlıksız ve tek düze şehir ortamlarından uzaklaşarak, sağlıklarını korumayabilme, kaliteli zaman geçirme, değişik aktiviteler yapma amacıyla termal turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar [22].

Termal turizm, “termomineral su banyosu, çamur banyosu, inhalasyon, içme gibi çeşitli yöntemlerle birlikte egzersiz, iklim kürü, diyet, psikoterapi, fizik tedavi, rehabilitasyon gibi destek tedavilerin birleşmesi ile yapılan kür (tedavi) uygulamalarının yanı sıra

termal suların rekreasyon ve eğlence amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türüdür” [23].

Günümüzde büyük bir önemi olan bu turizm; bazı hastalıkların tedavisi için banyosu yapılan, içilen, çamuru sürülen, sıcak-soğuk yeraltı sularından faydalanan bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır [24].

Bir diğer ifadeyle termalizm, doğal kaynaklı suların mineral, radyoaktivite ve ısı gibi özelliklerinden fayda sağlanarak sağlık sektöründe kullanılması ve bunların bilimsel olarak ele alınması ile yapılmasıdır [25].

“Dünyada çeşitli ülkeler termal turizmin insan sağlığında önemli bir yeri olduğu gerçeğinden hareketle termal turizm konusuna çok önem vermektedirler. Avrupa’da çok fazla iyileştirici kaplıca merkezi mevcut olup İsviçre, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Rusya, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi ülkeler bu sektörde üst sıralardadır”.

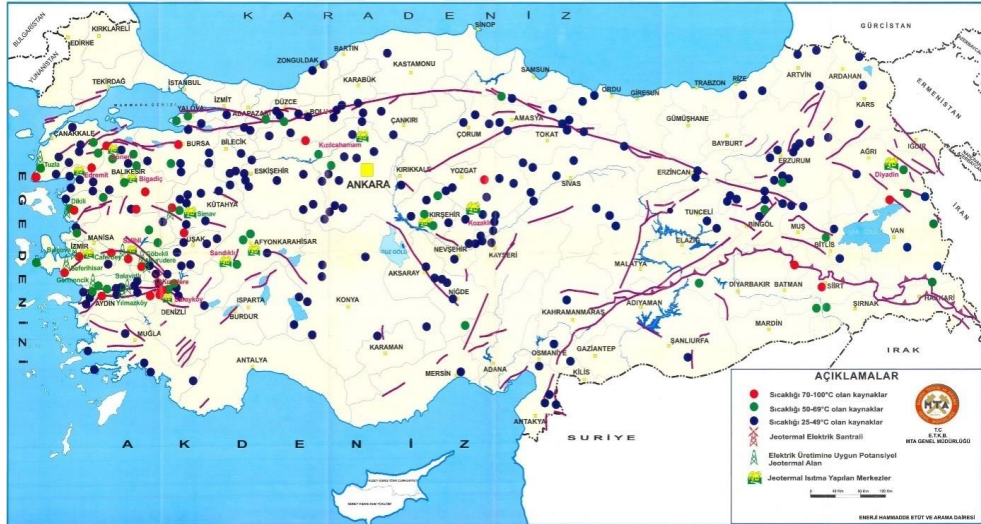
Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın derlediği OECD’nin istatistiksel verilerine baktığımızda Almanya ve Macaristan’da 10 milyon, Rusya’da 8 milyon, Fransa’da 1 milyon, İsviçre’de 800 bin, Japonya’nın Beppu kentinde ise 13 milyon turistin sadece termal amaçlı konakladığı görülmektedir. Sağlık turizminin Avrupa’da ilk sırasında yer alan Almanya’da resmi belgeli olan 263 adet termal merkez bulunurken, tüm bölgedeki toplam yatak kapasitesi yaklaşık 750.000’dir [4].

Türkiye Sağlık Turizmi Derneği’nin elde ettiği verilere göre ülkemizde 1800’den fazla sıcak su kaynağı mevcut olup bu kaynaklardan çıkan sular niceliği ve niteliği bakımından birbirinden farklıdır. Bu suların günümüzde sadece %6’sı turistik amaçlı kullanılmaktadır. Türkiye’de 46 ilde 196 kaplıca tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin 10 tanesi Sağlık Bakanlığınca kür merkezi olarak uygun görülmüş ve Kültür ve Turizm Bakanlığından turizm yatırım belgesi almıştır. Bu 10 adet tesisdeki toplam yatak sayısı 2461’dir. Kür merkezi olmayıp turizm işletme belgesi almış olan 30 adet tesisde ise yatak sayısı ise 8562’dir. Bunların dışında yerel idareler tarafından belge verilmiş olan 16.000 adet yatak kapasitesi bulunan 156 tesis daha bulunmaktadır. Bir yılda bu kaplıcalardan tedavi, dinlenme ve rehabilitasyon amaçlı yaklaşık 10 milyon yerli ve yaklaşık 300 binden fazla yabancı turist faydalanmaktadır [26].

Çizelge 3.3 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye’de ki termal suların bölgelere göre sayısı [26]

Marmara	Ege	İç Anadolu	Karadeniz	Akdeniz	Doğu ve G.Doğu Anadolu	Toplam
53	81	51	14	6	24	229

Türkiye, termal kaynaklar yönünden dünyadaki ilk 7 ülke arasında, Avrupa’da ise ilk sıralarda yer almaktadır. Bu kaynaklardan çıkan mineralli sular, hem sıcaklık ve debileri hem çeşitli fiziksel ve kimyasal özellikleri, hem de bünyesindeki mineraller ve radyoaktivitelerinin yüksek olması bakımından Avrupa’nın termal sularından daha üstün özelliktedir [27].

Şekil 3.3 Türkiye jeotermal kaynaklar dağılımı ve uygulama haritası [28]

Termal tedavide uluslararası kabul gören Alman Kaplıcalar Birliği’nin standartlarına göre;

Termal su; doğal sıcaklıkları 20 °C nin üzerinde olan şifalı sulardır.

Minerali su; litresinde 1 gramdan fazla çözülmüş mineral içeren daha düşük sıcaklıktaki sulardır.

Termomineral su (Sıcak Mineralli Sular); hem doğal sıcaklıkları 20 °C’nin üzerinde olan hem de litresinde 1 gramdan fazla çözülmüş mineral içeren sulardır [29].

Termal turizm ve termal tedavi ile ilgili kullanılan bazı terimler;

Spa; Latince “Salus Per Aquam” kelimesinin baş harflerinden oluşur ve sudan gelen iyilik anlamındadır. Bu terim suyun 19. yüzyıldan itibaren tedavi amaçlı kullanılmasını ifade eder.

Well-ness; “iyilik hali” olarak tercüme edilebilir. Akıl ve vücut sağlığı zindeliğini ifade eder.

Kür; tedavi etkeninin belli dozda, seri halde, düzenli aralıklarla, belli sürelerle tekrarlanarak verilmesi ile uygulanan tedavi yöntemidir.

Termal Kür (Kaplıca Tedavisi); termomineral suyun yeryüzüne çıktığı yer olarak adlandırılan kaplıcalarda, banyo şeklinde uygulanmasıyla bazı hastalıkların tedavisinde kullanılmasıdır.

Balneoterapi; mineralli suların, termal suların, şifalı gazların ve çamurların, yöntemi ve dozları belirlenmiş, banyo, içme ve inhalasyon (soluma) yöntemi ile düzenli periyotlarla tekrarlanması ile yapılan tedavi yöntemidir.

İnhalasyon; Mineralli suların soluma yoluyla yapılan tedavi şeklidir.

Peloidterapi; doğal, jeolojik ve biyolojik olaylar sonucu oluşan organik veya inorganik maddeler olan peloidlerin bir balneoterapi yöntemi olarak kullanılmasıdır. Şifalı çamurun tedavi amaçlı kullanılması olarak da bilinmektedir.

Klimaterapi; hava sıcaklığı, rüzgâr, nem, güneş ve benzer iklimsel faktörlerin sistematik bir şekilde kür olarak uygulanmasıdır.

Hidroterapi; jakuzi, sualtı basınçlı masaj, jet duş, buhar duşu, yürüme kulvarı gibi yöntemlerle havuzlarda yada banyolarda yapılan tedavi yöntemidir.

Talassoterapi; koruyucu, tedavi edici veya kür amaçlı olarak tıbbi gözetim ve denetim altında, deniz suyu iklimi ve unsurlarının kür olarak uygulandığı bir tedavidir.

Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon; kaplıca tedavisinde kullanılan elektroterapi, egzersiz tedavileri, masaj ve diğer yöntemlerdir [30].

3.1.2 Termal Tesislerin Türkiye'deki Gelişim Süreci

Anadolu'da şifalı suların faydalanma çok eski tarihlere kadar gitmektedir. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya getirdikleri geleneksel kültürü olan "yıkama" ve "temizlik" ihtiyacı su kenarlarında giderilirken; Anadolu'nun köy, kasaba ve kent yaşamına geçişi ile beraber "hamam" olarak ortaya çıkmıştır. Türkler, kendi kültür ve mimari karakterini yansıtan "Türk Hamamları"nı inşa etmişler ve bu kültür Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Fakat Orta Çağın Anadolu üzerindeki siyasi ve sosyal etkileri sebebiyle bu gibi kaplıca yapıları çok fazla gelişmemiş ve büyük ölçüde zarar görmüştür [31].

Şifalı suların faydalanma, Osmanlı döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde Anadolu'daki sıcak su kaynakları önemini tekrar kazanmış, zarar görmüş kaplıca yapıları yeniden onarılmış ve yeni kaplıca merkezleri oluşturulmuştur[32].

19. yüzyılda batı ile olan ilişkiler sonucunda kaplıca tedavisinde bir takım bilimsel yaklaşımlar gelişmiş ve ilk sistematik çalışmalar Cumhuriyet Döneminde başlamıştır. Uzmanlar tarafından bu suların analizleri yapılmış, bu sular ile ilgili raporlar hazırlanmıştır. Yine bu dönemde kaplıca yapılarının geliştirilebilmesi için, su ve çamur tedavilerinin insan sağlığı yönünden önemi ve tedavi edici özelliklerinin tespit edilmesi, mineralli suların analizlerinin ve gerekli altyapı çalışmalarının yapılması, 1930 sonraları Yalova ve Bursa'daki kaplıcaların iyileştirilmesi, imar planlarındaki teşvik edici düzenlemelerde Atatürk'ün girişimlerinin etkisi çok fazla olmuştur [33].

Ülkemiz de pek çok Avrupa ülkesi gibi uygun jeolojik ve yeraltı suyu özellikleri ile termal turizmi geliştirmeye aday ülkelerden birisidir. Sıcak su kaynaklarının debileri, mineral eriyiği oranları, radyoaktiviteleri, sıcaklık dereceleri ve suyun taşındığı ağdaki gelişmeler sebebiyle 1980 yılından sonra kaplıca turizmi çalışmalarına büyük önem verilmeye başlamıştır [34].

1993 yılında termal turizme yönelik teşvikleri artırmak için bu suların kullanımı ile ilgili yönetmelik değişikliği yapılmıştır. Bu yönetmelik doğrultusunda kullanılacak olan sular üzerindeki yetki kamuya bırakılmış, ihtiyaç fazlası suların kiralanabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu yönetmelik değişikliğinden sonra birçok termal tesis yeniden kullanıma açılmış olup açılan bu tesisler "termal" ünvanı almıştır. Ne yazık ki termal ve sağlık

konseptli bu tesislerin birçoğunda termalizmin gerekli kıldığı ünite, yeterli donanım ve nitelikli personel bulunmamaktadır.

Son yıllarda gelişen düzende, termal turizm çok fazla önem kazanmış, bu alandaki yatırımlara hız verilmiş, ihtiyaçlara yönelik modern termal tesisler yapılmaya başlamıştır. Termal kaynakların sayısındaki artış ile birlikte insanlar arasındaki sağlık turizminin de önemi artmıştır. Termal sular, günümüzde çok daha fazla değer kazanarak, su kaynağı olarak bulunduğu alanda ekonomik bir faaliyet kolu olarak kullanılmaya başlamıştır.

Çizelge 3.4 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye’de ki bakanlık belgeli konaklama tesisleri, 2018 [4]

Türü	Sınıfı	TURİZM İŞLETME BELGELİ		TURİZM YATIRIM BELGELİ	
		Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	1 Yıldızlı	52	2 795	62	2 070
	2 Yıldızlı	401	27 682	39	2 115
	3 Yıldızlı	1 045	118 996	302	30 668
	4 Yıldızlı	810	232 463	237	54 688
	5 Yıldızlı	633	436 075	147	89 189
	3 Yıldızlı	19	2 476	4	931
Termal Otel	4 Yıldızlı	30	7 068	5	1 932
	5 Yıldızlı	39	20 169	12	12 027
Tatil Köyü	1. Sınıf	88	58 415	14	7 167
	2. Sınıf	10	3 282	17	10 986
Termal Tatil Köyü	5 Yıldızlı			1	310
Turizm Kompleksi		4	6 668	1	912
Müstakil Apart Otel		196	17 578	1	256
Termal Müstakil Apart Otel		2	171		
Butik Otel		92	7 191	85	5 873
Butik Termal Otel		1	58		
Butik Tatil Villası		1	140		
B Tipi Tatil Sitesi		3	984	1	1 526
Özel Tesis		377	23 787	29	1 473
Pansiyon		108	2 717	1	100
Motel		6	467	1	118
Golf Tesisi		3	1 348	1	228
Hostel		1	166		
Kamping		7	2 425	7	2 144
Dağ Evi		3	341	6	440
Çiftlik Evi / Köy Evi		9	132	6	164
Oberj		3	890		
Yayla Evi		2	90	2	104
Toplam		3 925	974 674	981	225 421

Çizelge 3.5 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye’de ki belediye belgeli konaklama tesisleri, 2018 [4]

Tür	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	4 447	354 697
Pansiyon	2 168	74 552
Kamu Misafirhanesi	689	38 294
Motel	190	8 345
Kamping	57	5 119
Kaplıca	79	15 757
Tatil Köyü	41	14 312
Toplam	7 671	511 076

Kültür ve Turizm Bakanlığının yayınladığı 2018 turizm istatistiksel verilerine baktığımızda, bugün ülkemizde 4906 tane bakanlık belgeli, 7671 tane de belediye belgeli konaklama tesisi bulunmaktadır. Bunlardan bakanlık belgeli olan 39 tanesi, belediye belgeli olan 79 tanesi kaplıca ve termal tesisi olarak kullanılmaktadır.

3.1.3 Termal Turizm Talebi

Termal turizm; sıcak su banyoları, inhalasyonlar (soluma), içmeler, çamur ve buhar banyoları gibi uygulamalarla birlikte masaj, egzersiz, diyet, fizik tedavi ve rehabilitasyon, psikoterapi gibi destek tedavileri doğal ve geleneksel yöntemlerle bir araya getiren bir turizm destinasyonu haline gelmiştir. Bunların yanı sıra, yoğun iş temposu ve stres sonucu yaşlanmayı önleyici, bağışıklık sistemini güçlendirici spa, wellness, egzersiz gibi yeni kür kavramları da geliştirilmiştir. Bu tür hizmetler sunan tesislere olan talep ise gün geçtikçe artmaktadır. İnsanların bozulan sağlıklarını yeniden kazanma düşüncesinin yanında dinlenme ve eğlence ihtiyaçlarını da giderebilecek olan termal turizm talebi ve dolayısıyla bu ihtiyaçları karşılayabilecek olan termal tesislerin sayısı gittikçe artmaktadır.

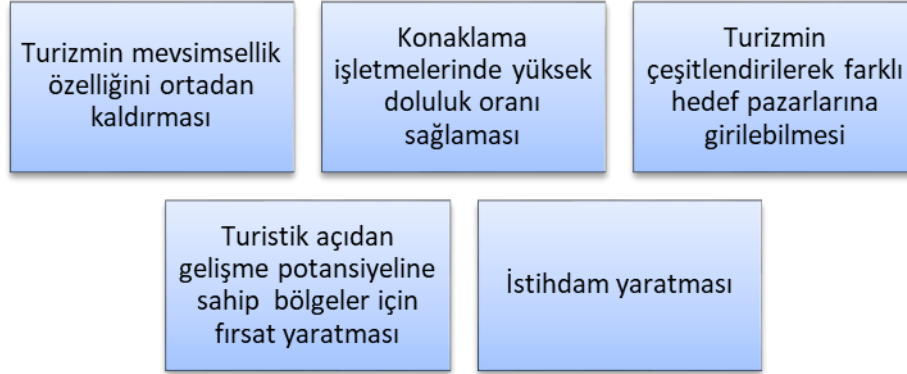
Termal tedavide uygulanan kür programları yalnızca hasta kişiler için değil, aynı zamanda sağlıklı kişiler için de kişiyi zindeleştiren, sağlığı güçlendiren ve destekleyen bir dinlenme tatiline dönmüştür. Günümüz insanının tesis tercihini yaparken kendi ülkesinden farklı iklim, tarih ve kültürel özelliklere sahip ülkeleri tercih ettiğini göz önünde bulundurursak, Türkiye gerek jeopolitik konumu gerek iklimsel özellikleri gerek tarihi ve kültürel mirası ile büyük bir avantaja sahiptir.

Tedavi yöntemleri, teknoloji, kullanılan alet ve ekipmanlardaki hızlı değişim ve gelişim, kaplıca tedavi merkezi işletmelerinde dönüm noktası oluşturmaktadır. Tıp teknolojisi ile ortaya çıkan ilerlemeler de talebi artırıcı bir faktördür. Bu talep ile yeni kaynak aranması, bulunması, mevcut kaynakların korunması, bu kaynakların sürdürülebilirliği gibi çalışmalar da oldukça ilerlemiş olup talebe göre kapasite artırıcı faaliyetlere devam edilmektedir.

Ülkemizin coğrafi konumu sebebiyle sadece deniz ve iklim imkânlarının değerlendirilmesinin yanı sıra, termal turizmin de sağlık sektörüyle birlikte

değerlendirilmesi arz – talep anlamında büyük önem taşımakta olup ülkeye giriş yapan yabancı turist sayısında da önemli bir artış sağlayacaktır.

Çizelge 3.6 Termal turizmin sağladığı bazı önemli avantajlar

Termal turizm; gelişme potansiyeline sahip bölgeler için yeni fırsatlar yaratıp istihdam sağlaması, turizmin mevsimselliğinden ziyade yılın 12 ayı boyunca hizmet vermesi ve çeşitli alternatifler ile tatil programının geliştirilmesine yönelik büyük avantajlar sağlamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2016 yılındaki termal tesislere aylık geliş sayılarına baktığımızda, kıyı turizmi gibi yaz aylarında bir yığılma olmadığı aksine 12 ay boyunca dengeli bir dağılım olduğu göze çarpmaktadır.

Çizelge 3.7 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye'deki bakanlık belgeli termal tesislere gelen turist ve geceleme sayısı [4]

5.15 - TERMAL OTELLERE GELİŞ SAYISI , GECELEME, ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ VE DOLULUK ORANLARININ AYLARA GÖRE DAĞILIMI (2016)													
Distribution of Number of Arrivals, Nights Spent, Average Length of Stay and Occupancy Rates of Thermal Hotel by Months													
AYLAR	TESİSE GELİŞ SAYISI Number of Arrivals			GECELEME Nights Spent			ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ Average Length of Stay			DOLULUK ORANI % Occupancy Rate %			Months
	YABANCI Foreigner	YERLİ Citizen	TOPLAM Total	YABANCI Foreigner	YERLİ Citizen	TOPLAM Total	YABANCI Foreigner	YERLİ Citizen	TOPLAM Total	YABANCI Foreigner	YERLİ Citizen	TOPLAM Total	
OCAK	12 565	97 505	110 070	21 118	184 940	206 058	1.7	1.9	1.9	3.54	31.04	34.59	January
ŞUBAT	21 288	105 806	127 094	29 763	198 818	228 581	1.4	1.9	1.8	4.98	33.27	38.25	February
MART	28 272	89 144	117 416	38 633	163 110	201 743	1.4	1.8	1.7	6.05	25.54	31.58	March
NİSAN	23 001	88 079	111 080	31 202	171 911	203 113	1.4	2.0	1.8	4.97	27.37	32.34	April
MAYIS	20 314	95 303	115 617	30 955	185 240	216 195	1.5	1.9	1.9	4.77	28.54	33.31	May
HAZİRAN	21 793	63 980	85 773	41 190	125 447	166 637	1.9	2.0	1.9	6.52	19.86	26.37	June
TEMMUZ	14 243	109 839	124 082	35 229	236 493	271 722	2.5	2.2	2.2	5.25	35.25	40.50	July
AGUSTOS	15 490	112 516	128 006	35 116	247 787	282 903	2.3	2.2	2.2	5.23	36.93	42.17	August
EYLÜL	15 609	88 053	103 662	36 315	178 848	215 163	2.3	2.0	2.1	5.59	27.55	33.14	September
EKİM	13 548	86 468	100 016	21 058	157 118	178 176	1.6	1.8	1.8	3.15	23.49	26.64	October
KASIM	11 809	100 061	111 870	27 590	205 777	233 367	2.3	2.1	2.1	4.26	31.76	36.01	November
ARALIK	5 689	98 097	103 786	12 322	187 156	199 478	2.2	1.9	1.9	1.91	29.03	30.94	December
TOPLAM	203 621	1 134 851	1 338 472	360 491	2 242 645	2 603 136	1.8	2.0	1.9	4.69	29.15	33.83	Total

NOT: ORTALAMA KALIŞ, BAKANLIĞIMIZCA BELGE VERİLEN TESİSLERDEKİ ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ OLUP, ÜLKEMİZDEKİ ORTALAMA KALIŞ SÜRESİNİ GÖSTERMEMEKTEDİR.
Note: The average length of stay is the stay in accommodation establishments registered by the Ministry, and is not the stay in the country.

Termal turizmin diğer turizm türlerine göre sağlayacağı en büyük avantajlardan birisi de ülkeye daha fazla gelir sağlamasıdır. Bunun nedeni ise uygulanan tedavi ve kürlerin

21 gün gibi bir süreç boyunca devam etmesidir. Uygulanan tedaviler gün içerisinde kısa süreli olup tedavi için gelen küristin günün geri kalan kısımlarında şehirde geçirdiği vakit ve harcadığı para doğrudan artmaktadır. Bu da hem kent hem de ülke ekonomisine olumlu yansımaktadır.

3.2 Dünyadan Termal Turizm Örnekleri

Dünyada termal turizmin geçmişi ilk çağlara kadar uzanmakta olup tarihin ilk çağlarından bu yana insanlar suyu sağlık ve şifa bulma amaçlı olarak kullanmaktadırlar.

Dünyada termal turizmin ve sağlık turizminin birlikte geliştiği görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde termal turizm talebi çok fazla olduğuna, bu yönde çok fazla yatırımlar gerçekleştirilmektedir.

Dünyada sağlık turizminin yanı sıra termal turizme de büyük önem verilmektedir. Avrupa başta olmak üzere sağlık turizmi ile birlikte termal turizm de insanların vazgeçemediği bir alışkanlık ve yaşam biçimi olmuş, böylece halkın daha sağlıklı olacağı ve işgücü verimliliğinin artacağı kabul edilmiştir. Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde kaplıca tedavileri yüksek kalite ve standartlara ulaşmış olup çağdaş anlamda termal şehirler oluşmuştur [35].

Termal turizm tesisleri, eğlenme, yeme-içme ve konaklama gibi hizmetlerin yanı sıra “termal kür” denilen ve birçok balneoterapi uygulamaları ile destek ve tamamlayıcı tedavilerin yapıldığı tesislerdir. Bu tesisler, müşterilerine doktor denetiminde hizmet verirken, ülkemizde ise geçmişten gelen kaplıca-hamam kültürünün ihtiyaçlarını karşılayacak bir hizmet sunulmaktadır.

Avrupa Kaplıcaları, Romalılar zamanından itibaren korunarak günümüze kadar ulaşmış ve bu kaplıca yapıları geliştirilip modern kaplıca ve sağlıklı yaşam kentleri oluşturulmuştur.

Termal turizm, “Avrupa’da bir alışkanlık, yaşam tarzı ve kültür halini almış ve böylece insan sağlığı üzerindeki olumlu etkiler neticesinde işgücünde artış sağlanmıştır. Almanya’da 280.000 kişiye istihdam sağlanmış 291 resmi belgeli kaplıca ve tedavi merkezi bulunmaktadır. Bu tesislerin 241 tanesi kaplıca olmakla birlikte yatak kapasitesi 900.000’in üzerindedir. Bu tesislerde yılda yaklaşık 12 milyon turist tedavi olmaktadır

ve tesislerin ÷lkeye bir yılda kazandırdığı ekonomik katkı yaklaşık 30 milyar dolardır. Son zamanlarda Avusturya, yeni yapılan 81 adet kaplıca, termal ve spa tesisleri ile Avrupa'da 2. sıradaki ÷lke olmuştur. Fransa 104 kaplıca ve 600 bin kürist, İtalya 300 kaplıca ve 600 bin kürist, İspanya 128 kaplıca ve 1.1 milyon kürist, Macaristan 32 kaplıca ve 426 bin kürist, Japonya 3000 kaplıca ve 13 milyon kürist, Çek Cumhuriyeti 34 kaplıca ve 325 bin kürist ile bu pazarda yerini alan önemli ÷lkelerdendir" [35].

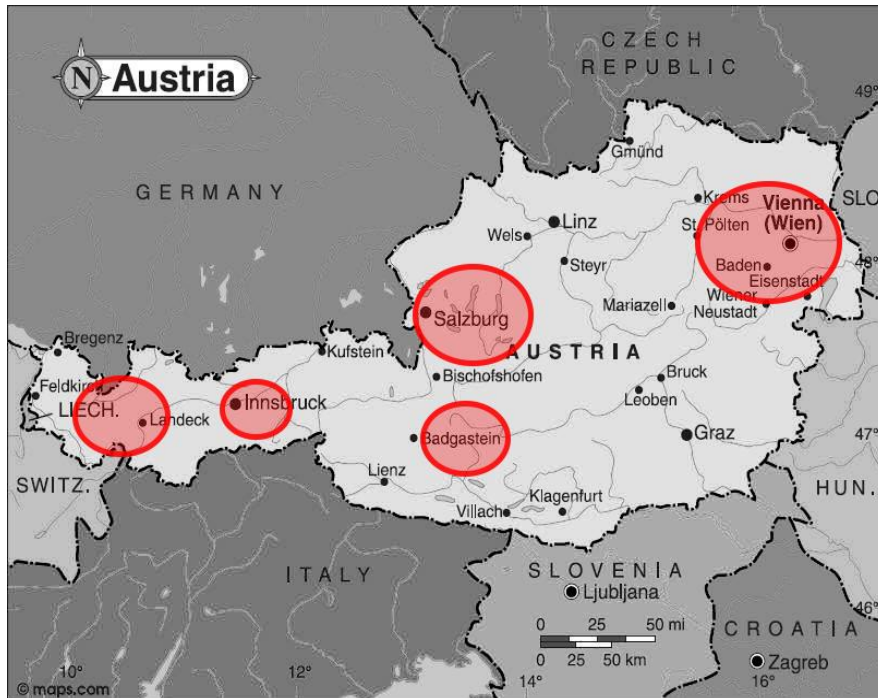
Bu tez kapsamında Avusturya, İsviçre, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İzlanda ve Almanya'dan seçilen bazı termal tesis ve geleneksel kaplıca örnekleri incelenmiştir.

3.2.1 Avusturya

Avusturya Orta Avrupa'da yer alan ve denize kıyısı olmayan 9 eyaletten oluşan bir ÷lkedir. Batısında İsviçre ve Liechtenstein, güneyinde Slovenya ve İtalya, doğusunda Slovakya ve Macaristan, kuzeyinde ise Çek Cumhuriyeti ve Almanya ile sınırlanmaktadır.

Alp Dağları Avusturya'ya doğudan batıya üç sıra halinde uzanmaktadır.

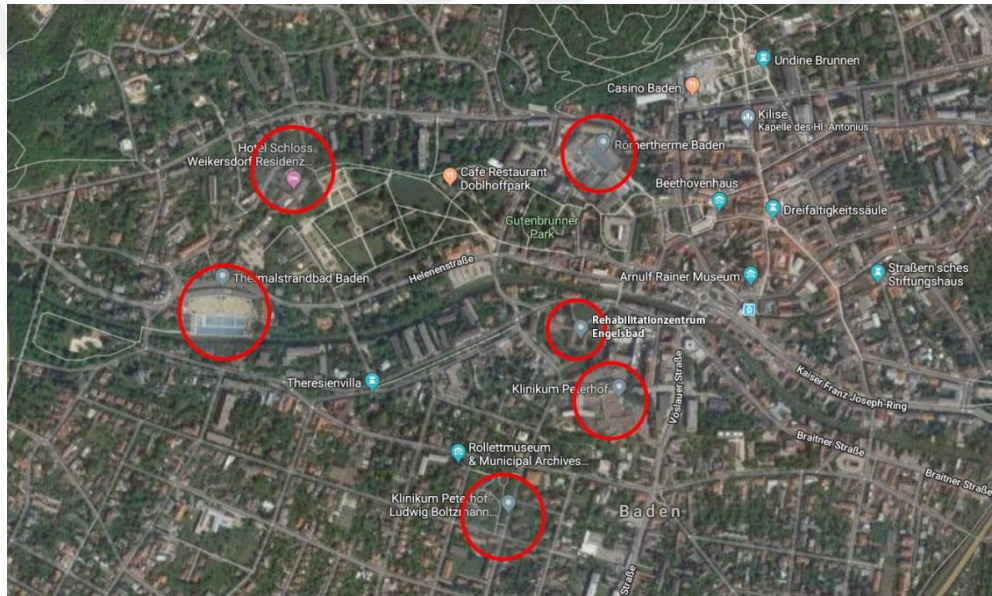
÷lkenin dörtte üçü dağlarla kaplı olduğundan derinlerden sızan mineralli yer altı suları bazı termal bölgeleri oluşturmuştur [36].

Şekil 3. 4 Avusturya haritası

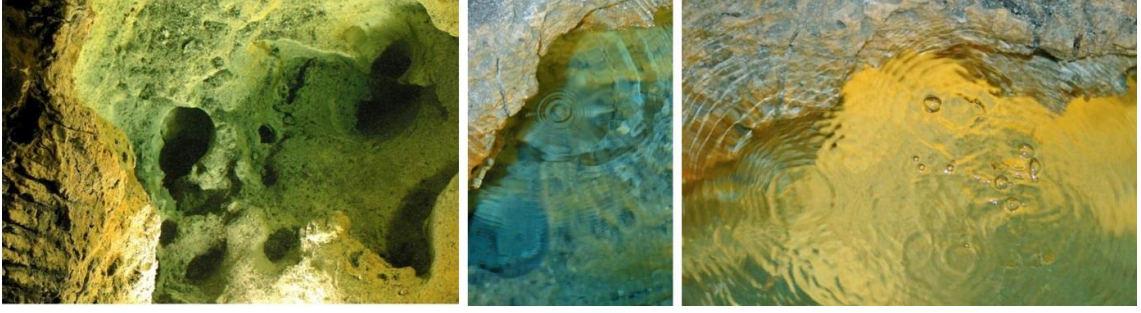
Aşağı Avusturya; Doğal spa olan altı adet merkez Harbach ve Gross Gerungs kalp ve dolaşım merkezi adı altında birleştirilmiştir. Baden’de ki spa merkezleri, Viyana’ya yakınlığından ötürü en popüler olmaktadır [37].

Baden, Avusturya’nın kuzey doğusunda, Viyana’nın 26 km güneyinde bulunan ve Avusturya’da ilk resmi hamamı açmış olan en önemli termal şehirlerindedir. Kükürt yönünden zengin mineralli sularıyla ünlüdür. 36 °C ye kadar varan doğal sıcaklığa sahip şifalı sular Baden kaplıcalarında birden çok hastalığın tedavisinde, sağlıklı yaşam ve spa turizminde kullanılmaktadır. Kükürt banyoları, çamur paketleri, masajlar, su altı terapileri ve farklı jimnastik şekilleri gibi zaman içerisinde kanıtlanmış iyileştirici uygulamalar konukların iyileşmesine, rahatlamasına ve yenilenmesine yardımcı olur.

Şekil 3. 5 Baden kentindeki termal tesisler

Baden’in kükürtlü termal suyu “yellow gold” sarı altın olarak isimlendirilir ve yeryüzüne yerin 1000 metre altından 36 °C de doğal sıcaklıkta kabarcıklar şeklinde çıkar. Kas-iskelet sistemi, romatizmal ve kronik hastalıkların tedavisinde kullanılır. Baden’de halen tüm saflığı ile kullanılabilen ve koruma altına alınmış 15 doğal kaynak mevcuttur. Baden’de ki birçok kaplıca merkezlerine, en büyük ve en sıcak kükürtlü suya sahip olan Marienquelle kaynağından su sağlanır [38].

Şekil 3. 6 Baden kentindeki Mariquelle kaynağından çıkan kükürtlü su [38]

Baden kentini haritalar üzerinden incelediğimizde termal ve sağlık tesisleri incelendiğinde hemen hemen birçoğunun Schwechat ırmağının kuzey ve güneyinde konumlandığı ve şehir merkezinde kolay ulaşımın sağlanabildiği bir bölgede olduğu görülür.

Baden kentindeki önemli tesislerden birisi Thermalstrandbad Baden “Baden Plajı” dır. Avusturya’nın en büyük kumsalı olarak nitelendirilen Thermalstrandbad Baden, modern bir havuz manzarası, çeşitli spor ve dinlenme tesisleri ile yaz aylarında her yaştan kullanıcı kitlesine hitap eden bir cazibe merkezidir.

Şekil 3. 7 Thermalstrandbad Baden [39]

Şekil 3. 8 Thermalstrandbad Baden, 1920 [40]

42.000 m² alana yayılmış Art Deco tarzında cephesi olan kaplıcada, 3700 m² alana yayılmış sarı kumdan oluşan bir plaj, 2 adet 50 metre uzunluğunda yüzme havuzu, 2 adet kükürt havuzu, farklı yükseklikte masaj jetleri, palmiye adasında masaj masaları, büyük ve geniş su kaydırakları, dalış kulesi ve çocuk havuzları ile her kesime hitap eden rekreasyon alanı bulunmaktadır [41].

Şekil 3. 9 Thermalstrandbad Baden plaj [42]

Şekil 3. 10 Thermalstrandbad Baden havuz [43]

Baden kentindeki önemli tesislerden bir diğeri, 1999 yılında açılan ve yıl boyu hizmet veren Römertherme Baden, Biedermeier Döneminin eski havuzuna entegre edilmiş Roma tarzı bir kaplıcadır. *Biedermeier Dönemi 1815 ve 1848 yılları arasında Orta Avrupa'da yaşanmış olan bir devirdir [44].

Römertherme Baden termal kompleksinde 900m² su peyzajı ve bunun yanında birçok cazibe merkezi mevcuttur. Sıcaklıkları -3 °C'den 36 °C'ye kadar açık ve kapalı havuzlar, masaj jetleri, hamam, su sıcaklığı 1-36 °C arasında olan ve Baden maden kaynaklarından gelen kükürtlü su ile doldurulmuş termal havuz ve geleneksel kükürt banyosu bulunmaktadır [45].

Şekil 3. 11 Römertherme Baden tesisindeki havuzlar [45]

Açık kapalı havuzların yanı sıra sıcaklığı 31  C-95  C arasında değişen iki adet fin saunası, renk terapisi ve bio sauna, aroma ile yapılan Roma, okaliptüs ve salamura buhar banyoları, iki adet kızılı tesi kabini ve dalma havuzu mevcuttur [46].

Şekil 3. 12 Römertherme Baden saunalar [46]

Baden kentinde termal komplekslerin yanı sıra özel sağlık klinikleri de bulunmaktadır. Peterhof Kliniği, Rehabilitationzentrum Engelsbad Kliniğinde klasik ısı terapisi, kükürt k vetlerinde geleneksel banyo terapisi gibi hizmetler verilmektedir.

Şekil 3. 13 Rehabilitationzentrum Engelsbad kükürt küveti [47]

Şekil 3. 14 Rehabilitationzentrum Engelsbad terapi havuzu [48]

Salzburgerland; Avusturya’da ki termal tesislerin olduğu bir diğer kent Salzburg’dur. Salzburg, Avusturya’nın orta-kuzey kesiminde, Almanya’nın sınırında ve Viyana’nın 270 km. batı bölümünde bulunan Alp Dağları işeri çevrili bir kenttir. Salzac nehrinin kenarında yer alan bu kent adını buradaki tuz madeninden almıştır. Bölgenin birçok gelir kaynağı olmasına rağmen başlıca gelir kaynağı turizmdir. Tuz ve radon oranı yüksek doğal kaynak suları mevcuttur. Alpentherme Gastein, Tauern Spa iyi ve önemli örneklerdendir [49].

Tauern Spa; Avusturya’nın en yüksek dağlarına bakan, Kaprun’da ki Zell Gölü kıyısında bulunan termal bir tesistir. Geniş bir alanda tasarlanmış olan otelin bünyesinde 20.000 m² lik su alanı, 6 adet açık ve 5 adet kapalı termal havuzlar, aktivite havuzları, 10 adet sauna ve buhar banyosu (bio-sauna, fırınlı sauna ve aromatik buhar banyosu), jet duşları, masaj imkanı mevcuttur. Doğanın içinde geniş bir rekreasyon ve spor alaları da mevcuttur.

Şekil 3. 15 Tauren Spa otel görünümü [50]

Şekil 3. 16 Tauren Spa açık havuz [51]

Tesis, dağlarla çevrilidir ve termal suyunu bu dağlardan sızan doğal kaynak sularından alır. Kitzsteinhorn Buzulu'nda ve Alp Dağlarında kayak, yürüyüş, bisiklet, kamp gibi dağ sporları ve tesisin bünyesindeki golf imkanı da bir alternatiftir. Termal turizmin avantajlarından birisi olan diğer alternatif turizm türleri ile entegre olabilmesi özelliği bu otelde görülmektedir.

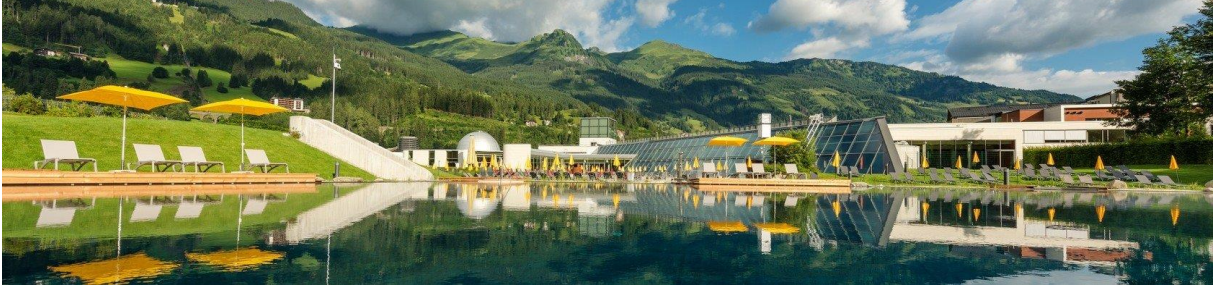

Şekil 3. 17 Tauren Spa sauna ve buhar banyosu [51]

Alpentherme Gastein; Tauern Sıradağlarının kenarında konumlanmış panoramik dağ manzarasına sahip termal bir tesistir. Salzburg Kurdestination olarak bilinir. Bünyesinde kaplıcaları, çağdaş hastanesi ve özel sağlık merkezi mevcuttur.

Dağın derinliklerinden sızarak gelen radon yönünden çok zengin mineralli su tesisin havuzlarını doldurur. Termal su doğal ısı ile bozulan hücrelerin işlevselliğini yeniden kazandırır ve vücudun yeniden kendi bağışıklık sistemini harekete geçirir. Sudaki radon gazı solunum ya da cilt yoluyla emilir. Sağlık merkezinde radon terapisinin yanı sıra;

fizyoterapi, elektroterapi, masaj, beslenme danışmanlığı, diyaliz ve spor gibi tamamlayıcı tedavilerde mevcuttur [52].

Şekil 3. 18 Alpentherme Gastein panoramik tesis görünümü [52]

Tesis geniş rekreasyon alanlarına dahil olarak, açık ve kapalı termal havuzlar, 25m uzunluğunda aktivite havuzu, kaplıca havuzu, hava kabarcıkları üzerinde dinlenme ve masaj, kızılötesi kabinler, 1300 m² termal su banyosu gölü (Emerald Gölü), açık güneşlenme ve dinlenme terasları gibi imkanlar sunar.

Şekil 3. 19 Alpentherme Gastein termal su banyosu gölü ve açık havuz [53]

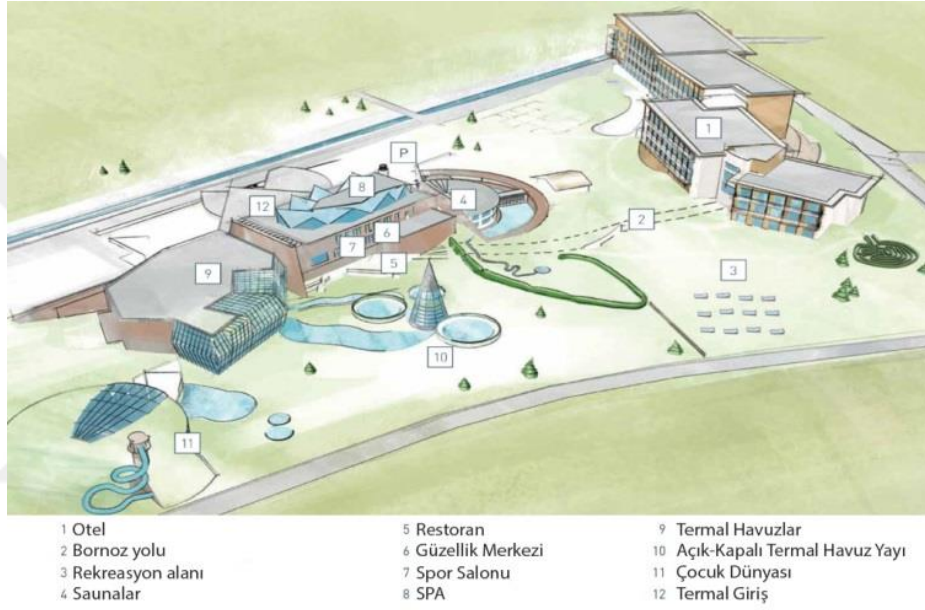
Tesisteki bir diğer farklılık sadece bayanların erişebildiği, onların kullanımına ait olan, bayanların istek ve ihtiyaçlarına odaklanan “Bayanlar Saunası” vardır. Bu alanda 80 °C - 90 °C fin hamamı, 44 °C buhar banyosu, dinlenme alanları, çatı terası, kızılötesi kabin ve beraberinde yüz ve cilt bakım hizmeti de verilmektedir.

Şekil 3. 20 Alpentherme Gastein bayanlar saunası [54]

Tirol; Avusturya'nın batısında bulunan bir eyalettir. Başkent olan Innsbruck, Almanya'nın Münih kenti ile İtalya'nın Verona kenti arasında yer almaktadır. Alp Dağları ile çevrili kent kış turizmi ve kış sporlarıyla bilinir [55]. 16.yy'dan beri Längenfeld Hamamı ve yerin 1828 m altından 42 °C sıcaklıkta kabarcıklar şeklinde çıkan şifalı suları ile ünlüdür.

Tirol, kükürtlü mineral kaynak suyu olan ve Kitzbüheler Alpleri ile Wilder Kaiser arasında sokulmuş bir sağlık tesisidir. Tirol'de ki en büyük ve en modern termal spa, 50.000 m² alana yerleşmiş cam yapısı olan Längenfeld'de ki Aquadome'dur.

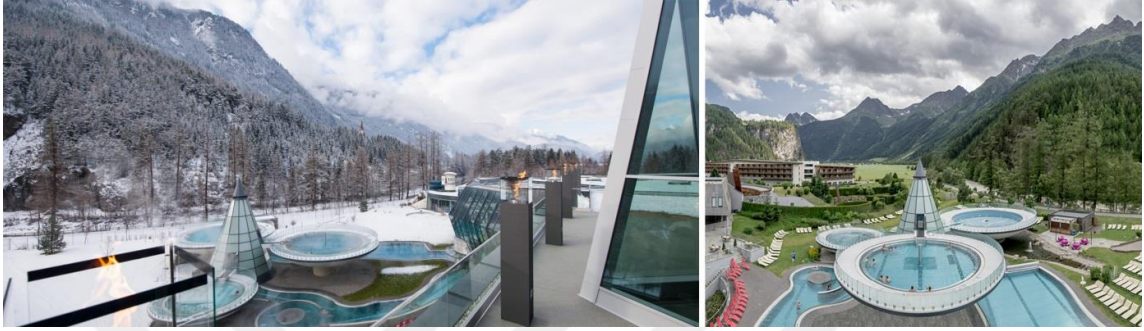

Şekil 3. 21 Aquadome tesis plan şeması [56]

Şekil 3. 22 Aquadome tesise tepeden bakış [56]

Doğa ile uyumlu bir mimarinin yanı sıra sıcaklığı 34 °C – 36 °C arasında değişen, fütüristik bir havza görüntüsü olan 3 adet açık hava termal banyosu bulunmaktadır. Kenarlarında masaj masaları yer alan bu havzalara her 15 dakikada bir saf kükürt kaynak suyu akıtılır. Her bir havzanın kendine özgü bir özelliği vardır. Örneğin havzalardan bir tanesinde su %5 lik tuz oranına sahip, su altı müziği ve ışık efektleri kullanılarak cazibeli bir hale getirilmiş bir diğesinde ise masaj hizmeti verilmektedir.

Şekil 3. 23 Aquadome açık hava termal banyoları [56]

Şekil 3. 24 Aquadome spor havuzu [56]

26 °C sıcaklığında, 25 metre uzunluğunda nötr suyu olan şerit şeklindeki havuz, yüzme eğitimi için oldukça ideal bir formdadır. Ayrıca 12 adet sıcaklıkları değişen açık ve kapalı yüzme havuzu, 7 adet sauna da mevcuttur. Sauna, buhar banyoları termal banyoların tasarımlarında eski ahşap kirişler, sabit sarkıt lambalar gibi oldukça rustik ve doğal malzemeler kullanılmıştır.

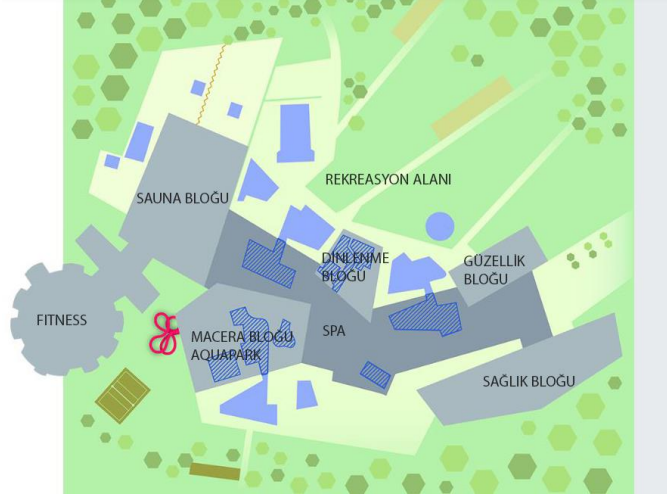
Şekil 3. 25 Aquadome spa bölümü [56]

Viyana; kendi termal spası olan tek başkenttir. Şehrin güneyinde termal banyolar bulunmaktadır. Therme Wien Oberlaa bunlara en iyi örneklerdendir.

Therme Wien Oberlaa projesi, 4A Arkitekten Mimarlık Ofisi tarafından 1. Ödülü kazanılarak uygulanan, sağlık, eğlence ve ticaret fonksiyonlarının birlikte olduğu termal bir projedir. Parktaki su kaynağından tesisin giriş alanına doğru kayaların arasından akan bir termal su projenin konseptini oluşturmuştur. Ayrık olarak tasarlanmış termal banyolar da peyzajdaki büyük kaya parçalarını ifade eder. Yüksek ses ve sessiz doğa, manzaraya farklı bakış açıları, sert ve yumuşak formların bir arada oluşu kullanıcıda farklı banyo algılarını oluşturması düşünülmüştür.

Şekil 3. 26 Therme Wien Oberlaa vaziyet planı [57]

Şekil 3. 27 Therme Wien Oberlaa yerleşim planı [58]

Şekil 3. 28 Therme Wien Oberlaa zemin kat planı [57]

Therme Wien Oberlaa'da termal havuz, 25 metre uzunluğunda yüzme havuzu, dalma havuzu, çocuk ve bebekler için havuz, küçük bir su perdesi ile ayrılan mağara havuzu, yatıştırma havuzu, tuz havuzu gibi sıcaklıkları 28 °C – 36 °C arasında değişen çok çeşitli havuzlar mevcuttur. Ayrıca 3000 m²'lik spa bloğunda çeşitli tip sauna buhar banyosu, fin hamamları, jakuziler, masaj odaları ve sauna bloğundan doğrudan ulaşılan geniş bir spor salonu da bulunmaktadır.

Şekil 3. 29 Therme Wien Oberlaa termal havuzlar [59]

Therme Wien Oberlaa’da yaklaşık 6000 m² lik bir alan kaplayan ve bünyesinde 200 adet tedavi ve terapi bölümü olan modern ve yeterli teknik kapasiteye sahip sağlık merkezi bulunmaktadır. Kas ve iskelet sistemi, solunum ve romatizmal hastalıklarının tedavilerinin yanı sıra spa terapileri, fizyoterapi, ayakta rehabilitasyon gibi uygulamalar yapılmaktadır.

Şekil 3. 30 Therme Wien Oberlaa sağlık merkezi [60]

Karintiya; bölgedeki 60’ın üzerindeki şifalı spalar ve geleneksel kış sporları, kente büyük zenginlik katar. Kas ve iskelet terapileri için uygun olan mineralli sular mevcuttur. Thermen Resort Warmbad-Villa, Bad Kleinkirchheim ve Thermal Spa Römerbad en iyi örneklerdendir.

Thermal Römerbad, Avusturya'nın Bad Kleinkirchheim kayak beldesinde bulunan 1979’da “Etkinlik Kaplıcaları” adıyla açılmış olup 2007 yılında Behnisch Architekten’in kazandığı yarışma ile eski bina ile birlikte yeniden tasarlanmıştır. Kayak pistinin hemen

yanında bulunan tesis 1200 m²'lik alana sahiptir. Alerjik hastalıklar, migren ve romatizmal hastalıkların tedavisinin yanı sıra 10 adet farklı konseptli sauna, termal havuzlar, buhar banyoları ve dağ hattına paralel seyir terasları mevcuttur.

Şekil 3. 31 Thermal Römerbad eski ve yeni bina [61]

Şekil 3. 32 Thermal Römerbad spa merkezi [62]

Şekil 3. 33 Karavankenhof Therme açık termal havuz [63]

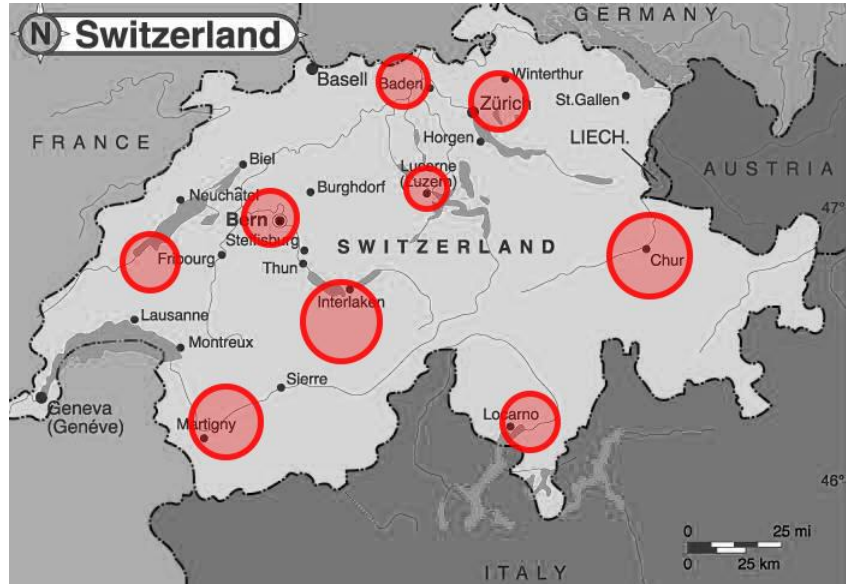

Şekil 3. 34 Karavankenhof Therme spa bölümü [63]

Şekil 3. 35 Karavankenhof Therme açık termal havuz [63]

3.2.2 İsviçre

Şekil 3. 36 İsviçre haritası

Batı Avrupa'da bulunan ve Alpler'in kuzey ve güney yamaçlarında konumlanmış olan ülkenin kuzeyinde Almanya, güneyinde İtalya, batısında Fransa ve

doğusunda Lihtenştayn ve Avusturya bulunur. Yeraltı suları ile ünlü bir ülkedir. Çalışma kapsamında Zürih, Leukerbad ve Vals bölgelerindeki termal tesislerden incelenecektir.

Zürih; İsviçre'nin kuzeyindeki en büyük kentidir ve termal banyolarıyla ünlüdür. 1867 yılında bira fabrikası olarak kurulan tesis, 1970 yılında altındaki su kaynağının tespit edilmesiyle 1996 yılından itibaren termal otel olarak kullanılmaya başlamıştır. Tesisin suyu direkt olarak Zürih'in altındaki çeşitli ve değerli mineraller içeren 'Aqui' kaynağından gelir. Termal banyoya ulaşan su sıcaklığı 35 °C - 41 °C arasında değişir.

Şekil 3. 37 Eski Hürliman Bira İmalathanesi [64]

Termal havuz için seçeneklerden biri, eski bira imalathanesinin olduğu 100 yıllık taş duvarlar ile kaplı yeraltı banyosudur. Birbiriyle bağlantılı üç farklı bölümde de farklı bölgelere masaj yapan su çıkışları, kenarlarında oturma yeri ve su altı masaj yatakları olan üç tahta havuzdan oluşur. Ark şeklindeki taş ve tuğla tavanların altında, tahtadan geniş havuzlar birbirinin içine geçer. Yeraltında bulunan kısımda, su altında müzik duyulan meditasyon havuzu, buhar banyosu, Islak ve kuru farklı temalarda saunalar, Irish Roman Bath ve masaj da bulunmaktadır [65].

Şekil 3. 38 Hürliman Termal Banyoları, yeraltı banyoları [66]

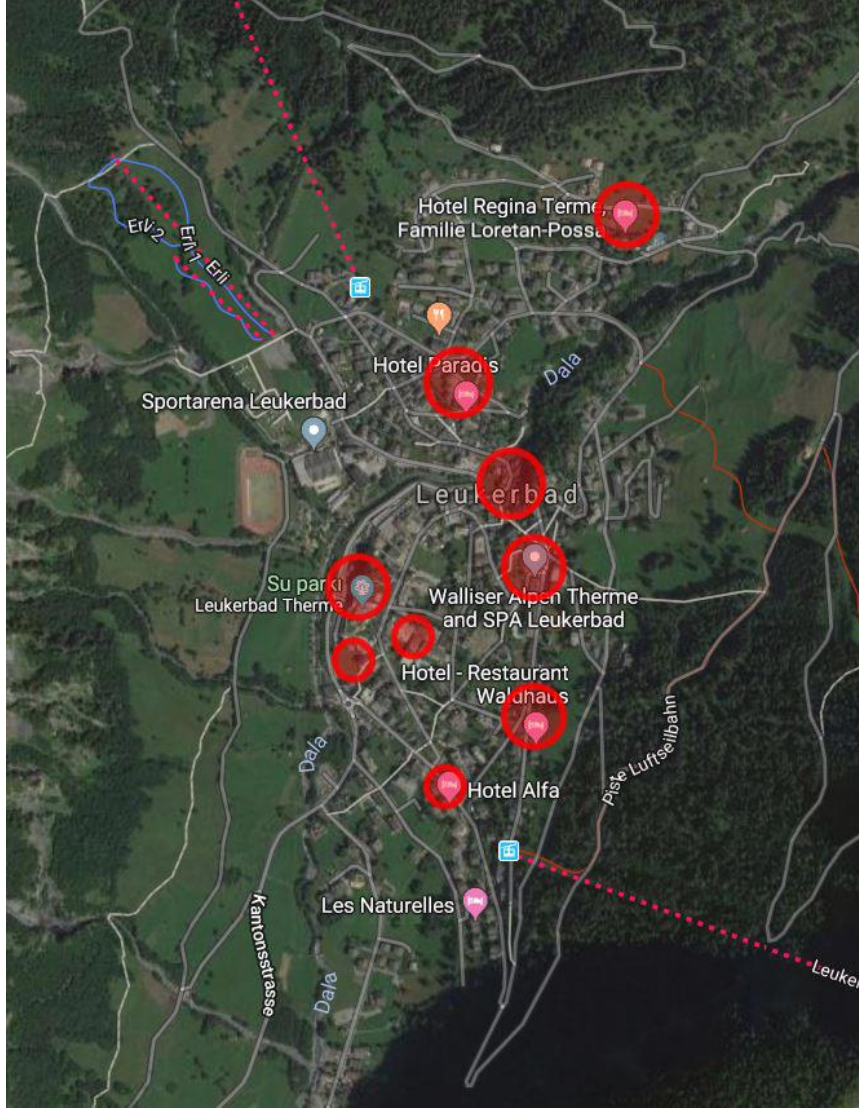
Şekil 3. 39 Hürlihan Termal Banyoları [66]

Diğer bir termal havuz ise Zürih'i panoramik olarak gören terastaki sonsuzluk havuzudur.

Şekil 3. 40 Hürlihan Termal Banyoları sonsuzluk havuzu [66]

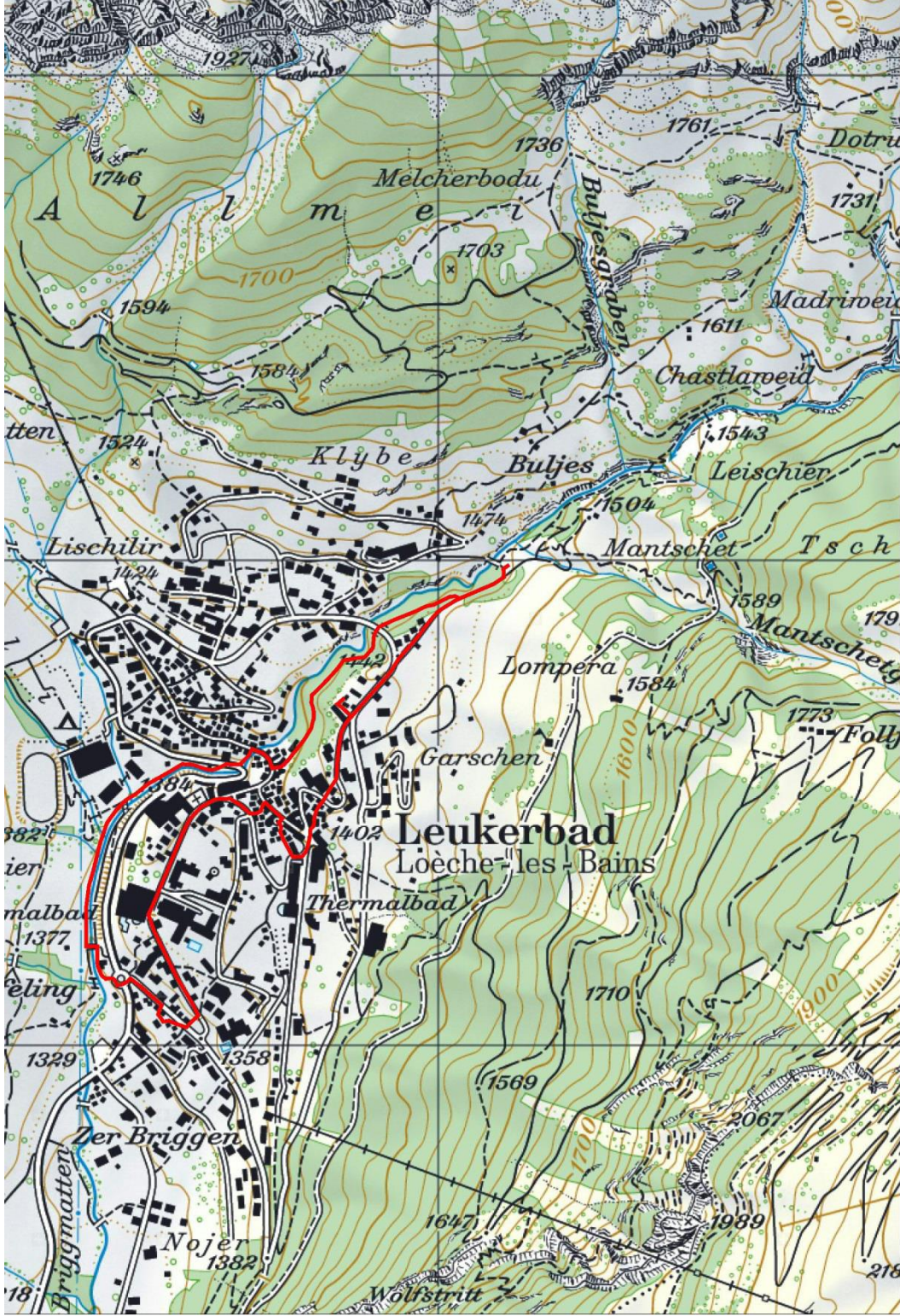
Leukerbad, Alplerin en büyük termal havuzu olarak adlandırılır. Leukerbad kaplıcalarını iyileştirici özelliklerini ilk keşfedenler Romalılardır ve Roma döneminden beri kesintisiz olarak kullanılmaktadır. Bu termal kaplıca bölge, Valais vadisinde iyi bir şekilde korunmakta olup sağlık ve spor meraklıları için popüler bir destinasyondur. Her gün doğal sıcaklığı 51 °C, havuzlarda ise 37 °C - 40 °C arasında değişen ve 30 adet havuzu dolduran 3.9 milyon litre sıcak su 65 farklı kaynaktan Leukerbad kaplıcalarına gelir. Bölgedeki kaplıcalar, Leukerbad'da termal turizmin gelişmesine neden olmuş ve İsviçre'yi en büyük spa ve sağlık merkezlerinden biri haline getirmiştir. Tıbbi bir rehabilitasyon merkezi olmanın yanı sıra bölgede pek çok halkın kullanımına açık termal banyolar da bulunmaktadır [67].

Şekil 3. 41 Leukerbad bölgesindeki termal tesisler

Termal sular Majinghorn ve Torrenthorn dağlarından Wyssee ve Schwarzsee göllerine doğru akar ve deniz seviyesinden yaklaşık 500 metre derinliğe kadar inen çatlaklardan sızarak çıkar. Yüze çıkarken ısınan su Leukerbad'de ki birçok kaynaktan birisine doğru akar.

Bölgedeki depremler, taşkınlar, heyelanlar, yapılan inşaat faaliyetleri termal suların akışı ve özellikleri üzerinde etkili olmuştur [68].

Şekil 3. 42 Leukerbad kaplıca rotası [69]

19 Haziran 2004 yılından itibaren bu rota, bir yaya köprüsü ile Leukerbad'da kanyon etrafında yürünebilir hale gelmiştir. Bu kaplıca yolu köyün içinden Dalaschlucht'a köprü ile bağlanır. Bu bağlantının amacı doğrudan dere yatağına ve sahilin sol tarafında kalan

termal kaynakları yay şeklinde içine almasıdır. Parkur üzerinde resimli dokuz adet panoda, turistler için Leukerbad'ın kayıtlı kaynakları, jeoloji, tarih ve termal suların tıbbi ve ekonomik yönleri hakkında bilgiler verilmiştir [69].

Şekil 3. 43 Leukerbad Thermalquellen weg–steg / Leukerbad termal rota [69]

Şekil 3. 44 Leukerbad Thermalquellen weg–steg / Leukerbad termal rota [69]

Şekil 3. 45 Leukerbad Therme [70]

Şekil 3. 46 Leukerbad Alpentherme Walliser açık havuz [71]

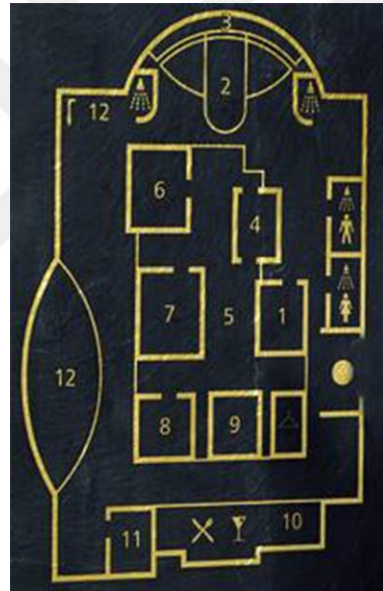
Şekil 3. 47 Leukerbad Alpentherme Walliser kapalı havuz [71]

Alpentherme Walliser termal tesisinin sauna bölümü Leukerbad'ın "Sauna Köyü" olarak bilinir. Kayrak taşı ve ahşap gibi otantik malzemeler kullanılarak yaklaşık 300 m² büyüklüğünde geleneksel bir Walliser köyü gibi tasarlanmıştır ve buraya ulaşım yine bir "köyün içinden yürüyerek" sağlanır.

Sauna köyünde;

- Alp dağ evi şeklinde sıcaklığı 90 °C olan sauna,
- Yaklaşık 48 °C sıcaklığında sis banyosu (Rustik bir Walliser evi),
- 40 °C sıcaklığında değirmen çarkı ve buz çeşmesi ile birlikte taş banyo,

İçerisinde kaplıca çeşmesi olan ve serinletici ikramların sunulduğu bir köy meydanı mevcuttur.

- 1- Buhar odalı Walliser evi
- 2- Termal su ile çeşme meydanı
- 3- Kaynak
- 4- Duş alanı
- 5- Köy meydanı
- 6- Bitkisel buhar odası
- 7- Fin saunası ve Alp dağ evi
- 8- Taş banyolu değirmen evi
- 9- Buzul göleti
- 10- Kafeterya
- 11- Masaj salonu
- 12- Dağ manzaralı dinlenme alanı

Şekil 3. 48 Leukerbad Alpentherme Walliser "sauna köyü" [71]

Şekil 3. 49 Leukerbad Alpentherme Walliser "sauna köyü" [71]

Leukerbad'da termal tesislerin yanı sıra fizik tedavi ve rehabilitasyon sağlık merkezi de bulunmaktadır. Klinikte yüksek sodyum, stronsiyum ve demir içerikli termal sular ile ağrı, yanık, cilt, kas ve eklem hastalıkları tedavi edilir [72] .

Şekil 3. 50 Leukerbad sağlık merkezi [72]

Şekil 3. 51 Leukerbad Sağlık Merkezi termal havuz ve klinik [72]

Tedavi ve rahatlama için tüm ekipmanlara sahip tam donanımlı tıbbi ve termal bir spa kompleksi olan klinikte, su yürüyüşü, su sporu, su jimnastiği ve paletlerle yüzme gibi aktivitelerin yapıldığı sıcaklığı 36 °C olan açık ve kapalı termal havuzlar, sauna, hamam, jakuzi, buz çeşmesi, spor salonu, masaj odaları, meditasyon odası ve bir çok dinlenme bölümleri de mevcuttur.

Vals, İsviçre'nin güneyinde Grisons Kantonunda deniz seviyesinden 1200 metre yukarıda, Milano ve Zürih'in tam ortasında yer alan bir köydür. Alplerin merkezinde, yaylaların üzerinde kurulmuş ve kaynağını Valser mineral suyundan alan demir bakımından zengin ve kırmızı termal sularıyla ünlüdür. Suların sıcaklığı yaklaşık 30 °C 19. yüzyıldan bu yana şifa amaçlı kullanılır. Vals'in nüfusu oldukça azdır. Bölgeye birçok turist çeken Therme Vals, 1996 yılında mimar Peter Zumthor tarafından tasarlanmıştır.

Bölgedeki taş ocaklarından çıkarılan kuvarsitten yapılan hamam su kaynağının üzerinde tasarlanmıştır.

Şekil 3. 52 Therme Vals [73]

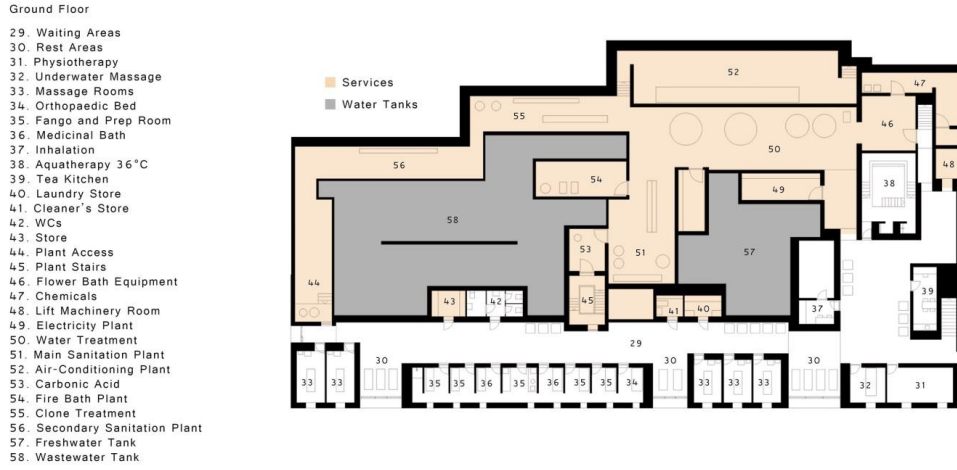
4 ayrı bölümden oluşan otelin 140 odası bulunur ve konaklama bölümü spa bölümüne yeraltı geçidi ile bağlanır. Binalara ulaşım geçitlerle sağlanır. Yarıya kadar gömülü olan otelde, bölgedeki ahşap evlerden farklı olarak dağ ve manzara ile bütünleşme ön plandadır.

Tasarımdaki fikir bir mağara veya taş ocağı benzeri bir strüktür yaratmaktır. SPA'nın mekânsal konsepti, masif bir taş blok içine açılan 2 kat yüksekliğinde oyuk üzerine kurgulanmıştır. Dağın içinde karanlık ve dar koridorlar sayesinde yapı, daha büyük açıklıklara ve ışığa doğru gelişir. Bu gelişim aynı zamanda cepheyi oluşturur.

SPA'nın içi, banyonun taş yapısından geçen geometrik bir mağaraya benzer. Zemin katta kaplıca, çamur banyoları, jimnastik ve sualtı masajı için teknik donanım ve tıbbi tedavi odaları yer alır.

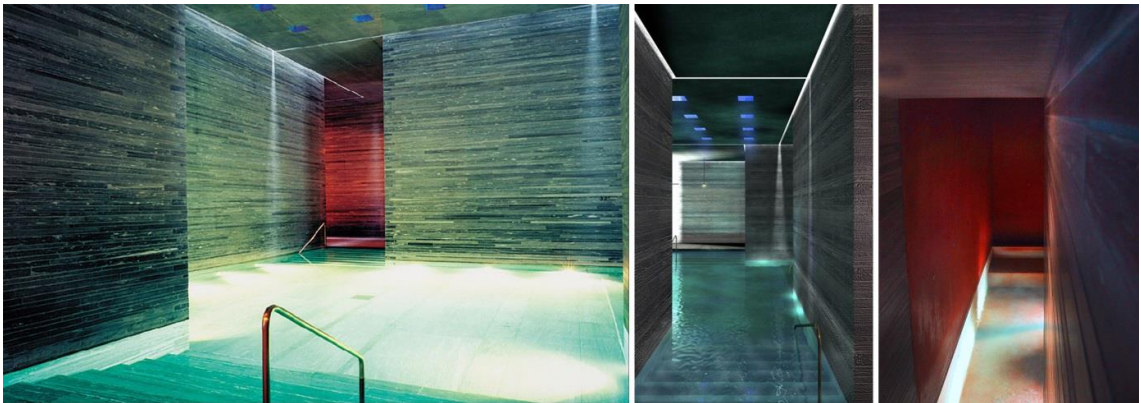

Şekil 3. 53 Therme Vals 1. kat planı [74]

Şekil 3. 54 Therme Vals zemin kat planı [74]

Therme Vals'i saran sıcak su ağı, yapıyı oluşturan bloklar arasında negatif bir alan olup, tüm yapı boyunca akan ve akarken birimleri birbirine bağlayan bir mekandır [73].

Şekil 3. 55 Therme Vals binayı saran sıcak su ağı [75]

Şekil 3. 56 Therme Vals açık termal havuz [75]

3.2.3 Çek Cumhuriyeti (Karlovy Vary)

Orta Avrupa'da bulunan ülkeyi kuzeyde Polonya, batıda Almanya, güneyde Avusturya ve doğuda Slovakya sınırlandırır. Ülke, kuzey batısında bulunan Bohemya bölgesindeki Karlovy Vary termal şehri ile ünlüdür. "Kralın Banyosu" anlamına gelen 13. yüzyıldaki adıyla Carlsbad, Avrupa'da ki en ünlü ve en eski termal şehridir.

Yeraltında çok fazla mineral yatağı olan şehirde, yerin yaklaşık 5000 metre altından ve yaklaşık 100 kaynaktan sıcaklıkları 30 °C - 72 °C arasında değişen su çıkmakta ve yaklaşık 500.000'e yakın hastaya tedavi verilmektedir. Bu 100 kaynağın 12 tanesini belediye, kanallar ile şehir merkezine taşıyarak herkesin faydalanabileceği çeşmeler haline getirmiştir. Bu çeşmelerin üzerinde çıkan suyun derecesi ve kaynak numarası yazmaktadır. Bu çeşmelerin her birinden farklı mineraller içeren termal sular akmakta olup her birisi metabolik rahatsızlıklar, gastrointestinal hastalıklar, şeker hastalığı, gut, obezite, diş iltihabı, romatizmal hastalıklar, pankreas, karaciğer ve safra yolları hastalıkları, kanser sonrasındaki tedavi süreci, nörolojik rahatsızlıklar gibi hastalıkların tedavisinde kullanılır. Suların bir diğer özelliği ise içilebilir olmasıdır [76].

Karlovy Vary'de termal suların aktığı çeşmeler "kolonad" adı verilen binalarla çevrelenip sergilenmiştir. Vřídelní Kolonáda günde 2000 litre kaynak suyu elde eden en büyük ve en merkez çeşme olarak nitelendirilir. Binanın içerisinden de farklı derecelerde suların aktığı 5 farklı çeşmeden mineralli sular içilebilir ve farklı tazyikte suların aktığı havuzlar bulunur. Farklı basınçta fişkıran sular basınç nedeniyle 12 metre yüksekliğe kadar çıkmaktadır.

Şekil 3. 57 Vřídlní kolonádası dış çeşme [77]

Şekil 3. 58 Vřídlní kolonádası [77]

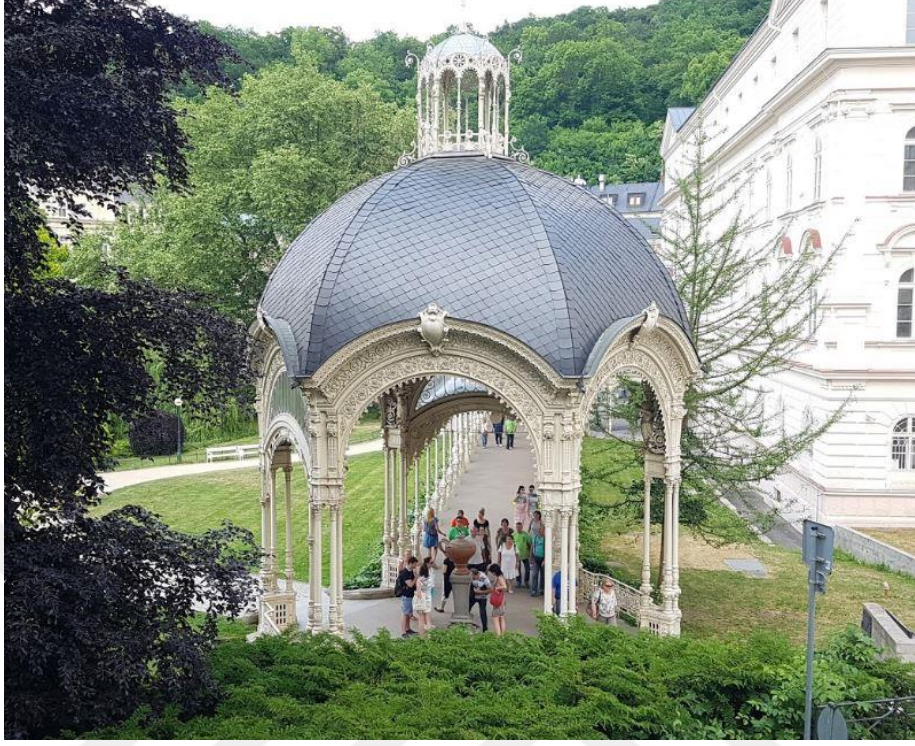
Mill Kolonadı (Mlýnská kolonáda), Karlovy Vary’de ki en eski sembollerden birisidir. 1871–1881 yılları arasında yapılan ve yüzden fazla olan sütunlarıyla Yunan tapınaklarını andıran kolonad nehrin sol tarafında koruma altın alınmıştır.

Şekil 3. 59 Mlýnská kolonádası [77]

Vltava Nehri’nin kıvrıldığı yerde Antonín Dvořák Parkı içinde, Karlovy Park Kolonadı (Sadová kolonáda) bulunur. Hotel Sadovy Pramen’in kuzey batısında parkın giriş kapısı

niteliğindeki kolonad, çelik strüktürlü bir giriş yolu ve çeşmeyi saran bir kubbe gibidir [81].

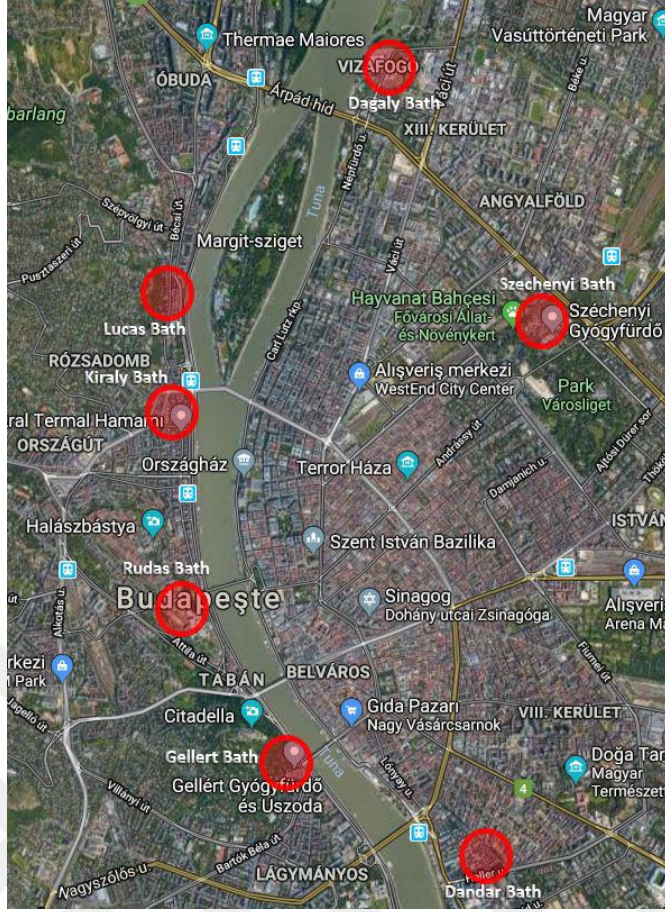
Şekil 3. 60 Sadova kolonádası [77]

3.2.4 Macaristan (Budapeşte)

Macaristan, birçok alternatif turizm seçeneği ile Avrupa'da önemli bir destinasyondur. Jeotermal kaynakları bakımından oldukça zengin olan ülkede 1289 adet termal kaynak bulunmaktadır. Ayrıca; 39 tane medikal kaplıca, 48 tane belgeli su kaynağı, 5 tane tedavi için kullanılan mağara, 133 tane belgeli medikal su kaynağı, 4 tane çamur havuzu ve 1 tane gaz banyosu alanına sahiptir [78].

Macaristan'ın kuzeyinde bulunan Budapeşte kenti, 300'e yakın doğal kaynaktan günlük 70 milyon litre 21 °C -78 °C termal su çıkan kaplıca sularıyla ve termal banyolarıyla ünlüdür. Şehir, 1934 yılında "Spa City" ünvanını almış ve ilk Uluslararası Balneoloji Kongresi burada düzenlenmiştir.

Budapeşte'nin en önemli turistik kaynaklarından birisi kaplıcalardır. Şehirde 7 adet turistik spa merkezi bulunmaktadır.

Şekil 3. 61 Budapeşte şehir haritası, termal hamamların konumu

Szechenyi Kaplıcaları, Budapeşte’de bulunan zengin su kaynakları ve kaplıcaların içerisinde en büyüğü olmasının yanı sıra Avrupa’da ki en büyük tıbbi hamam olarak kabul edilir.

Szechenyi Kaplıcaları’nın kökeni, 10 yıl yapılan kazı çalışmaları sonunda 1878’de yerin 970 metre altında suyun bulunmasına dayanır. Suyun keşfinin ardından şehir meclisi bir kaplıca açmaya karar verir ve 1881’de Artezyen Kaplıcası (Artesian Bath) olarak burada küçük bit tesis hizmete girer. Kısa bir süre sonra yetersiz kaldığı düşüncesi ile daha büyük bir yapı haline getirilmesine karar verilir.

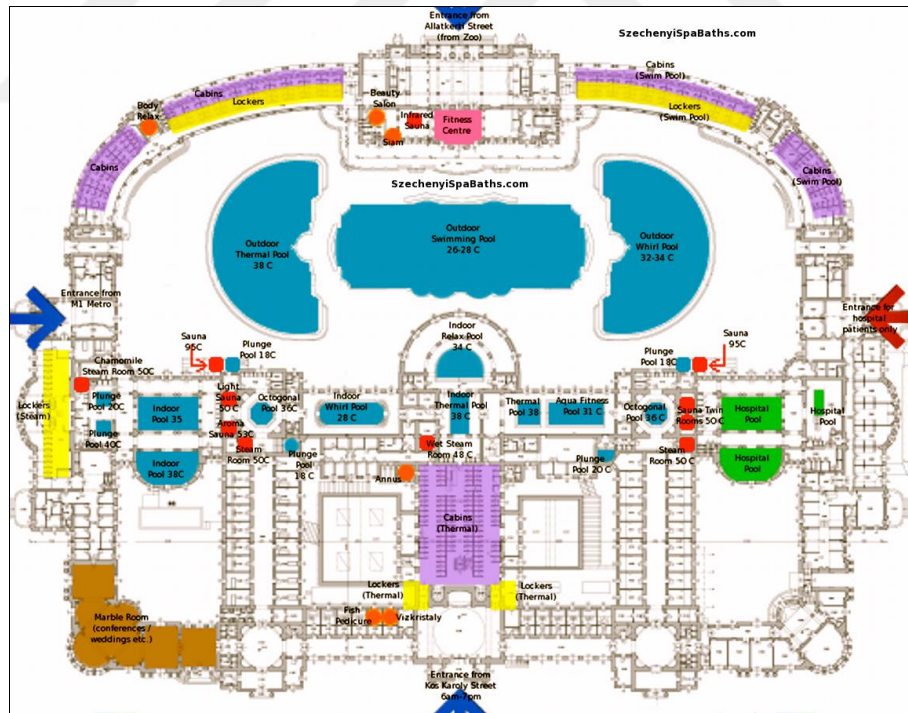
Budapeşte’nin yedi termal tesisinden en çok tercih edilen kaplıcası olan Szechenyi, Neo-Barok mimari tarzında mimarisi ile 1913 yılında inşa edilmiş olup tesiste 11 termal havuz (kapalı), 1 serinleme havuzu (kapalı), 3 dalış havuzu (kapalı), 1 yüzme havuzu (açık), 1 eğlence havuzu (açık) ve 1 termal havuz (açık) yer alır. Kaplıcanın suyu bünyesinde kalsiyum, sülfat, magnezyum, florür, karbonat ve metabolik asit

bulunduğundan eklem hastalıkları başta olmak üzere ortopedik rahatsızlıklar ve travma sonrasındaki bakım sürecinin tedavisinde kullanılır.

Kompleks 1927’de daha da genişletilmiş ancak kaplıcadaki bütün yeni yapılmış havuzlara su sağlamada yetersiz kaldığı anlaşılmış ve bu yüzden su arama çalışmalarına devam edilmiştir. 1938’de 1200 metre derinlikte bir başka sıcak su kaynağına ulaşılmıştır. 1999 yılında masaj ve SPA gibi özellikler eklenerek havuzlar modernleştirilip geliştirilmiştir.

Tarihi hamam Budapeşte’nin merkezinde, Tuna Nehri’nin doğusunda Városliget Parkı’nın içinde bulunmakta olup geniş bir rekreasyon alanı ve peyzaja sahiptir.

Szechenyi’nin suları iki termal kaynaktan sağlanmaktadır. Kaplıcanın beslendiği bu iki doğal kaynak sayesinde 74 °C -77 °C sıcaklıkta su akışı süreklidir ve açık - kapalı havuzlar yıl boyunca hizmet vermeye devam eder. Tesiste 3 adet açık havuz 15 adet kapalı havuz, saunalar, buhar banyosu, masaj odaları, spor salonu, geniş bir resepsiyon alanı ve dinleme alanları bulunmaktadır.

Şekil 3. 62 Budapeşte Szechenyi Kaplıcası, zemin kat planı [79]

Açık havuzların üçü de farklı sıcaklıkta olup bir tanesi spor amaçlı diğer iki tanesi doğal mineral suyuna sahip ve 38 °C sıcaklıktadır.

Şekil 3. 63 Budapeşte Szechenyi Kaplıcası [79]

Szechenyi Kaplıcasında kapalı havuzların hemen hemen hepsi tıbbi tedavi amacıyla kullanılır. Kaynaktan gelen sudaki birçok mineral özellikle eklem ve kas ağrılarının tedavisinde kullanılır. Kapalı havuzun yanı sıra ısı derecesine göre değişiklik gösteren kaplıcalar arasında geçişler yapmakta mümkündür.

Şekil 3. 64 Budapeşte Szechenyi Kaplıcası kapalı havuzlar [79]

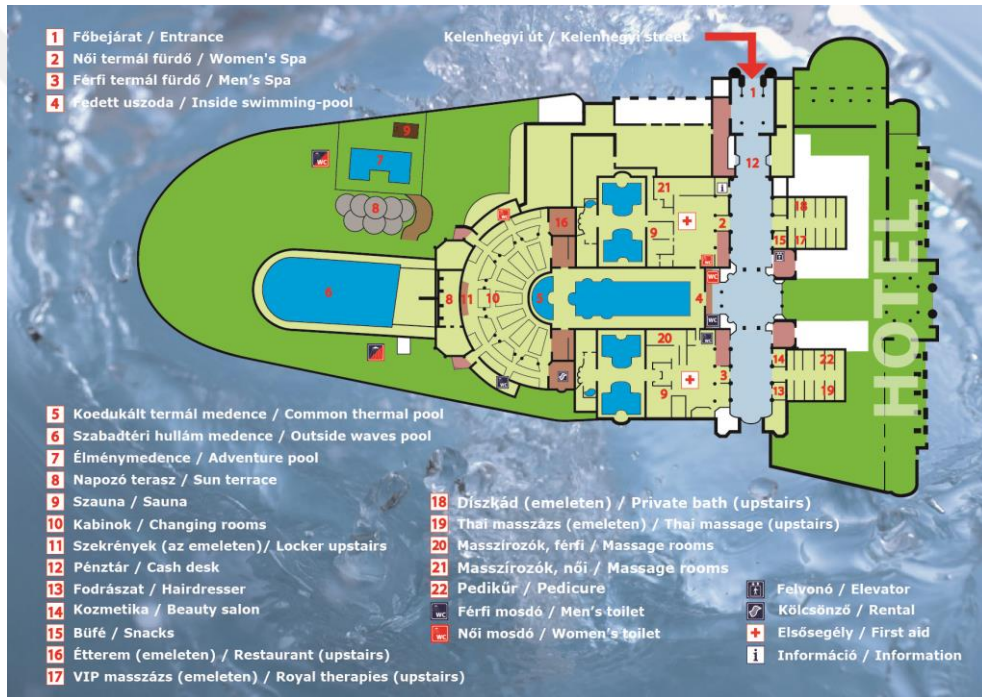
Szechenyi Kaplıcasının suları iki şekilde geri dönüştürülür. Kullanılan termal sular şehir parkındaki yapay gölete yaz aylarında kayak sporları için kış aylarında ise buz pateni sporu için akıtılır. Ayrıca 2011 yılından itibaren Budapeşte Hayvanat Bahçesinde bulunan 40 adet binanın ve hayvanların ısıtılmasında kullanılır [79].

Gellert Bath, şehir merkezinde ve Gellert tepesinin altından 1912 - 1918 yılları arasında Art Nouveau tarzında geniş kapalı alana sahip bir tesis olarak açılmıştır. Günümüz modern tekniği ve zengin tarihi miras ile bütünleşen tesisin açık kısımları daha sonraki tarihlerde tesise ilave edilmiştir. Termal sıcak havuzları, yüzme havuzları, dalga havuzu, sauna, fin hamamı, masaj ve spa hizmeti verilmekte olan otelde mineralli su, kan dolaşımı sorunları, eklem hastalıkları, aort darlığı, disk darlığı, nevroz, astım ve kronik

bronşit gibi birçok hastalığın tedavisinde kullanılır. Kaplıca suyu magnezyum, kalsiyum, sülfat-florür ve sodyum yönünden zengindir.

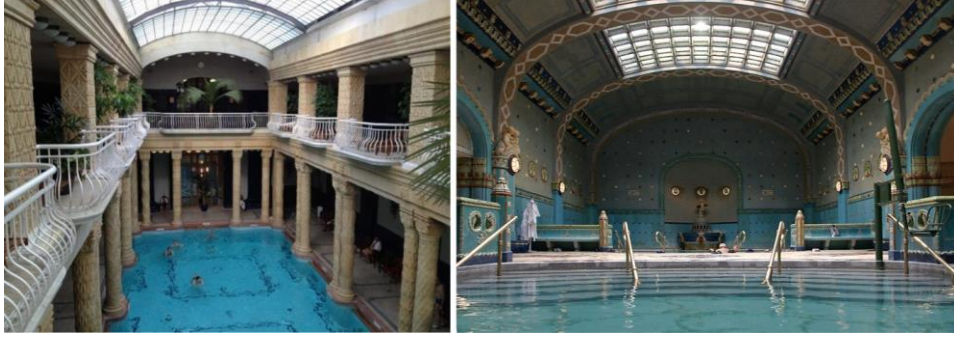
Şekil 3. 65 Budapeşte Gellert Hamamı ve otel binasının dış görünüşü [80]

Şekil 3. 66 Budapeşte Gellert Hamamı plan şeması

Gellert Hamamındaki havuzlar toplamda 12 ünitedir. Tesiste 2 adet köpüklü havuz bulunmakta olup bunlardan birisi 247 m² büyüklüğünde 27 °C su sıcaklığına, diğeri 60 m² ve 36 °C su sıcaklığına sahiptir.

İki adet açık havuzdan bir tanesi 26°C su sıcaklığı olan ve 500 m² büyüklüğünde dalga havuzu, diğeri ise 36°C su sıcaklığı olan 94 m² oturma havuzudur. Ayrıca su sıcaklığı 21°C-40°C arasında değişen 8 adet termal banyo bölümü de mevcuttur [81].

Şekil 3. 67 Budapeşte Gellert Hamamı, kapalı havuz ve spa [80]

Şekil 3. 68 Budapeşte Gellert Hamamı, spa [80]

Rudas Bath, 16. yüzyılın başlarında Türk işgali sırasında açılan ve içerisinde Türk hamamı bulunan, Tuna Nehrinin kenarında, şehir merkezinde bir kaplıcadır. Merkez kısmında 10 metre çapında kubbe ile örtülmüş 29°C sıcaklığında, 278 m² büyüklüğünde sekizgen bir termal havuz bulunur. Hamama, 19. yüzyılın sonunda terapatik bir yüzme havuzu ve sauna kısmı ilave edilmiştir.

Şekil 3. 69 Budapeşte Rudas Bath, kapalı havuzlar [82]

Hamamda ayrıca üç farklı su kaynağından içme kürleri yapılan içme salonu dışında, fizyoterapi bölümü, daldırma havuzu, altı adet buhar havuzu ve çatıda seyir havuzu bulunmaktadır. Buhar havuzlarından en büyüğü 96 m² ve 36°C su sıcaklığında, dört tanesi 9 m² büyüklüğünde 28 °C-30 °C-33 °C-42 °C sıcaklığında ve en küçük buhar havuzu da 4.5 m² büyüklüğünde ve 16°C sıcaklığındadır.

Şekil 3. 70 Budapeşte Rudas Bath, çatı havuzu [82]

Termal hamamın kaplıca suyu radyoaktif olup kalsiyum, magnezyum, florür iyonları, hidrojen-karbonat, sülfat ve sodyum mineralleri bakımından zengindir. Mineral bakımından zengin olan su eklem ve kemik hastalıkları, vitamin eksikliği nevralsi gibi hastalıkların tedavisinde kullanılır [83].

Şekil 3. 71 Budapeşte Kiraly Hamamı [84]

Şekil 3. 72 Budapeşte Lucas Hamamı [85]

Şekil 3. 73 Budapeşte Dandar Hamamı [86]

Şekil 3. 74 Budapeşte Dagaly Hamamı [87]

3.2.5 İzlanda (Blue Lagoon)

İzlanda'nın başkenti Reykjavik'e yaklaşık 40 km uzaklıkta olan Blue Lagoon, etrafı lavlarla kaplı bir arazide yer alıyor. İzlanda kuzeyde yer alması nedeniyle oldukça soğuk bir ülkedir. Ancak ülkenin altı kaynar sularla kaplıdır. Bu da İzlanda'da jeotermal kaplıcalarının kurulması için uygun bir zemin oluşturur.

Şekil 3. 75 İzlanda Mavi Lagün, tesisin kuşbakışı görünüşü [88]

Mavi Lagün, adını suyunun renginin mavi olmasından alır ve suya maviliği veren silika ve sülfür mineralleridir. Lagünün sıcaklığı ortalama 38°C olup çok fazla kireçlidir ve bünyesindeki tuz oranı deniz ile aynı seviyededir. Suyun sahip olduğu minerallerden dolayı cilt hastalıklarına iyi gelir. Bundan dolayı tesiste gelen misafirlere cilde sürülmesi için beyaz çamur dağıtılır. Lagün, Svartsengi santralinden iki günde bir gelen sıcak suyla yenilenir. 1976 yılından beri faal olan cazibe merkezinin kullanıcı profili yaşlılardan çok genç kesimdir.

Önceden sadece yerel halkın bildiği ve kullandığı lagün, yapılan tesis sayesinde dünyanın her bölgesinden turist çekmeye başlamış, termal bir cazibe noktası haline gelmiştir.

Termal bölgedeki Mavi Otel lagünün bir kenarına konumlanmıştır. Otel bünyesindeki 1994 yılında açılan Psoriasis doğal tedavi ve sağlık merkezinde ise yaklaşık 3-4 hafta konaklama süreli özel tedavi ve kür programları uygulanmaktadır. Otelde tam donanımlı modern spa hizmetleri verilir tüm odalarda termal su bulunmaktadır [88].

Şekil 3. 76 İzlanda Mavi Lagün [88]

3.2.6 Almanya (Bad Füssing)

1938 yılında Füssing'de madeni yağ bulmak için yapılan kazı çalışmaları sırasında 56°C'de ve dakikada 3000 litre sıcak suyun çıktığı bir kaynağa ulaşılmıştır. Avrupa'nın en başarılı termal bölgesinin kaynağı bu şekilde bulunmuş olup sonrasında başka ilave kaynakların bulunmasıyla bugün hala 100 den çok havuza su akımı sağlanmaktadır. Başlangıçta altı çiftlik evi olan bir köy olan Bad Füssing, bugün dünyada termal turizm talebi açısından 13.500 yatak kapasitesi olan bir termal kasaba halini almıştır.

Bad Füssing’de 3 büyük termal tesis ve sağlık merkezinin yanı sıra 2 adet de termal otel bulunur. Büyük rekreasyon ve yeşil alana sahip olan tesisler şehir merkezinde yer almaktadır.

Bad Füssing’in ilk termal banyosu olan Therme Eins 2500 m²’lik su alanına sahiptir. 12 farklı konsept ve sıcaklıkta termal havuz, tuz banyosu, masaj odaları, buhar odaları ve geniş bir yeşil alanı olan tesiste sağlık merkezi de mevcuttur. Sağlık merkezinde sadece fiziksel tedaviler yapılmakta olup klasik masaj terapileri, su altı masajları, jimnastik ve doktor eşliğinde yapılan elektroterapi ve medikal egzersiz bunlardan bazılarıdır. Genel tıp alanındaki tüm akut hastalıklar (ağrı, enfeksiyon, alerji, gastrointestinal hastalıklar, dolaşım / kan basıncı, kalp ve akciğer hastalıkları, vb.), spinal bozukluklar, romatizmal hastalıklar, kas bozuklukları ve yumuşak doku romatizması, kas-iskelet sistemi ameliyatları sonrası, genel dejeneratif hastalıklar, zayıflık, yorgunluk, tükenmişlik gibi sendromların tedavisi tesisde yapılmaktadır [90].

Şekil 3. 79 Bad Füssing, Therme Eins [90]

Europa Therme, spa bahçelerinin yanında yer alan, sıcaklıkları 27°C-40°C arasında değişen, 3.000 m²’lik termal 15 farklı konseptte su alanına sahip bir tesistir. 200 m²’lik eğlence havuzu, 1000 m²’lik alanda bulunan sauna, buhar banyosu, kızılötesi kabini, köpük ve masaj havuzları, zemin fiskiyeleri, solaryum, jakuzi ve masaj alanlarıyla geniş bir yeşil alana konumlanmıştır [91].

Şekil 3. 80 Bad Füssing, EuropaTherme [91]

Johannesbad, Bad Füssing'in en büyük termal sağlık merkezlerinden birisidir. Sıcaklıkları 27°C-39°C arasında değişen 13 adet termal havuzu, 4.500 m²'lik su alanı bulunmaktadır. Dalga banyosu, masaj ve tedavi edici termal banyolar, 5 adet saunası, tasarlanmış peyzajı ve 2.000 m²'lik spor salonu, fizyoterapi, sağlık ve güzellik merkezi ile 60.000 m²'lik bir alana sahiptir. Eklem ve omurilik hastalıklarının tedavilerinde yeterlilik kazanan tesis bünyesinde uzman hekimler, nitelikli spor terapistleri ve fizyoterapistler bulunmaktadır [92].

Şekil 3. 81 Bad Füssing, Johannesbad [92]

3.3 Türkiye'den Termal Turizm Örnekleri

“Türkiye önemli bir jeotermal kuşak üzerinde yer aldığından kaynakların potansiyeli ve mineral bakımından zenginlikleri değerlendirildiğinde dünyadaki ilk yedi ülke arasına girmektedir. Bu zenginliğin sebebi termal sulardaki debinin yüksek oluşu ve sıcaklıklarının termal tedavi için uygun oluşu, fiziksel ve kimyasal özelliklerinin yeterli oluşudur. Türkiye’de 1000’in üzerinde kaynak bulunmakta ve bu kaynakların sıcaklıkları 20°C - 110°C arasında, debileri ise 2 - 500 lt/sn arasında değişmektedir. Ülkemizdeki bu

Termal Kaplıcaları; “İstanbul’a 112 km, şehir merkezinden 12 km uzaklıkta ki Termal ilçesinde 3750 dönüm bir ormanlık alan içerisinde bulunmaktadır. 366 yatak kapasitesine sahip olan tesis, Samanlı Dağı yamacında bir vadi içinde yer almaktadır. Termal Kaplıcaları herhangi bir altyapı sorununa sahip olmayıp Türkiye’nin en düzenli ve gelişmiş kaplıcasıdır. Bünyesinde 3 adet otel ve 5 adet banyo (açık havuz, Kurşunlu Banyo, Valide Banyo, Sultan Banyo, Sıra Banyolar) bulunmaktadır.

Bölgedeki konaklama tesislerinin büyük bir bölümünde, tesis içerisinde kaplıca sularından faydalanılmaktadır.

Kaplıcanın şifalı suları günümüzde birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Romatizmal hastalıklar ve metabolik bozukluklar, sindirim sistemi, safra, karaciğer, böbrek ve idrar yolu hastalıkları, ortopedik operasyonlar sonrasındaki tedavi süreci, cilt hastalıkları, kadın hastalıkları, fonksiyonel ve psikolojik rahatsızlıklar tedavi edilebilmektedir” [94].

Yalova Termal Kaplıcası, Abdülhamit döneminde yeniden önem kazanıp Atatürk zamanında ise son halini almıştır [94].

Şekil 3. 83 Yalova Termal Kaplıcası [95]

Termal Kaplıcasındaki 22 metre uzunluk ve 11 metre genişliğe sahip açık havuz, Türkiye’de ki tescilli ilk havuzudur. Tamamen kaynak suyu ile doldurulan havuzun sıcaklığı hava şartlarına göre ayarlandığından dört mevsim kullanılabilir.

Şekil 3. 84 Yalova Termal, açık havuz [95]

Kurşunlu Hamamı; Bizans Döneminde inşa edilen banyo, Yalova Termal'de bilinen ilk hamam olup tarihi 1600 yıl öncesine kadar dayanmaktadır.

Doğal afet ve savaşlar nedeniyle büyük bir kısmı toprak altında kalan hamam, 1900 yılında Abdülhamit tarafından yeniden restore edilmiştir.

Hamamın çatısı kurşun kaplı olduğundan, buraya Kurşunlu Hamamı denilmektedir. İçinde büyük bir kapalı havuz bulunan banyo Fin Hamamı olarak restore edilmiş olup içerisinde sauna, duş ve masaj odaları da mevcuttur. Kadın-erkek birlikte kullanılan yapının dış cephesinde bulunan mermerde, Osmanlıca kitabeler yazılıdır.

Şekil 3. 85 Yalova Termal, Kurşunlu Banyo [95]

Valide Ana Hamamı; Bizans Döneminde inşa edilen bir diğer hamam, altı kubbeli olarak yapılmış Valide Ana Hamamıdır. Bugüne kadar çok fazla hasar gören bu hamamın günümüzde üç kubbesi bulunmamaktadır.

Osmanlı Döneminde Abdülmecit tarafından restore ettirilen hamamın adı, Bezm-i Valide Sultan'ın burada tedavi görmesinden dolayı Valide Hamamı olarak kalmıştır. Kadın-erkek olmak üzere ikiye ayrılan hamamda aslanağzı, göbek taşı, kurnalar, havuz ve duşlar mevcuttur.

Şekil 3. 86 Yalova Termal, Valide Hamamı [95]

Sultan Hamamı; 26 adet ayrı odadan oluşmuş özel aile hamamıdır. Banyo odalarında mermerden yapılmış bir küvet ve kurna bulunmaktadır.

Şekil 3. 87 Yalova Termal, Sultan Hamamı [95]

Sıra Banyolar; gömme mermerden yapılmış 10 adet banyodan oluşan aile banyolarıdır. Kurşunlu Banyo ile açık havuz arasında kalan Sıra banyolar; soyunma odası ve yıkanılan kısım olmak üzere iki bölümden oluşur.

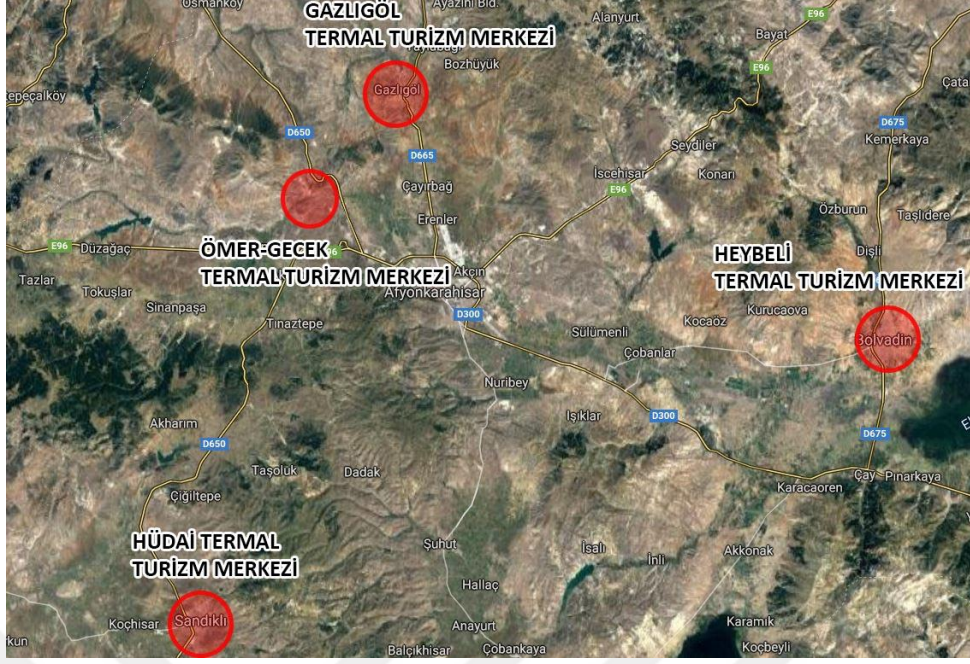

Şekil 3. 88 Yalova Termal, sıra banyolar [95]

Yalova Termal Kaplıca bünyesinde bulunan otellerde toplam 80 oda 176 yatak kapasitesi ve ayrıca bu kaplıcadaki banyolardan faydalanabilen 12 adet apart daire bulunmaktadır [95].

3.3.2 Afyon

Afyonkarahisar, kaplıca denildiğinde ilk akıllara gelen illerdendir. Hem kaplıca sayısı yönünden hem de sularının mineralli ve sıcak olmasından ötürü tercih edilmektedir. Kaplıcalar şehir merkezine çok yakın ve konaklama alternatifi olarak tesisler çok çeşitlidir. Termal su kaynakları, turizm kapsamında Afyon'un lokomotif sektörlerinden biridir. Afyonkarahisar'da 4 tane kaplıca bulunmakta olup, bu kaplıcaların tamamı 17.10.1993 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Turizm Merkezi ilan edilmiştir. "Bu karar ile Turizm Merkezi olarak ilan edilen bölgeler; Gazlıgöl Termal Turizm Merkezi, Hüdai Termal Turizm Merkezi, Heybeli Termal Turizm Merkezi, Ömer-Gecek Termal Turizm Merkezidir".

Şekil 3. 89 Afyon'da bulunan termal turizm merkezleri

Gazlıgöl Termal Turizm Merkezi; şehir merkezinden 21 kilometre uzaklıkta İhsaniye ilçesine bağlı olan Gazlıgöl kasabası içerisinde yer almaktadır.

Gazlıgöl Kaplıcası'nın su sıcaklığı 45-68 °C, suyunun debisi ise 9 lt/sn.dir. Kimyasal özellik olarak hipotermik, alkitir karbonatlı, hiperterm ve hafif radyoaktif bir bileşimden oluşmakta olan su ile tedavi içme ve banyo şeklinde uygulanmaktadır.

5 tane umumi havuzu bulunan hamamlardan bir tanesi tarihi bir yapı olup şifalı içme suyuna sahip, diğeri ise içindeki havuzun kaynak suyuyla doldurulduğu ve cilt hamamı olarak adlandırılan hamamdır.

Bu iki hamamda hem doğal kaynak suyu hem de sondaj kuyusundan çıkan su bulunmaktadır. Tedavide kullanılan su hem çilerek hem de banyosu yapılarak kullanılmaktadır. Bölgede bulunan diğer 3 hamamda ise sondaj suyu kullanılmaktadır.

Bu kaplıcanın suyu içme olarak kullanıldığında mide hastalıklarına, bağırsak, karaciğer, safra hastalıklarına ve böbrek taşlarına; banyo olarak kullanıldığında ise tansiyon, romatizmal, deri ve kadın hastalıkları, nevirit (sinir ucu iltihabı), kalp ve damar sertliğine iyi gelmektedir.

Kaplıca alanında Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış tesis olmamakla birlikte toplam yatak kapasitesi yaklaşık 1000 olan çok sayıda otel ve pansiyon mevcuttur [96].

Hüdaî Termal Turizm Merkezi; Sandıklı ilçesinin 8 kilometre güneyindedir. Belediye tarafından işletilen kaplıca ile özel sektör tarafından yeni açılmış 4 adet geniş ve donanımlı tesis bulunmaktadır. Kaplıcada kullanılan yeraltı çatlağından çıkan su sodyum sülfatlı ve bikarbonatlı olup ısı 80-85°C dir. “Hüdaî Kaplıcaları’nın suyu radyoaktivite özelliğı bakımından Türkiye’de ilk sıralarda yer almaktadır”.

Kaplıcanın en önemli özelliğı çamur ve çamur banyolarıyla adını duyurmuş olmasıdır. Toprak, 68°C mineralli su ile karıştırıldığında 40-45°C sıcaklıkta çamur ortaya çıkmaktadır. “Kaplıca suyu ve çamur karışımının tedavi ettiğı hastalıklardan bazıları; romatizma, nevrit, polinevrit, tendon zedelenmesi, selulit, siyatik, omurga kireçlenmesi, kas ağrıları, kadın hastalıkları, çocuk felci, felç, kırık-çıkık durumları, yorgunluklar, bağırsak hastalıkları, böbrek taşı ve kumu, cilt ve deri hastalıklarıdır”.

Şekil 3. 90 Afyon Sandıklı, Hüdaî Kaplıca Merkezi [97]

Kaplıca bünyesinde 270 adet apart ile toplam 802 yatak kapasitesi mevcuttur. Kaplıca; 3 adet kapalı büyük yüzme havuzu, 2 adet açık büyük yüzme havuzu, 600 kişi kapasiteli çamur banyosu, 2 adet kükürt banyosu, 3 adet çelikli havuz, 3 adet saatlik banyo, masaj salonlarının yanı sıra market, hediyelik eşya dükkanları, çay bahçeleri, fırın ve restoran, yeşil alanlar, yürüyüş parkurları, piknik ve mesire alanları, dinlenmek için açık hava parklarından oluşan bir tesistir [98].

Yazın kamp yapma imkânı bulunan kaplıcada kullanıcıların her türlü ihtiyacı kaplıcadaki tesislerden sağlanabilmektedir. Çevre düzenlemesi iyi yapılmış ve birçok sosyal tesisi bulunan kaplıca sağlık turizmi için oldukça elverişlidir.

Sandıklı Hüdai Kaplıcaları, Sandıklı Belediyesi'nin işletmesinde hizmet vermekte olup 2010 yılından itibaren bünyesinde 3 adet tesis bulunmaktadır. Bu tesislerde toplam 166 oda 498 yatak kapasitesi, banyolu apartlarda 143 daire 600 yatak kapasitesi ve banyosuz apartlarda ise 111 daire 400 yatak kapasitesi bulunmaktadır [99].

Heybeli Termal Turizm Merkezi; Afyonkarahisar'ın doğusunda ki Bolvadin ilçesinde bulunmaktadır. Bölgede çıkan su 56.3 °C, renksiz ve berrak olup sodyumbikarbonat, magnezyum ve kalsiyum yönünden zengindir.

“Romatizmal ve kas hastalıkları, ankilozan spondilit (omurganın zamanla hareketsiz hale geldiği hastalık türü), kireçlenmeler, sedef gibi deri hastalıkları, bel ve boyun ağrıları, disk hastalıkları, tendon hastalıkları, safra kesesi, böbrek ve idrar yolu hastalıkları, ortopedik ameliyat sonrası eklemlerde oluşan tutuklukların giderilmesi, mide ve bağırsak hastalıkları, nörolojik hastalıklar, nevrалjiler, felç, kısırlık, kronik ağrıların tedavisinde, içme uygulamaları şeklinde ise kemik erimesi ve üst gastrointestinal sistem rahatsızlıklarında olumlu etkisi görülmektedir”.

Kaplıca çevresinde konaklama tipleri genellikle apart daire ve halk tipi ev şeklindedir. Toplamda 60 adet 180 yatak kapasiteli halk tipi ev, 74 adet 370 yatak kapasiteli apart villa ve 25 odalı 100 yatak kapasiteli bir otel bulunmaktadır.

Bu tesislerde; 4 tane kapalı havuz, 2 tane açık havuz, jakuzi, 6 tane aile banyosu ve 1 tane sauna mevcuttur [100].

Ömer - Gecek Termal Turizm Merkezi; Ömer Kaplıcası, Afyonkarahisar'ın merkezine 15 kilometre mesafededir. Ömer Kaplıcasında kullanılan suyun sıcaklığı 46-71°C, debisi ise 17 lt/sn.dir. Kaplıcanın suyu sodyum klorür, bikarbonat ve hipertermal içermekte olup litresinde 1 gramdan fazla karbondioksit içerdiğinden gazlı sular grubuna girmektedir.

“Kaplıca suyu romatizmal hastalıkların, solunum yolu hastalıklarının, kadın hastalıklarının, kemik ve kireçlenme rahatsızlıklarının, beslenme bozukluklarının ve sinir kas yorgunluklarının tedavisinde kullanılmaktadır”.

Kaplıcada; 170 yatak kapasiteli 49 adet villa, 60 yatak kapasiteli 35 odalı apart otel, 40 yatak kapasiteli 20 apart daireler mevcuttur. 1 tane açık yüzme havuzu, 2 tane hamam, 1 adet kapalı yüzme havuzu bulunmaktadır.

Gecek Kaplıcası, Afyonkarahisar'ın merkezine 18 kilometre uzaklıktadır. Kaplıca, sadece termal suları ile değil aynı zamanda mesire yeri olarak da bilinmektedir.

Gecek Kaplıcasında kullanılan 46-71°C sıcaklıktaki termal su sodyum klorür ve bikarbonat bileşiminden oluşmaktadır.

“Kaplıca suyu romatizmal hastalıklara, solunum yolu hastalıklarına, kadın hastalıklarına, kemik ve kireçlenme rahatsızlıklarına, sinir ve kas yorgunluklarına iyi gelmektedir”.

Kaplıca 45 tane devre mülk bulunup 180 yatak kapasitelidir. Ayrıca kadın-erkek ayrı olmak üzere iki tane kapalı havuz mevcuttur [101].

Oruçoğlu Thermal Resort; 110.000 m² alana kurulu, Turizm İşletme Belgesi bulunan 4 yıldızlı tesisde, 306 oda 624 yatak kapasitesi mevcuttur. Otele ait olan kür merkezine, Sağlık Bakanlığınca 2002 yılında kaplıca işletme izni verilmiştir.

Şekil 3. 91 Afyon Oruçoğlu Thermal Resort [102]

Kür merkezinde “hidroterapi birimi, fizik tedavi ve rehabilitasyon birimi, sauna, 26 tane özel aile banyosu, açık ve kapalı termal suyun kullanıldığı havuzlar bulunmaktadır. Ayrıca bütün otel odalarında termal banyo imkanı bulunmakta olup su odalara servis edilmektedir. Banyo dışında içme kürü, hidroterapi ve çamur banyosu bir diğer kaplıca tedavisi imkânlarındandır. Tesiste; bowling, masa tenisi, mini futbol sahası, spor salonu, basketbol, voleybol ve tenis sahaları, koşu, yürüyüş ve bisiklet sporu için uygun parkurlar gibi sportif amaçlı kullanılabilen bölümler bulunmaktadır. Sinema salonu, kütüphane, 2 adet konferans ve toplantı salonu kültür-sanat etkinlikleri için tasarlanmış alanlardandır. Dinlenme ve eğlence amacıyla ise; 1 adet rekreatif amaçlı havuz, su kaydırağı, kür parkı, botanik bahçesi, restoran, bar, diskotek bulunmaktadır. bütün bunların yanında tesis bünyesinde çocuklar için çocuk oyun salonu mevcuttur” [102].

İkbal Termal Otel, 115.000 m² alana kurulu, Turizm İşletme Belgesi bulunan 5 yıldızlı tesisde, 286 oda 588 yatak kapasitesi mevcuttur. Otele ait olan kür merkezine, Sağlık Bakanlığınca 2002 yılında kaplıca işletme izni verilmiştir.

Şekil 3. 92 Afyon İkbal Termal Otel [103]

Tesiste; “2 tane bay ve bayan olmak üzere kapalı havuz ve 1 tane açık termal havuz, 3 tane açık aktivite amaçlı kullanılan havuz, 10 tane özel aile banyosu, sauna ve hamam bulunmaktadır. Bütün bunların yanında; su altı masajı, jakuz ve whirlpool gibi hidroterapi imkanları da bulunmaktadır. Kaplıca ve fizik tedavi programları dışında egzersiz, masaj ve diyet gibi tamamlayıcı tedavi yöntemleri mevcuttur. Ayrıca, aroma terapi, cilt bakım, solaryum gibi alternatif tedavi birimleri de yer almaktadır.

Şekil 3. 93 Afyon İkbal Termal Otel, spa [103]

2 tane spor sahası, 2 tane squash salonu, 1 tane tenis kortu, kapalı spor salonu, masa tenisi ve yürüyüş parkuru gibi spor amaçlı bölümler mevcuttur. Tiyatro salonu, sinema salonu, farklı büyüklüklerde 4 tane konferans ve eğitim salonu kültür-sanat amaçlı yapılarındandır. Diskotek, gece kulübü, 5 tane bar eğlence ve dinlenme amaçlı yapılarındandır. Ayrıca, çocuklar için çocuk oyun salonu bulunmaktadır” [103].

Ömer İpek Thermal Tatil Köyü; tesis bünyesinde; 35 adet standart odası, 15 adet bahçeli odası, 64 adet villası olmak üzere toplam 114 odası bulunmaktadır.

Şekil 3. 94 Afyon Ömer İpek Thermal Tatil Köyü [104]

1 tane kaydıraklı kapalı havuz, bay bayan ayrı olmak üzere 2 tane hamam ve termal havuzun yanısıra, kapalı spor salonu, bilardo, masa tenisi, langirt, toplantı salonu, oyun salonu ve market tesis bünyesinde bulunmaktadır. Ayrıca, tesiste çocuklar için bir adet havuz, mini su kaydırağı ve çocuk oyun parkı mevcuttur. Otelin Sağlık Bakanlığınca verilmiş kaplıca işletme izni bulunmamaktadır [104].

Şekil 3. 95 Afyon Ömer İpek Thermal Tatil Köyü, spa [104]

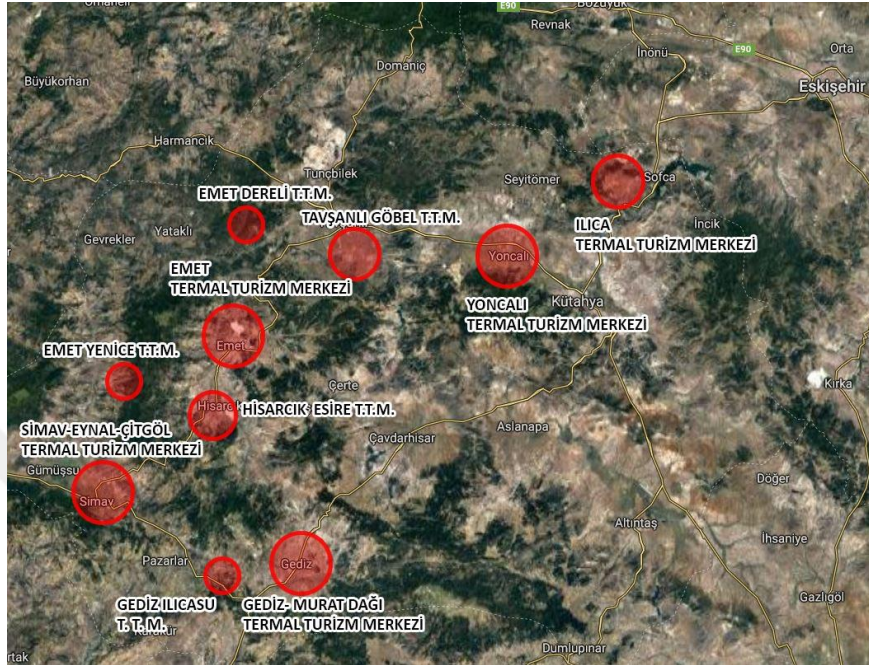
3.3.3 Kütahya

Zengin bir tarihe sahip Kütahya'da, eski medeniyetler zamanında yapılan ve kullanılan, bugüne kadar korunarak gelen birçok kaplıca ve termal kaynak bulunmaktadır.

Ege Bölgesindeki graben sistemi ve bu sistemi oluşturan kırıklar üzerine konumlanmış Kütahya, jeotermal kaynaklar yönünden Türkiye'de önde gelen illerdendir. Bu kaynaklar yüksek mineral ve değerlere sahip olduğundan sağlık turizmi açısından son derece önemli bir yer tutar [105].

Türkiye'de, "Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilen 80 adet Termal Turizm Merkezinden 8 tanesi Kütahya'da bulunmakta olup bu merkezler; Ilica Termal Turizm Merkezi, Gediz

Muratdağı Termal Turizm Merkezi, Gediz İlicası Termal Turizm Merkezi, Simav-Eynal, Çitgöl, Naşa Termal Turizm Merkezi, Emet Termal Turizm Merkezi, Tavşanlı Göbel Termal Turizm Merkezi, Hisarcık Esire Termal Turizm Merkezi, Yoncalı Kaplıcaları, Emet Yenice Kaplıcalarıdır”.

Şekil 3. 96 Kütahya’ da bulunan termal turizm merkezleri

Gelişen sağlık ve termal turizme artan talep sadece bu merkezlerde olmamakla birlikte diğer kaplıca ve konaklama tesislerinde de kendini göstermektedir.

Bu sular romatizmal, felç, sinirsel rahatsızlıklar ve kadın hastalıkları gibi pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır [105].

İlica Termal Turizm Merkezi; Kütahya’da bulunan İlica Kaplıcaları Bakanlar Kurulu Kararı ile 1989 yılında Termal Turizm Merkezi ilan edilmiştir.

Kütahya’nın kuzeyinde bulunan İlica Harlek Termal; ormanlık bir alanda yer alıp kaplıca bünyesinde çıkan sıcak su 25-43 °C’dir.

Romatizma, kronik ağrılar, eklem ve yumuşak doku hastalıkları, ortopedik hastalıklar, beyin ve sinir ameliyatları sonrası süreç, stres bozukluğu ve spor yaralanmalarında tamamlayıcı tedavi yöntemi olarak kullanılabilir.

Kaplıcanın suyundaki kalsiyum ve florür iyonlarından dolayı içme şeklinde uygulanan tedavilerde “kemik erimesini engelleme yardımcı tedavi unsuru olarak kullanılmakta

ve kadın hastalıkları, karaciğer yetersizlikleri, böbrek ve safra kesesi hastalıklarına da iyi gelmektedir” [106].

Harlek Termal Otel; orman içerisinde yer alan termal otel, 98 oda ve 200 yatak kapasiteli olup tesisin bütün odalarında termal su ve jakuzi bulunmaktadır. Tesise direk kaynaktan gelen suyun sıcaklığı 43 C°’dir. Tesiste 1 tane kapalı havuz, 2 tane bay bayan ayrı olmak üzere açık havuz, 2 tane bay bayan ayrı olmak üzere hamam, 1 adet kür hamamı, sauna, tuz odası, aile banyoları, jakuzi, buhar odası, masaj odaları ve spor salonu bulunmaktadır.

Oteldeki suyun kimyasal özelliklerinden anyonlarında bulunan bromür elementi, dünyada sadece 4 ülkenin termal suyunda bulunmaktadır [107].

Şekil 3. 97 Kütahya, Harlek Termal Otel [107]

Şekil 3. 98 Harlek Termal Otel, spa [107]

Şekil 3. 99 Harlek Termal Otel tuz odası [107]

Mekânın duvarlarında ve tavanında yer alan özel oluşturulmuş tuz kalıbı atmosferde bulunan neme karşı bir tampon görevini üstlenir ve ortamın aseptik özelliğinin korunmasında etkilidir. Bunun yanında, havadaki nemden etkilenen özel tuz kaplaması, mikroskop ile görülmeyecek küçüklikte tanecikler oluşturur ve bu oluşan tanecikler insan vücudunda olumlu etkiler yapar. Tuz tedavisi; cildin yaşlanmasını engellediği gibi stres, yorgunluk, viral enfeksiyonlar, soğuk algınlığı, öksürük, bronşit, astım hastalığı, kulak-burun-boğaz hastalıkları, egzama ve deri hastalıkları, deri hastalığı, uykusuzluk ve eklem ağrılarına iyi gelmektedir.

Termal su; romatizma, bel ve eklem ağrıları, miyozit, tendinit, travma, yumuşak doku hastalıkları, ortopedik operasyonlardan sonraki süreç, uzun süreli hareketsiz kalma durumlarından sonraki süreç, nörolojik rahatsızlıklar, stres bozuklukların ve spor yaralanmalarında tamamlayıcı tedavi yöntemi olarak kullanılabilir.

Tesiste alternatif tıp olarak uzmanlar tarafından hacamat tedavisi ve sülük tedavisi de uygulanmaktadır.

Doğanın içinde bulunan termal tesis rekreasyon alanı, doğa yürüyüşü gibi açık hava spor imkânı yönünden oldukça verimlidir [107].

Yoncalı Kaplıcaları; Kütahya şehir merkezinden 16 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Kaplıca sularının sıcaklığı 42°C olup bikarbonatlı sular grubundadır. Kükürt, kalsiyum ve magnezyum içeren termal sular, romatizma, kireçlenme, eklem hastalıkları, nörolojik hastalıklar, travma ve spor yaralanmalarına iyi gelmektedir [105].

Yoncalı Kaplıcasında; gününbirlik rekratif amaçlı gelen kullanıcılar için termal sulardan faydalanılabilen 4 tane hamam, 2 tane açık ve 4 tane kapalı havuz bulunmaktadır.

Ayrıca Yoncalı'da Sağlık Bakanlığın'ın bünyesinde olan 200 yatak kapasiteli Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi hizmet vermektedir [108].

Gülümser Hatun Termal Otel; 53 bin metrekarelik bir arazi üzerindeki otel, 13 blok, 44 oda ve 364 daireden oluşan, doğanın içinde termal bir tesistir.

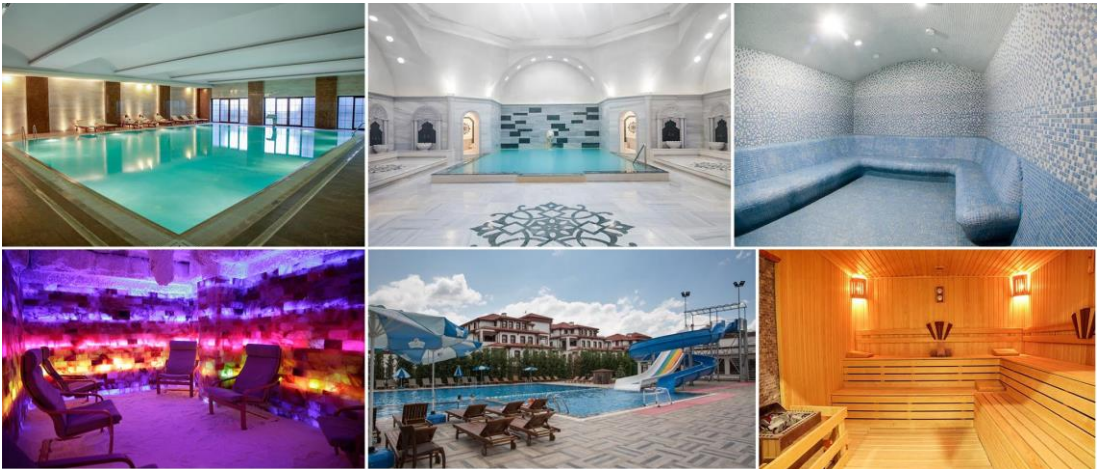

Şekil 3. 100 Yoncalı, Gülümser Hatun Termal Otel [109]

Tesiste tedavi amaçlı kullanılan termal suyun sıcaklığı 40-44 °C arasında değişmektedir.

Otelde yaz kış hizmet veren 1 tane açık ve 1 tane kapalı termal havuz, aquapark, bay ve bayan olarak hizmet veren geleneksel Türk Hamamı, termal jakuzi, sauna, masaj odaları, macera duşları, buhar banyosu ve tuz odası bulunmaktadır [109].

Geniş bir alana konumlanmış olan otelin doğal ve yapılı çevre bakımından yeterli düzeyde rekreasyon ve spor alanına sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 3. 101 Yoncalı, Gülümser Hatun Termal Otel, spa [109]

Şekil 3. 102 Yoncalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi [110]

Gediz - Murat Dağı Termal Turizm Merkezi; Gediz İlçesinden 30 kilometre, Kütahya şehir merkezinden 124 kilometre uzaklıkta bulunan merkez 1987 yılında Bakanlar Kurulu Kararıyla Termal Turizm Merkezi olarak kabul edilmiştir.

Turizm merkezinde çıkan termal suyun sıcaklığı 29-50°C olup, meteorit vatoz sular gurubuna girmektedir. “Kalsiyum, sülfat, bromür ve magnezyum içeren mineralli sular romatizmal hastalıklar, kalp ve dolaşım hastalıkları, böbrek ve idrar yolu hastalıkları, sinir, kas ve iskelet sistemi hastalıkları, cilt hastalıkları, kireçlenme, kadın hastalıkları ve beslenme bozukluğuna iyi gelmektedir”. Kaynak, Murat Dağı'nın 1450 mete yüksekliğinde sıcak ve soğuk olmak üzere yan yana çıkmaktadır.

Bölgede; 140 yatak kapasiteli, 80 odalı 35 adet apart daire bulunmaktadır. Ayrıca 2 adet Osmanlı Hamamı, 30 kişilik 1 tane açık havuz, 30 kişilik 1 tane kafeterya, restoran ve 1000 kişi kapasiteli mesire alanı bulunmaktadır.

Şekil 3. 103 Gediz – Murat Dağı termal turizm merkezi [105]

Murat Dağı'nın 1850 metre yüksekliğindeki Sarıçiçek Yaylasında 600 metrelik pist alanı olan, kayak sporlarının yapılabildiği bir kayak merkezi bulunmaktadır [105].

Termal turizmin diğer alternatif turizm türleriyle entegre olma özelliğinden ötürü kayak merkezi, bu bölgenin gelişimi için önemli bir potansiyeldir. Fakat konaklama tesisleri ve kapasitesi, kaplıcaların eskiliği yönünden yetersiz kaldığı görülmektedir.

Emet Termal Turizm Merkezi; Kütahya'nın batısında Emet ilçe merkezinde bulunan termal merkez Bakanlar Kurulu Kararı ile 1993 yılında Termal Turizm Merkezi olarak kabul edilmiştir. 43-48°C sıcaklığında olan termal suyun 29-50 °C romatizmal, bağırsak sistemi, mide, karaciğer ve safra kesesi hastalıklarında etkili olduğu, sindirimi kolaylaştırdığı ve bağırsak hareketlerini düzenlediği bilinmektedir.

Bu bölgede belediye belgeli 87 oda ve 200 yatak kapasiteli 1 tane termal otel ve 150 yatak kapasiteli 36 tane apart daire bulunmaktadır [111].

Emet Termal Otel; 97 bin metrekarelik bir botanik park içine konumlanmış, sağlık ve tatil anlayışını bir araya getiren bir tesistir. Kütahya'nın Emet ilçesinde bulunan tesis; 83 tane standart oda, 4 tane suit oda ve 36 tane aile suit odasına sahiptir. Termal su otel odalarında herhangi bir işleme tabi tutulmadan sevis edilip tesis misafirlerinin odalarında kullanımına açıktır.

Şekil 3. 104 Emet Termal Otel dış görünüş ve rekreasyon alanları [112]

Tam kapasiteli olan tesiste; “3 tane özel aile hamamı, spa ve güzellik merkezi, termal havuzlar, yosun havuzu, kükürtlü ayak havuzu, sauna, masaj odaları, 400 kişik etkinlik salonu, 200 kişilik restoran, çocuk eğlence parkı ve açık – kapalı spor alanları bulunmaktadır”.

Şekil 3. 105 Emet Termal Otel, hamam, aile hamamı ve kapalı havuz [112]

Tesis bünyesinde bulunan yosun havuzunda; 24 saatte yosun üreteren suyun sıcaklığı 37°C'dir. Yosunun insan vücudunda zayıflatıcı etki yaratmasının yanı sıra kolesterol, trigliserid, lipid gibi yağ yapan maddeleri eritici etkisi de bulunmaktadır. Bütün bunların yanında ek olarak; vücuttaki toksin maddelerinin atımına, metabolizmanın düzenlenmesine yardımcı olur, doku elastikiyetini artırarak dokuların gençleşmesini sağlar.

Şekil 3. 106 Emet Termal Otel yosun havuzları [112]

Tesisin kaplıcalarında hekim kontrolüyle ve banyo uygulamaları şeklinde; kas ve kemik hastalıkları, beyinde oluşan hasar sonucu duruş ve hareket bozuklukları, stres kontrolü, spor yaralanmalarında tamamlayıcı tedaviler, osteoporoz, eklem kireçlenmeleri, sedef hastalığı gibi hastalıkların tedavisi yapılmaktadır.

Hamamlarda kullanılan termal su hiçbir katkı olmadan, ısıtma ya da soğutma işlemi uygulanmadan 39°C'de direk kaynaktan kullanılmaktadır [112].

Doğanın içerisinde olan termal otel donanım, konaklama ve yapay – doğal çevre yönünden yeterli kapasiteye sahip bir tesistir.

3.3.4 Denizli

Denizli; “doğa, kültür, tarih, kış ve mağara turizm çeşitleriyle özel bir turizm kenti olarak öne çıkmaktadır. Sıcak su kaynakları yönünden dünyada üst sıralarda gösterilen

Denizli, diğer turizm türleri ile birlikte entegre olup yeni turizm destinasyonları oluşturabilecek bir kapasiteye sahip bölgeler içinde yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2006 yılında aldığı karar ile; Çardak Beylerli, Buldan Yenicekent-Bölmekaya, Tekkeköy, İnsuyu, Gölemezli Bölgesi, Babacık ve Kızıldere Bölgesi, Termal Turizm Merkezi ilan edilmiştir" [113].

Şekil 3. 107 Denizli ilindeki jeotermal sahaların dağılımı [113]

“Denizli’de ki toplam yatak kapasitesinden 18.308’i termal turizme hizmet vermekte olup; Karahayıt’ta 7 adet 4.000 yatak kapasiteli, Sarayköy’de 2 adet 300 yatak kapasiteli toplam 9 tane Sağlık Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgeli termal tesis bulunmaktadır. Bunların dışında, Karahayıt’ta iç turizme hizmet edip kaplıca hizmeti veren belediye belgeli 124 tane tesis ve yaklaşık 10.000 yatak kapasiteli termal tesis bulunmaktadır” [114].

Pamukkale – Karahayıt Kaplıcaları; “UNESCO tarafından Dünya Miras Listesinde olan Pamukkale Kaplıcaları, Denizli şehir merkezinden 18 kilometre uzaklıkta bulunmakta olup, eski Hierapolis’in bulunduğu alanda yer almaktadır. Karahayıt Kaplıcaları ise, Pamukkale’nin 5 kilometre kuzeyinde ki Karahayıt kasabasıdır. Pamukkale Kaplıcalarının bir uzantısı olan Karahayıt’da ana kaynaktan çıkan kırmızı renkli termal su ve termal çamurun sıcaklığı 58°C olup; Ege Üniversitesi Hidroklimatoloji Enstitüsü tarafından verilen rapora göre içeriğindeki zengin mineraller ile önemli bir sağlık kaynağıdır”. Karahayıt 'ta bulunan turistik kırmızı renkli suyla ve termal çamurla birçok hastalığın ve sağlık probleminin tedavisi yapılmaktadır.

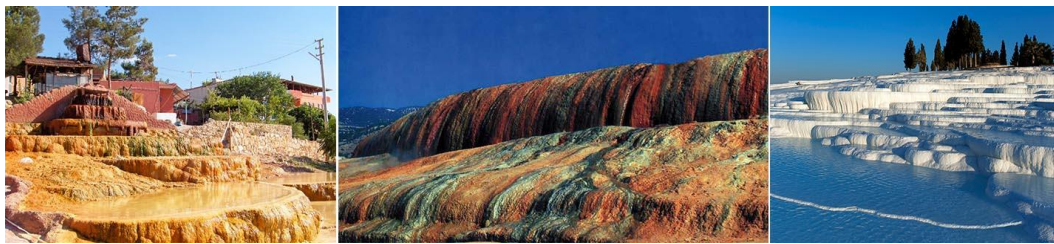
Kırmızı su travertenleri, sıcaklığı 60 °C olan termal suyun çevresinde, termal suyun içinde bulunan maden oksitleri sebebiyle kırmızı, yeşil ve beyaz renkli traverten tabakaları şeklinde oluşmuş ve yaklaşık 500 metrekarelik bir kaplamaktadır.

Banyo olarak kullanıldığında; ortopedik ve nörolojik hastalıklarda, romatizmal hastalıklarda, siyatik, bel-boyun ağrıları, kireçlenme, dolaşım sistemi hastalıkları, ameliyat sonrası tutuklukların giderilmesinde, kadın hastalıklarında, stres, uykusuzluk ve yorgunluk, saç, tırnak ve derideki hücrelerin canlanmasında, cilt ve deri hastalıklarında, gut hastalığında, nevralji, nevrit gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır.

İçme şeklinde kullanıldığında ise; sindirim sistemi bozukluklarında, mide ve yemek borusu rahatsızlıklarında, kemik erimesi ve kalsiyum ihtiyacının giderilmesinde tamamlayıcı tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca çamur banyosunun cildi yumuşatma, ciltteki gözenekleri açma, selülit ve çatlak tedavisinde, akne ve sivilceleri yok etmede, kırışıklıkları gidermede, siğilleri iyileştirmede etkisi görülmektedir.

Kırmızı su ve termal çamur; kalp, damar sertliği, böbrek taşı, hiper tansiyon, romatizmal hastalıklar, kadın ve deri hastalıkları, bel ve boyun fitiği, siyatik, kireçlenme, sindirim, mide, bağırsak, karaciğer hastalıklarında, diyabet, egzama, metabolizma bozuklukları tedavisinde etkilidir [115].

Şekil 3. 108 Denizli Karahayıt, Pamukkale [126]

Richmond Pamukkale Thermal; Turizm İşletme Belgesi bulunan 4 yıldızlı tesiste toplam 315 tane oda 642 yatak kapasitesi bulunmaktadır.

Şekil 3. 109 Richmond Pamukkale Thermal, Pamukkale [117]

Geniş bir alana konumlanmış tesisde 2 adet açık havuz bulunmakta olup, bu havuzlardan bir tanesi doğal kaynak suyla doldurulmuş olan termal havuz bir diğeri ise aktivite havuzudur. Zengin mineralleri olan termal su herhangi kimyasal bir işlemden geçmeden kapalı ve açık havuzların dolumunda kullanılmaktadır.

Şekil 3. 110 Richmond Pamukkale Thermal açık ve kapalı termal havuzlar [117]

Kongre turizmi olarak oldukça çok tercih edilen otelin spa bölümünde klasik sauna, Türk Hamamı, jet duşları, macera duşu, aile banyoları ve geniş dinlenme alanları bulunmaktadır. Uzman hekim kontrolünde tedavi uygulaması yapılmamaktadır [117].

Doğa Termal Health Spa; bölgede sadece termal otel olarak tercih edilmeyip bünyesinde geniş bir kongre merkezini de barındırdığından kongre turizmine yönelik olarak da tercih edilmektedir. 120 odası bulunan tesisin 693 m²'lik spa merkezi, 4 adet toplantı salonu, kapalı sosyal ve spor alanları bulunmaktadır. Tesisin açık doğa sporları için geniş bir rekreasyon alanı bulunmamaktadır.

Şekil 3. 111 Doğa Termal Health Spa, Pamukkale [118]

Termal su hiçbir kimyasal işlem uygulanmadan tesisin termal banyolarında kullanıma verilmektedir. Tesiste termal suyun kullanıldığı 1 adet karma, 1 adet bayanlar için kapalı havuz, 1 adet açık havuz, bay ve bayanlar için ayrı Türk Hamamı, kar çeşmesi, 1 adet karma sauna, 1 adet bayan sauna, tuz odası, buhar odası, macera duşları, kova duşu ve eski bir Arap kültürü olan bitkisel buhar banyosu ile çamurun birleşiminden oluşan Rasul banyosu bulunmaktadır.

Şekil 3. 112 Doğa Termal Health Spa, açık- kapalı termal havuzlar ve hamam [118]

Tesis bünyesinde fizik tedavi ve rehabilitasyon kliniği bulunmakta olup, uzman hekimler tarafından kullanılan ultrason, servikal ve lomber traksiyon, kısıdalga diatermi, lazerli terapi, vakumla elektroterapi ve alçak frekansla akım tedavi cihazları bulunmaktadır [123].

Herakles Termal Otel; Pamukkale’de Sağlık Bakanlığınca belgelendirilmiş ilk termal otel olup 52 tane oda 102 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Tesisin bahçesindeki ana kaynağından 55 °C çıkan kırmızı termal suyu, dinlenme havuzunda bekletildikten sonra, termal havuza veriliyor.

Şekil 3. 113 Herakles Termal Otel’ in bahçesindeki kaynak [119]

Kaplıca kürleri ve tedavi yöntemleri, tesis bünyesinde uzman hekim kontrolüyle hastanın termal suyu kullanmasına mani olacak herhangi bir rahatsızlığı bulunmuyorsa uygulanır. Tesiste romatizmal hastalıklar, kemik erimesi, siyatik, dolaşım sistemi hastalıkları, ameliyat sonrası tutukluk, nörolojik rahatsızlıklar, mide

rahatsızlıkları, kemik erimesi, stres, yorgunluk ve üriner sistem taşlarının tedavisine uygun tamamlayıcı tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

Tesis bünyesinde 1 tane açık yüzme havuzu, 1 tane üzeri açılıp kapanabilen termal havuz, karma ve bayan olmak üzere 2 adet hamam, masaj odaları, jakuzi, buhar odası, sauna, dinlenme alanları, tedavi birimleri, kapalı spor salonu ve yeterli miktarda açık rekreasyon alanı bulunmaktadır [119].

Şekil 3. 114 Herakles Termal Otel spa [119]

3.3.5 İzmir

Önemli termal kaynakları da bünyesinde barındırmakta olan İzmir’de tarih öncesi dönemlerden beri gerek rekreatif olarak, gerekse tedavi amaçlı olarak termal kaynaklar kullanılmıştır. Öyle ki; “Balçova Agamemnon, Allianoi, Çeşme-Şifne (Reisdere), Asklepion, Karakoç vb. gibi birçok kaplıcasıyla antik dönemlerden bu yana şifa dağıtan kent, günümüzde de halen aynı işlevi devam ettirmektedir”. Bununla birlikte “Bergama Kaplıcaları, Bayındır Ilıcaları, Tavşan Adası Ilıcası, Menemen Ilıcaları, Seferihisar Kaplıcaları, Ilıcagöl Ilıcası, Şifne Kaplıcası, Çeşme Ilıcaları, Urla Ilıcaları ve Gülbahçe Ilıcaları halen termal turizm olarak kullanılan kaplıcalardır”. Kaplıcalarda, termal su, içme ve çamur banyosu bulunmakta olup modern tıp imkânlarından faydalanılarak farklı tedavi yöntemleri de uygulanmaktadır.

İl genelinde; 27-153 °C sıcaklık aralığında ve yüksek debili termal kaynaklar mevcuttur. Tüm bunların yanında diğer termal alanlara karşın rekabet avantajı sağlayan en büyük özelliği su kaynaklarının yüzeye yakın olmasıdır [120].

Balçova Agamemnon Kaplıcaları; Romalılardan kalma tedavi, dinlenme, konaklama ve eğlenceye yönelik modern tesislerin yer aldığı uluslararası bir merkezdir.

Balçova’nın sağlık turizmi ile anılması için bir fırsat olarak görülen Agamemnon Kaplıcaları, bugün termal bölge olarak kabul edilmektedir.

Termal oteller ve bünyesindeki kaplıcalar, kür merkezleri; uzman hekimleri, hijyeni, mimari tasarımı, doğa ile bütünleşik yerleşimi ve tedavi kapasitesi yönünden uluslararası standartlarda hizmet vermektedir.

Balçova Termal Otel; İzmir Balçova'da eskiden Agamemnon kaplıcaları olarak bilinen kaynaklarının üzerinde yapılmıştır. 1982 yılına kadar klasik kaplıca olarak hizmet veren kaplıca, 1982 sonrası bugünkü modern kaplıca ve kür merkezi halini almıştır. 4 yıldızlı bir termal otel olan tesiste 204 adet oda ve 408 yatak kapasitesi bulunmaktadır.

176 bin metrekarelik yeşil bir alan üzerinde kurulu olan tesiste, 7 bin metrekarelik kısımda kaplıca ve kür merkezi, açık ve kapalı havuzlar, açık spor alanları ve restoranlar dışında SPA merkezi, spor salonu, yürüyüş parkurları, aquapark, çocuk oyun alanı, açık hava spor aktiviteleri mevcuttur. Bölgede 650 bin metrekarelik bir alan Jeotermal Koruma alanı ilan edilmiş ve bu bölgede yapılaşma yasaklanmıştır. Tesisin etrafındaki kilometrelerce uzanan ormanlık doku korunmuş olup tesis bünyesinde sadece bir oda başına düşen 750 m²'lik bir yeşil alan kapasitesi bulunmaktadır [121].

Şekil 3. 115 İzmir Balçova Termal Otel genel görünüm [122]

Kaplıca ve Kür Merkezi'nde 2 tanesi sadece bayanlara hizmet veren toplamda 8 tanetermal havuz, saunalar, buhar odası, 37 tane aile banyo odaları, 2 adet 5'er kişilik Türk Hamamı, 1 tane kapalı yüzme havuzu ve 1 tanesi olimpik ölçülerde olan 2 tane açık yüzme havuzu, aerobik, sep, aletli jimnastik, sauna, masaj, jakuzi, 6 adet tenis kortu ve bunlara ek olarak Fizik Tedavi-Kaplıca ve Kür Merkezi içerisinde, Balneoterapi,

Hidroterapi, Elektroterapi, Teşhis ve Tedavi Ünitesi, Parafin, Ergo-Kineziterapi, Bireysel Terapi, Aktinoterapi, Aktivite ve Egzersiz salonları ve Diş Kliniği bulunmaktadır [123].

Şekil 3. 116 İzmir Balçova Termal Otel havuzlar [123]

Tesis bünyesinde “3 tane doktor, 18 tane fizyoterapist, 4 tane hidroterapist, 1 tane röntgen teknisyeni, 1 tane hemşire, 7 tane masöz ve masör, 1 tane laboratuvar teknisyeni, 1 tane diyetisyen ve tercüman” bulunmaktadır. Romatizmal hastalıklar, kas, yumuşak doku ve eklem hastalıkları, ortopedik ve nörolojik rehabilitasyon gerektiren hastalıklar, fizyolojik ve moral motivasyon programları, travmatik ve operatif sekeller, kemik metabolizması hastalıkları gibi hastalıklar tam donanımlı olan tesiste tedavi edilmektedir [121].

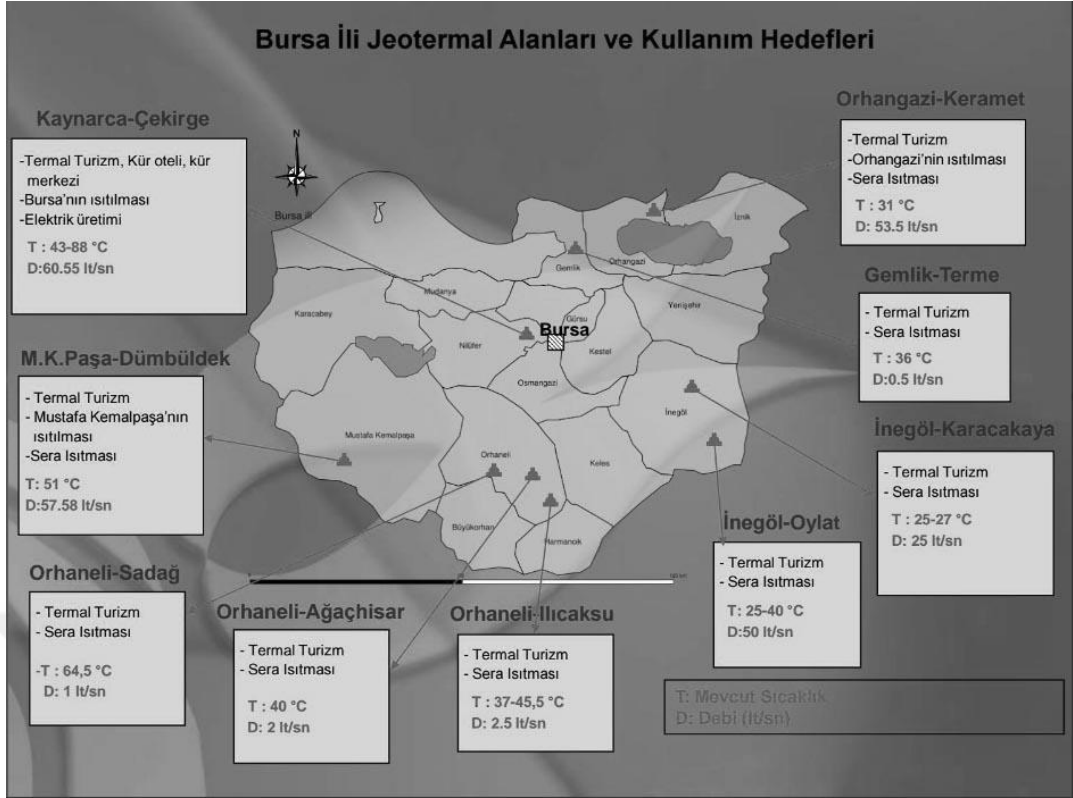

Şekil 3. 117 İzmir Balçova Termal Otel tedavi birimleri [123]

3.4 Bursa’da Termal Turizm

Bursa, çokça sahip olduğu termal su kaynaklarının kalitesi bakımından ülkemizde önemli bir yer tutan illerimizin başında gelmektedir. Eski bir volkan olan Uludağ, termal ve mineral kaynakları bünyesinde barındıran büyük bir su deposu gibidir. Bursa’daki termal sular Uludağ’ın kuzeyinden Ulubat Gölü’ne kadar uzanan bir yeraltı çatlağından akar. Bursa, kaplıcaları ve şifalı suları ile dört mevsim turist çeken bir merkez durumuna gelmiş olsa da hala kapasitesini tam anlamıyla kullanamamaktadır. Hem şehir merkezinde hem de ilçelerde birçok su kaynağı mevcuttur [124].

Bursa ili sınırları içerisinde 9 adet jeotermal alan bulunmaktadır.

Şekil 3. 118 Bursa ili jeotermal alanları [125]

3.4.1 Bursa Kaplıcalarının Tarihçesi

“Sırasıyla Romalıların, Bizanslıların, Anadolu Selçukluların ve son olarak da Osmanlı Devletinin himayesi altına giren ve Osmanlıların ilk başkenti olan Bursa, tarihi boyunca birçok uygarlığa, her döneme ve kültüre ait geniş bir tarihi mirasa ev sahipliği yapmış olan eski bir Türk şehridir”.

Bursa kaplıcaları, en iyi dönemlerini I. Justinianus (482-565) zamanında yaşamıştır. Ancak kaplıca ve hamamlar I. Justinianus'tan sonra değerini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle Rönesans'ta temizliğin günah olması ve şifanın sadece Tanrı tarafından verilebileceği inancı, kiliselerin kaplıca ve hamam yapılarının birçoğunu yıktırmasına sebep olmuştur. Kaplıca ve hamamları, Roma ve Bizans döneminde sadece saray aileleri, önemli kişiler ve savaştan dönen askerler kullanır, halk kullanmazdı [126]. Bursa hamamları ve kaplıcaları, Türklerin en başarılı ve en güzel mimari örneklerini verdikleri yapılardır. Temizliğe çok önem veren Türkler, Roma ve Bizanslılardan kalan hamam ve kaplıcaları yıkıp yok etmek yerine onları yenilemişlerdir. Hatta bu binalardan esinlenerek kendi kültür ve yaşam tarzlarına uygun benzer yapılar inşa etmişler ve bu

yapılar sadece saray hanedanına ait değil, sınıf ayrımı gözetilmeksizin her kesimin kullanımı için yapılmıştır [127].

Bazı gezginlerin seyahatnameleri incelendiğinde Bursa Kaplıcalarından bahsettikleri görülür.

Mary Walker (1886: 93-197), seyahatnamesinin ikinci cildinde VIII ile XII. bölüm aralığında “Broussa” dan ve Bursa Kaplıcalarından bahsetmektedir.

Konakladığı otel yolu üzerinde bulunan Çekirge’de ki mineral hamamlar ile hastaların konakladığı hana dikkat çeker. Eski ve Yeni Kaplıcaları ile Kükürtlü’den bahseden seyyah, mermer çeşmelere de dikkat çeker.

Çekirge Köyü hamamlarına giderken büyük olan ve en çok bilinen sülfürlü suyu ile ünlü hamamı Yeni Kaplıca Hamamı olarak tanıtır. Kara Mustafa Hamamı’nın da sadece kadınların kullanımına açık olduğunu yazar. Yol üzerinde gördüğü sıradan bir binadan yapılmış iki hamamı kalite olarak itibarlı bulunduğunu ifade eder. Çekirge’ye vardığında ağaçlar ile tepenin yamacında iki kümbetli ve sağlam antik yapılmış Eski Kaplıca Hamamı’nı anlatır [128].

Georgina Max Müller Seyahatnamesinin bir bölümünde; Bursa suyunun kalitesi ve sıcaklığına değinerek, Justinian’ın saray inşa edip Theodora’nın dört bin kişilik maiyeti ile ziyaret ettiği yer burası olsa gerek der. Her yerin açık renk ve güzel desenli fayanslarla kaplı olduğunu belirttikten sonra hamam bölümlerini detaylıca anlatır. İlerleyerek ikinci odaya varır ve sıcak su dolu olan, yüksek bir kubbe ile çevrili büyükçe bir havuzun içini doldurmuş hanımlara değinir [129].

Dr. C.A. Bernard, romatizma hastalığından ötürü Bursa ve Yalova kaplıcalarını incelemiş, buralardaki kaplıcalarda kalarak bir takım araştırmalarda bulunmuştur. Kaplıca Risalesi, Bernard’ın Bursa’ya yaptığı ziyaretler sırasında aldığı notları içeren, 1842’de Fransızca olarak yazılmış bir kitaptır. Abdülmecit’in 1844’te Bursa’ya yaptığı ziyaret sırasında Fransızca’dan Türkçe’ye çevrilmiş, herkes tarafından okunabilsin diye Tıbbiye Okulunun matbaasında çoğaltılmış ve satılmıştır [130].

1884 yılında Bursa’da 27 si çalışan 5’i yıkık toplam 32 hamam kayıtlıdır [131]. Bu kaplıca ve hamamlar, Roma hamamları esas alınarak yapılmışlardır. Fakat Türklerin kendi

yaşam tarzlarına göre yaptıkları kaplıca yapıları Roma Hamamlarından farklı özellikler taşımaktadır. Türk hamamı dört esas bölümden oluşur:

1. Soyunmalık; yıkanılan bölüme girmeden önce hazırlanılan ve yıkanıldıktan sonra dinlenilebilen bölümdür. Mekânın tam ortasında ve kubbenin tam altında kalan bölümde fıskiyeli havuzlar bulunur.

2. Soğukluk; yıkanılan bölüme girmeden vücudu terleten ve yıkanılan bölümden çıkarken birdenbire soğukla teması önleyen bölümdür.

3. Sıcaklık; yıkanılan ve en sıcak olan bölümdür. Duvar kenarlarında oturma alanları ve sürekli suların aktığı kurnalar, mekânın ortasında mermerden yapılmış göbek taşı bulunur.

4. Külhan; sıcaklığın hemen yanında suyun ısıtılmasını sağlayan bölümdür.

Kaplıcalar, termal suyun çıktığı yere inşa edilen yapılardır. Bu özellikten dolayı hamam ve kaplıcalar yapısal olarak birbirinden ayrılır. Hamam ve kaplıcaların soyunmalık ve soğukluk bölümleri farklılık göstermezken sıcaklık bölümlerinde farklılık görülür. Bunun nedeni ise kaplıcalardaki suyun tedavi amaçlı kullanılmasından ötürü göbek taşı gibi dinlenme bölümü yerine kişilerin hastalıklı bölümlerini su içinde tutmalarına yarayan, içi kaynak suyla doldurulmuş ve şekli değişiklik gösteren, kubbenin tam ortasında konumlanmış havuzlar bulunur [132].

3.4.2 Bursa Kaplıcalarının Oluşumu

Türkiye jeolojik yapısı gereği yeraltı suları bakımından geçmişten bugüne dek zengin bir ülke olmuştur. Tarihsel süreçte geleneksel yöntemlerle tedavi amaçlı kullanılan sular, Cumhuriyet ile birlikte daha modern teknikler ile ele alınıp geliştirilmiştir. İnsan sağlığı üzerinde faydası olduğu bilinen kaplıcalar, sağlık turizmi yönünden büyük önem taşımaktadır.

Bursa'da şifalı suları bakımından zengindir. Bu sular deprem sonrası oluşan çatlaklardan sızan gaz ve buharın kesişmesi ile ortaya çıkan "bakir sular" dır. Sıcaklıkları 45°C-84°C arasında değişen sular granit ve kalker kayalar ile fazlasıyla temas ettiği için kükürt açısından zengindir.

Bursa suları 3 grupta incelenebilir;

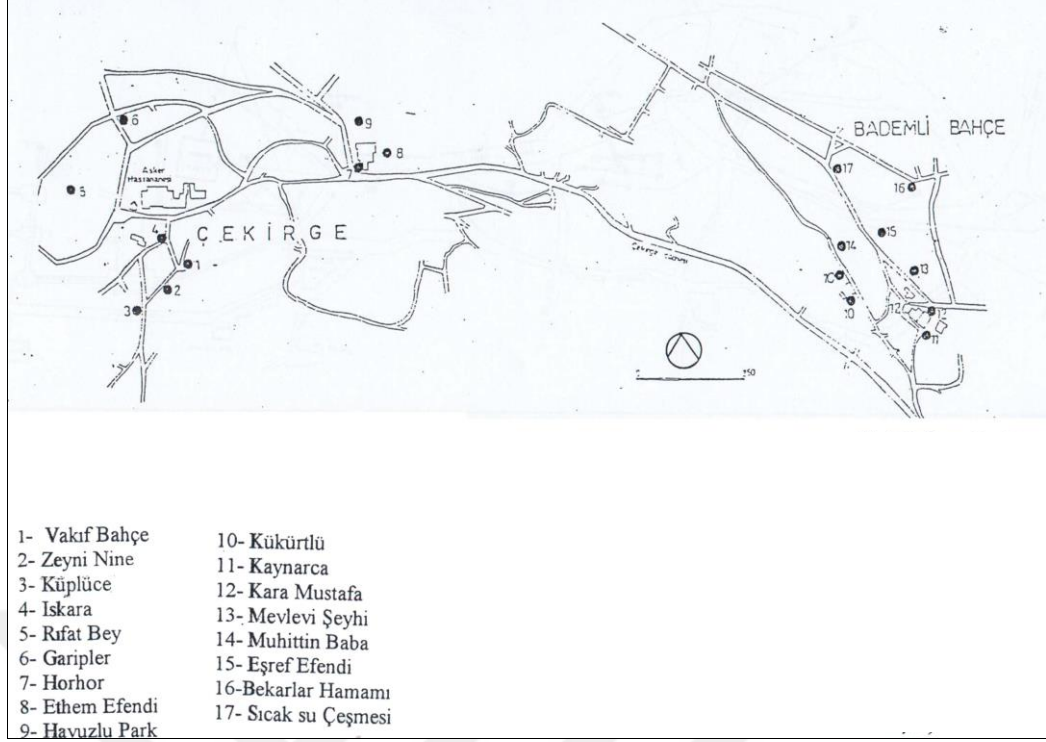
- Çekirge suları: Çelikli su olarak da bilinen bu sular 2 çeşittir; bunlardan birisine erkek, diğerine ise dişi su denir. Soğuk olan erkek su iki çeşittir; Bir tanesi "Horhor" olarak bilinmektedir. Yalnızca eski kaplıcaya gider ve sıcaklığı 33°C - 35°'dir. Diğeri Çekirge'nin üst kısmında olup birkaç otele gitmektedir ve sıcaklığı 36°C -40°C 'dir.

Sıcak olan dişi su da iki çeşittir; Bir tanesinin sıcaklığı 45°C, diğerinin sıcaklığı ise 48°C'dir. Çekirge sularının içerikleri birbirinin aynısı olup renksiz, kokusuz ve gazla alkali yapıdadırlar.

- Bademli bahçe bölgesi suları: Bursa'da kükürtlü olarak anılan sular olup bunlar 2 farklı kaynaktan gelir. Birisinin üzerinde 80-90 odalı bir otel bulunan Kükürtlü Kaplıcası vardır. Sıcaklığı 82°C derecedir. Diğeri de, kayalıklar arasından çıktığı yerde, kadınlara ait Kaynarca Hamamını besler. Sıcaklığı 84°C derecedir. Lezzetleri sıcak iken hoş olan su soğuyunca hafif kireçli su lezzetini verir. Bu kaynaktan çıkan sular sakinleştirici etkiye sahiptir.

- Kara Mustafa ve civarı suları: Bursa-Mudanya yolunun kuzeyinde bulunan 3 adet kaynaktan oluşur. Bunlar; Kara Mustafa Hamamı suyu, Mevlevi Şeyhi bahçesindeki su ve Tabag Eşref Efendi bahçesindeki sudur.

Birinci suyun üstünde Kara Mustafa tarafından yapılan hamam bulunmaktadır. Diğeri kaynaklar günümüzde kullanılmamaktadır. Bu sular içerisindeki bulundukları mineraller yönünden birbirlerine benzerler. Kara Mustafa Hamamı'nın suyu iki yerden gelir. Bunların sıcaklıkları, 48°C -52°C arasındadır. Mevlevi Şeyhi bahçesindekinin sıcaklığı 54°C, üçüncü suyun sıcaklığı ise 62°C'dir. Kokusu olmamakla birlikte sıcakken lezzetleri güzeldir. Soğuduğunda kireçli su lezzetini verirler.

Şekil 3. 119 Bursa su kaynakları haritası, 1941 [133]

Bursa'nın suları özellikleri bakımından birbirine benzerdir. Sadece Kara Mustafa ve Çekirge suları radyoaktivite bakımından diğerlerinden ayrılabilir. Bursa'nın şifalı suları romatizmal hastalıkların, artrit, gut, nevralljiler, siyatik, sindirim sistemi hastalıklarının, anemi, çeşitli ağrılar, cilt hastalıklarının, şişmanlık, kadın-erkek hastalıkları gibi birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığı gibi hipotonik olan suyun bünyesinde çok fazla kalsiyum iyonu içermesinden kaynaklı idrar söktürücü özelliği ile bilinir [134].

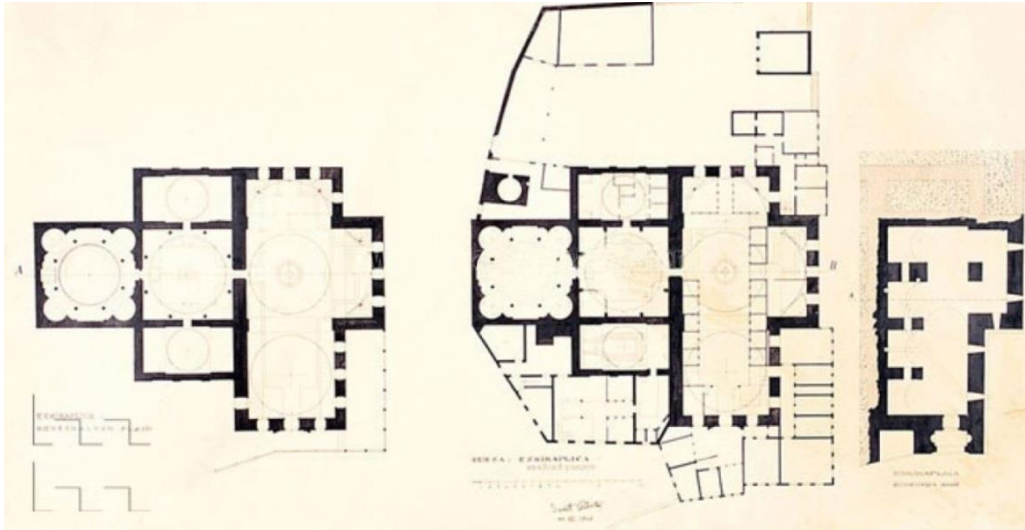
3.4.2.1 Eski Kaplıca

Çekirge bölgesindeki kaplıcalar içerisinde tarihi değeri en fazla olan kaplıcadır. Türk hamamının tüm özelliklerini kapsayan Eski Kaplıca'nın iki büyük kubbeli soyunma yeri, bir kubbeli soğukluğu ve bu soğukluktan ulaşılan kubbeli bir yıkanma bölümü bulunmaktadır. Soğukluğun yan taraflarında iki adet yarım kubbeli bölümlerin birine dört köşeli bir havuz yapılarak kadınlar için ayrı bir hamam haline getirilmiştir. Soğukluğun diğer tarafında ise iki mermer banyoyla bir adet kurna vardır.

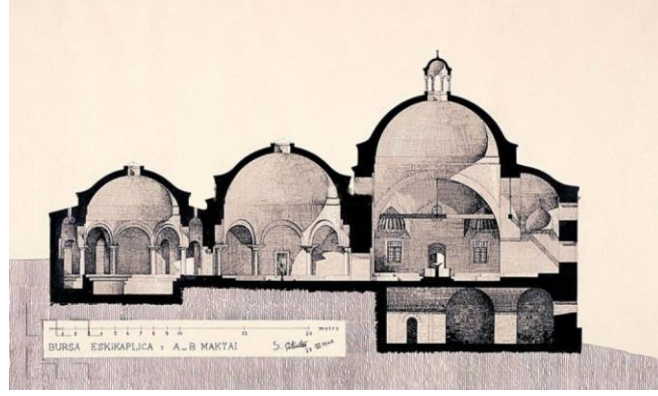

Şekil 3. 120 Çekirge Eski Kaplıca, 1895 [135]

1050 (Hicri) yılında Bursa'ya gelen Evliya Çelebi, seyahatnamesinde: "Eski Kaplıca Gazi Hudavendigârın binasıdır" (C II, s 21) der. Murat tarafından 1394'da çifte hamam olarak yaptırılan yapıya, 1511'de II. Bayezit tarafından soğukluk bölümü ilave ettirilmiştir. Binanın cephesi tuğla ve taşla örülü olup merkezinde genişçe bir şadırvan bulunan soğukluk kısmının üstü kubbe ile kapatılmıştır. Bu bölümün tam altında ahır ya da mahzen gibi kullanılan bir bodrum kat bulunmaktadır. Merkezinde küçük bir şadırvan, sağ tarafında bir oda bulunan hamamın ılık bölümünde sekiz sütunu birbirine bağlayan yuvarlak kemerler kubbeyi taşımaktadır [136].

Şekil 3. 121 Bugünkü Çekirge Eski Kaplıca planı ve Bursa Eski Kaplıca durumu [137]

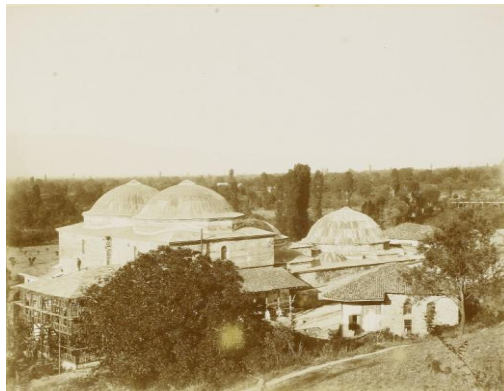

Şekil 3. 122 Çekirge Eski Kaplıca kesiti [138]

Yedi metre çapındaki havuzun üstünü örten kubbede yoğunlaşan su damlacıklarının hamamın içine dökülmemesi için kubbeler çift katlı yapılmıştır. Eski Kaplıca'nın bir Türk yapıtı olduğunun bir kanıtı ise kubbenin tam altında, mermer basamaklar ile inilen geniş yuvarlak şeklinde olan havuzudur. Romalılar zamanında yapılan kaplıca havuzlarının elips ya da dörtgen şeklinde olduğu görülmektedir [139].

3.4.2.2 Kükürtlü Kaplıcası

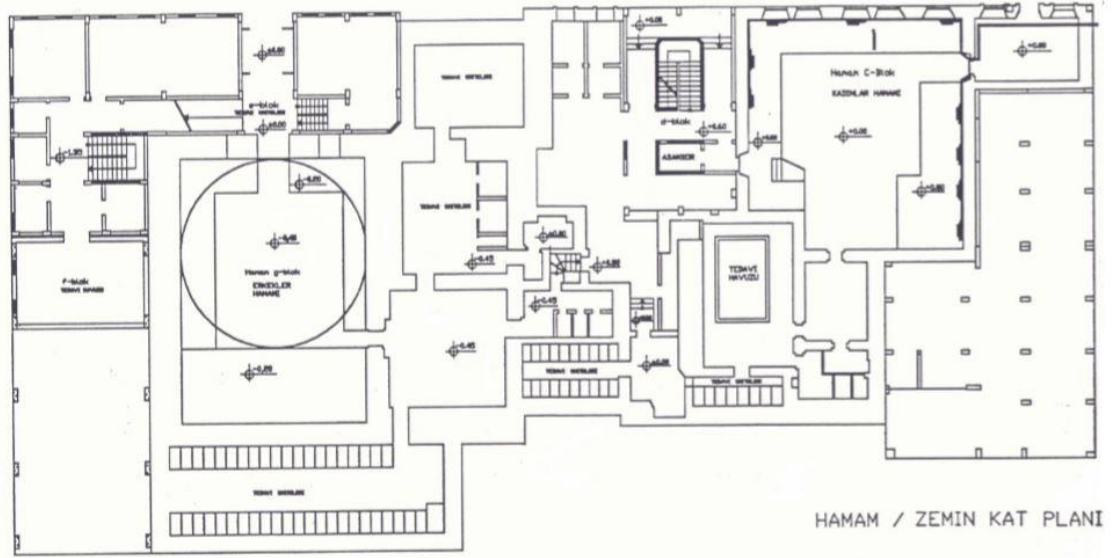
Kükürtlü Kaplıcası Eski Kaplıca ile aynı tarihlerde Murat Hüdavendigâr tarafından fakirlerin yıkanması için yaptırılmış küçük bir kaplıcadır. Bu kaplıcanın kadın ve erkeklere ayrılmış bölümleri birbirinden farklı tarihlerde inşa edilmiştir. I. Murad tarafından 1380'de yaptırılan erkekler bölümünde iki eyvan, bir halvet ve bir tuvalet bulunmaktadır. Erkekler bölümünün soğukluk kısmı ile kadınlar bölümü II. Bayezid tarafından 16. yüzyılda yaptırılmış olup mevcut hamama, günümüzde de hamamın giriş bölümü olarak kullanılan bir bölüm eklenmiştir. Kagir olan ana binaya 19. yüzyılın ortalarında bir takım otel odaları ilave edilmiştir.

Şekil 3. 123 Kükürtlü Kaplıcası, 1892 [140]

1930 yılının sonunda otel olarak kullanılan kısım, hamamın üç tarafına doğru büyütülmüş, kuzeyine bir banyo, güneyine uzun sıra banyolar eklenmiştir.

1978'e kadar otel olarak kullanılan tesis, 1978 yılında Uludağ Üniversitesi tarafından rehabilitasyon merkezi olarak kullanılmak üzere kamulaştırılmış ve 1981 yılında Uludağ Üniversitesi'nin bünyesine katılmış ve yapılan restorasyon çalışmaları 1992'de sona ermiştir.

Şekil 3. 124 Kükürtlü Kaplıcası, güncel plan şeması [132]

Kükürtlü Kaplıcası olarak bilinen tesislerde kullanılan su tesisin bahçesinden kükürtlü olarak çıkar ve sıcaklığı 65 °C -82 °C arasında değişir. "Kaplıcada 2 tane büyük, 3 tane orta, 40 tane küçük havuz ve otel odalarının 2 tanesinde termal suyun kullanıldığı bir küvet bulunur. Termal su, romatizma, ortopedik hastalıklar, deri ve yumuşak doku rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır. Hidroterapi olanakları olarak jakuziler, jet duş ve whirlpool bulunur".

Şekil 3. 125 Kükürtlü Kaplıcası [141]

Tıbbi donanım olarak temel tıbbi cihazların yanı sıra tam donanımlı bir ambulans, acil ilaçlar, gelişmiş röntgen cihazları, labortuvar ve sürekli sağlık personeli bulunmaktadır.

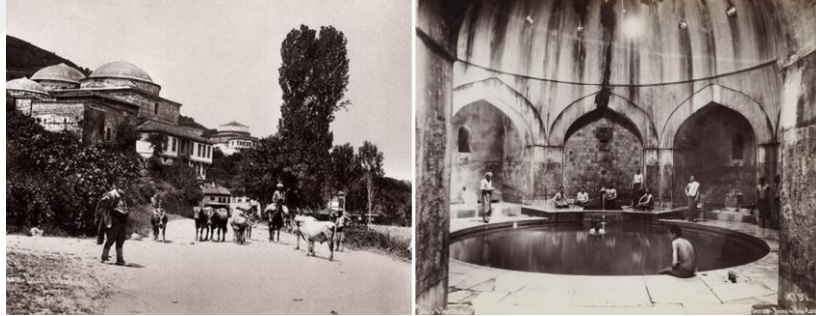
Fizik tedavi biriminde “ultrason, TENS, orta frekans, infraruj, kısa dalga diatermi, parafin ve lazer” olanakları sunulmakta olup masaj hizmeti de verilmektedir.

Rehabilitasyon birimi “el, inme ve periferik sinir lezyonları, ortez-protez, romatolojik hastalıklar, kas hastalıkları, ortopedik hastalıklar ve merkezi sinir sistemi hastalıklarına yöneliktir”.

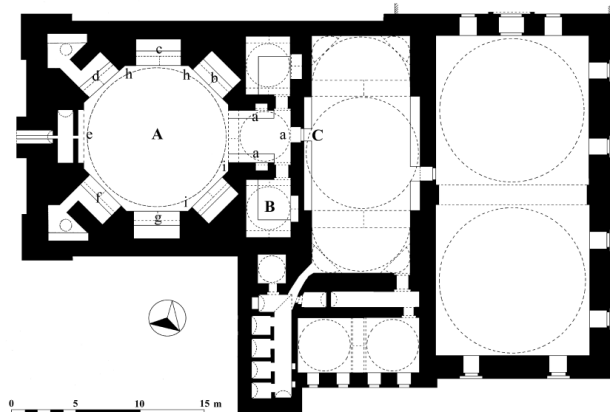
Tam günlük kullanımlar için 24 tane, yarım günlük kullanımlar için 30 tane toplam 54 kişilik yatak kapasitesi ile birlikte geniş bir rekreasyon alanı, botanik bahçesi, yürüyüş ve gezi alanları da mevcuttur [136], [142], [143].

3.4.2.3 Yeni Kaplıca

Kanunu Sultan Süleyman tarafından 1555 yılında yaptırılmıştır. Büyüklük ve görkem yönünden Osmanlı Dönemi’nde yapılan kaplıcaların başında gelir ve tamamen Türk eseridir. Yapısında eski hamam, saray ve mabetlerin yıkıntılarından yararlanılmıştır.

Şekil 3. 126 Yeni Kaplıca, 1883 sonrası [144]

Şekil 3. 127 Yeni Kaplıca, plan şeması [145]

Plan şeması incelendiğinde her Türk hamamında olduğu gibi üç bölümden oluşur ve Eski Kaplıcaya çok benzer. Soğukluk ve hamam bölümleri daha geniş ve aydınlıktır. Aydınlık olmasının nedeni kubbelerinin üzerinde 60 adet cam fanus ile gündüz aydınlanması sağlanmıştır. Soyunma bölümünün üzeri iki adet kubbe ile örtülmüş olup orta yerinde bir adet havuz vardır. Kaplıcanın içindeki giriş bölümünü vestiyer, orta bölümünü çok eski bir şadırvan, şadırvan etrafında localar, çay ocağı ve dinlenme alanı, iç kısımlara doğru umumi yataklı bölümler ve localar, asma kat bölümünü hususi yataklar, localar ve giyinme odaları oluşturmaktadır.

Soğukluk bölümü bir tam, iki yarım daire biçiminde kubbeler ile örtülmüş olup benzerlerinden daha büyüktür. Soğukluk ile hamam arasında bir boşluk bırakılmış olup, tek kurnalı iki odacığa açılmaktadır. Üç küçük kubbe ile örtülü bu alan ise temizlik işlerine ayrılmıştır.

Klasik dönem Osmanlı kaplıcası olan tesis, sekiz kemer üzerine oturtulmuş büyük tek bir kubbeyle örtülüdür. Ortasında, geniş bir havuz bulunur. Kemerlerin altına rastlayan kısımlarda da kurnalar ve halvetler vardır. Şifalı sular kapının tam karşısındaki aslanağzından havuza akıtılır [136].

Şekil 3. 128 Yeni Kaplıca, 2019 [146]

3.4.2.4 Kaynarca

Yeni Kaplıcanın yanında suyunu aynı kaynaktan alan küçük bir kaplıcadır. Kaynarca kaplıcası küçük ve gösterişsizdir. Ufak bir havuzu ve birkaç adet kurnası vardır. Kaplıcanın soyunmalık kısmı direk ılıkliğe bağlanır. Havuz suyu tarihi aslanağzından akıtılır. Çok eski zamanlardan günümüze kadar gelen örf ve adetlerimizden olan Gelin-Damat Hamamları, Sünnet Kınası ve Adak Hamamları için hizmet verir. Tesisteki suyun sıcaklığı 82,4 °C'tir.

Şekil 3. 129 Kaynarca [147]

Kaynarca Kaplıcası, günümüzde Yeni Kaplıca ve Kara Mustafa Kaplıcası ile birlikte bir “sağlık tesisi” olarak kullanılmakta olup haftanın belirli günlerinde doktor ve hemşire hizmeti verilmektedir. Romatizmal hastalıklar, kronik bel ağrıları, travma ve yumuşak doku zedenlenmeleri, spor yaralanmaları, ortopedik operasyon sonrası tedavi, sindirim ve boşaltım sistemi rahatsızlıkları ve osteoporoz hastalıklarının tedavisinde destek amaçlı tedaviler uygulanmaktadır. Yalnızca kadınların kullanımına ait olan Kaynarca Kaplıcası; spor salonu, 9 oda ve 17 yatak kapasiteli konaklama birimleri ile birlikte tedavi ve yıkanma amaçlı bir tesistir. İllıklık kısmına yeni banyo ve özel kabinler ilave edilmiştir [147].

3.4.2.5 Kara Mustafa Kaplıcası

Yeni Kaplıcanın hemen alt yanında bulunan bu kaplıca, Yeni kaplıca'yı yaptıran Rüstem Paşanın ağası Kara Mustafa tarafından 1490 yılında yapılmıştır.

Kaplıcanın suyu iki kaynaktan gelir. Birinin sıcaklığı 59 °C, diğerinin sıcaklığı ise 61 °C dir. Bu sıcak sulara soğuk su karıştığından hamam ulaşan su 57,6 °C civarında ulaşır.

Bölgenin radyoaktivitesi en yüksek olan suyudur. Bileşimindeki sülfatların diğerlerine oranla daha az olduğu sodyum ve kalsiyum bikarbonatlı sudur.

Şekil 3. 130 Kara Mustafa Kaplıcası [148]

Kaplıcanın yapısı çok sadedir. Soyunma ve dinlenme yerinde bir fiskiyeli havuz, soğukluğunda bir adet kurna, hamam kısmında ise iki küçük havuzla iki kurna vardır. Hamam içerisinde küçük, dibinden su kaynayan taştan bir yalak vardır. Bu kaynayan suyla yapılan tedavinin iltihaplara iyi geldiği bilinmektedir.

Kara Mustafa Otel'i turizm belgesine sahip olup 15 adet oda ile 30 yatak kapasitesine sahiptir [148].

3.4.2.6 Tümbüldek Kaplıcası

Tümbüldek Kaplıcalarının eski yıllardan beri varolduğu bilinmektedir. Akarca'nın 2 kilometre uzağındaki Bahariye Köyü'nde bulunan tarihi hamam kalıntılarında sökülen sütunlar, 1895 yılında Tümbüldek Hamamı'nın onarımında kullanılmıştır. Kadınlar ve erkekler bölümü ayrı olan Türk yapısı iki kubbeli hamam, 1973-1980 yılları arasında restore edilmiş ve çevresine dinlenme evleri yaptırılmıştır.

Şekil 3. 131 Tümbüldek Kaplıcası [149]

“Kaplıcanın soğuk kaynak suyu 21°C sıcaklıkta, sıcak kaynak suyu ise 50°C sıcaklıkta olup kimyasal yönden aynı özellikleri taşımaktadır. Suyun içeriğinde amonyum bulunması ve nitrit olmaması, suda insandan ve hayvandan kaynaklanan bir kirliliğin olmadığını göstermektedir”.

Romatizmal hastalıklar başta olmak üzere pek çok hastalığın tedavisine iyi geldiği bilinen kaplıca, aynı zamanda herkesin kullanımına açık bir mesire alanı olarak da kullanılmaktadır.

Konaklamak için, 15 günlük dönemler halinde kiraya verilen 30 tane küçük daire ve oda bulunmaktadır [149].

3.4.2.7 Oylat Kaplıcaları

Oylat Kaplıcası, Ulda'nın eteklerinde, İnegöl'e 27 kilometre uzaklıkta Hilmiye Köyündedir. Aynı zamanda ormanlık alan içerisinde kaplıca ve mesire yeri olan Oylat Kaplıcaları, su özelliği yönünden önemli bir yeri vardır.

Oylat suyunun en büyük özelliklerinden birisi arsenikli, sülfatlı, karbonatlı bir su olduğundan içilebilmesidir. Suyun sıcaklığı 40 °C olduğundan, herhangi bir soğutma işlemi yapmadan banyo yapma imkânı sağlar. Suyun içindeki radon gazının fazla olması, bu gazların solunum yoluyla vücuda geçmesi yönüyle büyük avantaj sağlar. Oylat Kaplıcası suyu bol kaplıca olduğundan havuza akan sular sürekli akar. Modern havuzları vardır. Kaplıca suyunun tedavi özellikleri Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenmiştir. Romatizmal hastalıklar, kadın hastalıkları, idrar yolu hastalıkları, nevroz ve özellikle ağrılı sinir hastalıklarının tedavisinde kullanılır [150].

Şekil 3. 132 Oylat Kaplıcaları [150]

Oylat Kaplıcalarında 3 tane otel ve 1 tane apart konaklama ünitesi mevcuttur. Bu tesislerin genelinde yaklaşık 690 yatak kapasitesi bulunmaktadır. Oylat Kaplıcalarında bulunan kür merkezine 2005 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından kaplıca işletme izin belgesi verilmiştir.

Kaplıca bütün yıl boyunca açık olup en yoğun dönemi yaz aylarındadır. Tesislerin odalarında termal su kullanılabilir. Kaplıcada ek olarak; balneoterapi, fizik tedavi ve masaj bölümleri de bulunmaktadır [151].

TERMAL TURİZM KAPSAMINDA BURSA TABAKHANELER BÖLGESİNİN KENTSEL ÖLÇEKTE İNCELENMESİ

4.1 Çalışma Alanının Tanıtılması

Bursa Tabakhaneler Bölgesi, Bursa'nın sıcak sularının yoğun olduğu 9 jeotermal bölgeden biri olan Kaynarca-Çekirge bölgesinde yer almaktadır. Sıcak Su bölgesi olarak anılan bölgede bulunan çalışma alanı, eski bir sanayi bölgesi olup kentin gelişmesi ile konut alanlarının arasında kalmıştır. Dericilerin o bölgeden şehrin başka bir yerine taşınmasından bugüne süregelen zaman zarfında bölge, çarpık yapılaşma, gecekondu ve yıkıntılar şeklinde günümüze kadar gelmiş ve hala kent imajını zedeleyerek atıl bir şekilde kullanılmamaktadır.

2002 yılında MTA tarafından açılan sondaj kuyusu çalışma alanının içerisinde bulunmakta olup akademik çalışmalarda yapılan analizler sonucu suyun sağlık turizminde kullanılmasında bir sakınca görülmemektedir. Fakat yetkililer tarafından detaylı bir çalışma da yapılmamaktadır.

Gün geçtikçe artan sağlık ve termal turizm taleplerine cevap verebilmek adına bölgenin yeniden işlevlendirilmesi, çıkan su ile ilgili araştırmaların yapılması, alandaki sondaj kuyularının sayısının arttırılması, Bursa'da yetersiz kalan termal tedavi ve sağlık merkezlerinin günümüz standartları ve teknolojisi ile yeniden tasarlanıp ele alınması ve Bursa'ya dünyadan turist çekme açısından önemli bir potansiyel taşıyacaktır.

4.1.1 Çevresel Analiz

Konumu: Bursa, Marmara Denizi'nin güneydoğusunda yer alan bir kenttir. Bursa'nın 17 ilçesi olup çalışma alanı Osmangazi İlçesinde yer almaktadır.

Şekil 4. 1 Osmangazi ilçesinin Bursa haritasındaki yeri [152]

Osmangazi ilçesi denize kıyısı olmayan, Bursa İl İdari Sınırları ve Bursa Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan şehrin tam merkezinde konumlanmaktadır. Kuzeyinde ve batısında Nilüfer, kuzey doğusunda Yıldırım ve Kestel, güneyinde Keles ve güneybatısında Orhaneli ilçeleri yer almaktadır.

Çalışma alanı olan Tabakhaneler Bölgesi ise Osmangazi ilçesinde, kent merkezinin kuzey batısında, Bursa'yı doğu batı yönünde bağlayan Ankara - İzmir Yolunun kuzeyinde yer almaktadır. Alan, kuzeyinde Soğanlı Mahallesi, batısında Alemdar Mahallesi, doğusunda Gaziakdemir Mahallesi ve güneyinde İzmir Asfaltı ile sınırlanmaktadır.

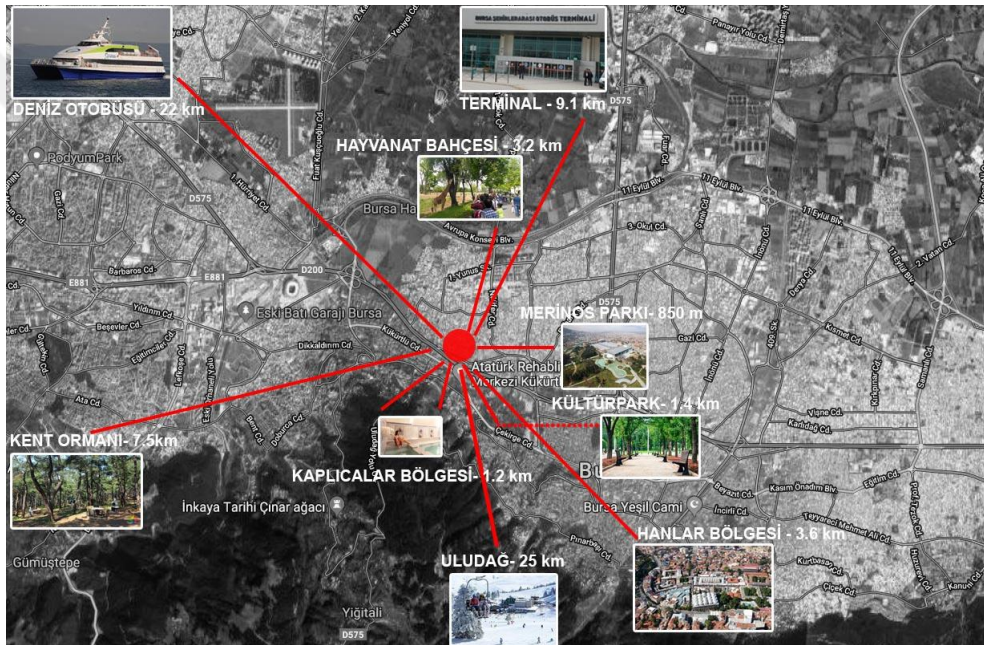
Bölge "Sıcak Su" bölgesi olarak bilinmekte olup İzmir Yolunun güneyinde Kükürtlü Sıcak Su Bölgesi ile karşılıklı olarak konumlanmaktadır. Alanın doğusunda bulunan Kongre Kültür Merkezi ve Merinos Parkı, güney doğusunda bulunan Reşat Oyal Kültür Parkı önemli cazibe merkezlerindedir.

Ulaşımı: Bursa ilinin coğrafi ve tarihi konumu, ülkedeki önemli ve gelişmiş merkezlere olan yakınlığı ulaşımdaki alternatiflerin gelişmesine yol açmıştır. Şehirde yaz ve kış turizminin yoğunluğu, ulaşımdaki kalite ve konforun da artmasına sebep olmuştur.

Çalışma alanı, şehir merkezinde konumlandığından bölgeye kara yolu ulaşımı toplu taşıma araçları ve raylı sistem ile sağlanabilir. Alanın güneyinde D200 İzmir- Ankara karayolu olup bu yol üzerinde Kültürpark Metro İstasyonu bulunmaktadır.

Marmara Denizi'nin güney kıyısında bulunan Bursa'ya feribot seferleri ile İstanbul'dan kolay bir şekilde ulaşım sağlanabilmektedir. Mudanya ve Güzelyalı iskelelerinde feribot seferleriyle paralel çalışan toplu taşıma hizmeti ile şehir merkezine seferler bulunmaktadır olup bu seferler sayesinde çalışma alanına ulaşım mümkündür.

Tabakhaneler Bölgesi, kent merkezine 3.6 km, Uludağ Milli Parkı 25 km, şehir terminaline 9.1 km, Bursa-İstanbul deniz ulaşımına 22 km uzaklıktadır.

Şekil 4. 2 Çalışma alanı çevre ilişkisi

İklimi: Bursa'nın deniz seviyesinden yüksekliği 155 metre olup genellikle ılıman bir iklime sahiptir. Fakat iklim şehrin genelinde farklılık göstermektedir. Kuzeyde Marmara Denizi'nin yumuşak ve ılık iklimi, güneyde Uludağ'ın sert iklimi görülmektedir[153].

Ekonomi: Bursa, doğal güzelliklerle sanayi ve teknolojiyi bütüleştirilen bir şehirdir. İpekyolu güzergâhındaki Bursa, sahip olduğu stratejik konumu ile önemli bir ticaret merkezidir. Aynı zamanda Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet gibi birçok dönemin mekânsal ve mimari izlerini taşıyan tarihi bir kentdir.

Bursa, ülke ve bölge ekonomisindeki gelişmelere, gerek döviz girdisi sağlaması ile gerek sanayi altyapısındaki güçlenmesi ile sağladığı katkılar büyük önem taşımaktadır.

Bursa'nın coğrafi konumu Anadolu yarımadasının batıya açılan kapısı olma niteliğinde olup büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Bursa, kaplıcalarıyla sağlık ve termal turizme öncülük eder bir pozisyondadır. Verimli ovalar ve su kaynaklarının yanı sıra Bursa, doğu – batı ekseninde uzanan kış turizminde önemli bir yere sahip Uludağ'ın eteklerinde yer almaktadır [154].

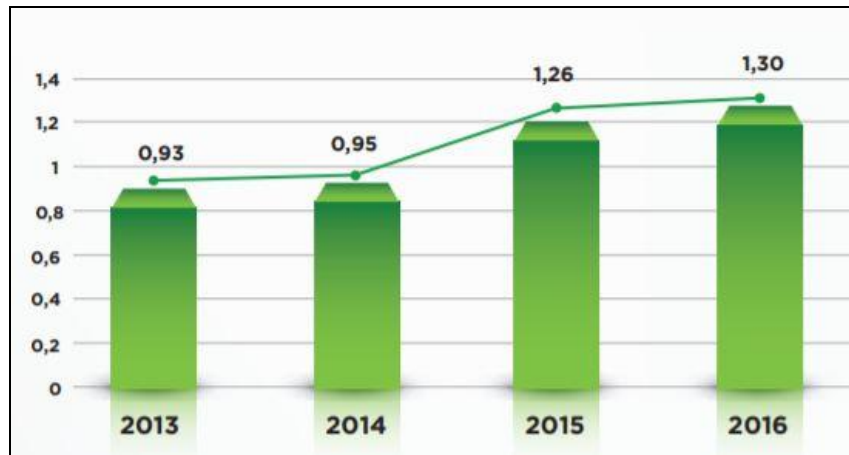
Çizelge 4. 1 Bursa Valiliği, Bursa valilik yatırımları [155]

SEKTÖRLER	YILLAR				YILLAR			
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Tarım	29.995	35.186	47.996	56.585	50.887	98.894	139.258	81.294
Madencilik	4.375	6.017	7.450	156	59	538	638	2.398
İmalat	70	54	1.300	500	4.000			
Enerji	4.200	54.348	35.034	8.228	57.297	6.276	9.499	68.645
Ulaştırma	207.954	249.432	171.007	88.502	75.019	462.952	743.078	895.233
Turizm	2.550	2.000	2.000	1.050	2	743	503	13.360
Konut	495	306	810	1.114	599			
Eğitim	38.225	54.526	75.010	71.684	79.256	118.587	91.086	192.964
Sağlık	22.400	27.000	42.653	42.928	43.466	52.391	86.053	155.463
DKH	65.697	175.258	69.037	144.545	223.343	661.619	1.022.888	1.652.655
TOPLAM	375.961	604.127	452.297	415.292	533.928	1.444.520	2.280.435	3.152.863

Çizelge 4. 2 TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama tesisleri istatistiği [154]

YILLAR	ULUDAĞ	MERKEZ	İLÇELER	TOPLAM
2013	106.255	470.851	92.519	669.625
2014	48.368	562.259	87.248	697.875
2015	48.722	643.167	127.087	818.976
2016	49.512	558.753	130.506	738.771

Çizelge 4. 3 TC. Sağlık Bakanlığı Türkiye medikal turizm raporu, Bursa'da sağlık turizminin gelişimi [154]

Bursa, sağlık turizmiyle ilgili çok ciddi bir potansiyele sahiptir. Dünyadaki turizm harcamalarına bakıldığında 100 milyar dolarlık bir harcamanın olduğu ve bu harcamada her yıl yaklaşık 22 milyon kişinin sağlık sebebiyle seyahat ettiği görülmektedir. Bursa da, bu sektörden payını yükseltmek ve gelir oluşturmak için büyük potansiyel taşımaktadır. Bursa'nın sağlık ve termal turizmde dünya standartlarında bir merkez halini alması en büyük hedeflerinden olmalıdır. "10. Beş yıllık kalkınma planında, Bursa'da geliştirilmesi düşünülen termal turizm için bir yol haritası çizilmiştir. Termal turizm, Türkiye'nin ciddi su potansiyeli göz önüne alındığında önemli bir fırsat sunmaktadır. Yapılan kalkınma planıyla, Türkiye'nin medikal turizm, termal turizm ve ileri yaş-engelli turizmi alanlarındaki hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve sektördeki rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir. Belirlenen hedefleri şu şekilde özetleyebiliriz;

- Termal turizm kapsamında 100 bin yatak kapasitesine ulaşılması,
- Termal turizmde 1 milyon 500 bin yabancı turistin en az 600 binine tedavi amaçlı hizmet sunulması,
- Termal turizm kapsamında 3 milyar dolarlık bir gelir elde edilmesi" şeklinde sıralayabiliriz.

Termal turizmde fiziki ve teknik alt yapının iyileştirilmesi yapılması gerekenlerin başında gelmektedir. Bünyesinde sağlık merkezi bulunduran termal oteller, kr merkezleri, kr parkları, fizik tedavi ve rehabilitasyon gibi tesislerin termal turizmde kullanım imkânlarının artırılması, bu kapsam doğrultusunda yatırım ve planlama konusunda destek sağlanması, arazi temini gibi konular da önem teşkil etmektedir. Bütün bunlara ek olarak, termal turizm anlayışında kalite standartlarının yükseltilmesi ve bunun pazarlamasının en iyi şekilde yapılması gerekmektedir. BEBKA'nın yayınladığı "2023 Bölge Planı'nda" Bursa'da turizm için detaylı bir tedbir ve iyileştirme çalışması yapılmıştır [156].

Tarihi: 18. yüzyılda İngiltere'de başlayan ve etkileri tüm dünyada görülen Endüstri Devrimi'nin Osmanlıya yansması da kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. 19. Yüzyıldaki Batılılaşma hareketi çevresinde Bursa'da ki dericilik ve ipekçilik sektörünün fabrika üretimine geçmesi kentin gelişimini büyük lde etkilemiştir. 1862 Suphi Bey

Haritasında kentin kuzey kısmında bulunan tabakhaneler önce Hisar bölgesinin doğu kısmında Gökdere’de yer almış, 1950’li yıllarda Soğanlı Bölgesine taşınmıştır. Başlangıçta kentin dışına yerleşmiş olan bu sanayi bölgesi, kentin hızlı gelişimi sonucu konut bölgesi sınırlarında kalmıştır.

Şekil 4. 3 Dericiler Bölgesi, Bursa [157]

1980’de Osmangazi İlçes’inde ve İzmir Yolu üzerinde yer alan Dericiler Bölgesi’nin kentte meydana getirdiği olumsuzluklar dikkate alındığında, bu sanayi bölgesinin kent dışına taşınması kararına varılmıştır. “1995 yılı 1/5000 Nazım İmar Planı” kararları neticesiyle, kent içinde fonksiyon ve sağlık koşulları bakımından yetersiz kalan, yarattığı çevre kirliliğinden ötürü gelişmesi sakıncalı olan sanayi bölgelerinin gelişmesi ve yoğunlaşması durdurulmuştur. “1998 yılında 1/100.000 ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planı’nda” da, çevreye zarar veren ve kirlletici sanayilerin kent dışına taşınma ilkesi benimsenmiştir.

Bu ilkeler doğrultusunda 1990’lı yıllarda dericiler kentin dışında bir alana taşınmış ve kentin içinde kalan bu bölgede 1996 yılında büyükşehir belediyesi bir dönüşüm karar vermiştir.

Belediyenin belirlediği çalışma alanı, toplam 35 hektar olup kuzey kısmında Soğanlı Mahallesi’nde iyileştirme çalışmalarının devam ettiği niteliksiz konut alanları, güneyinde İzmir Yolu, Kaplıcalar Bölgesi ve Kültürpark yer almaktadır. Proje alanının

yaklaşık 12,5 hektarlık kısmı 4 no'lu Sıcak Su Koruma Alanı sınırları dâhilinde olduğundan 3. Derece Doğal Sit alanıdır [157].

4.1.2 Alanın Mevcut Durum Analizi

Türkiye’de sanayi sektörü incelendiğinde dericilik sanayinin önemli kolları arasında sayılabilir. Sektör 1970 lere kadar gelişmiş ülkelerde üst sıralarda iken, çevre kirliliği sebebiyle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere kaydırılmıştır. Tabakhanelerin hava, toprak ve su kirliliği nedeniyle kirletici bir özelliği olduğundan insan sağlığına çok fazla olumsuz etkileri olduğu araştırmalar sonucu ortaya konulmuştur [158].

Bölgedeki dönüşüm projesi çalışmaları 2000 yılı başlarına dayanır. 2001 yılında dönüşüm alanını içeren “1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planında” değişiklik yapılmış ve plan 2002 yılında kabul edilmiştir. “Kükürtlü Kentsel Yenileme (Dericiler) Projesi” adı altında başlatılan çalışmalarda tabakhanelerin taşınmasıyla kalan alanın kentsel yenileme projesi kapsamında ele alınması ve 2000 yılında başlanan çalışmaların 2006 yılı itibariyle sonuçlandırılması hedeflenmiştir [159]. Projede temel amaç, Bursa’nın kent merkezindeki dericilerin boşaltılmasıyla çöküntü bölgesi haline gelen bu alanın katılımcı bir planlama yaklaşımı ile çağdaş bir kent parçası haline getirilmesi olarak benimsenmiştir.

Bölgedeki değişim 2009 yılında yeniden gündeme gelmiş olsa da geçen zaman zarfında bölgenin tamamen boşaltılmasına rağmen düşünülen projelere başlanmamıştır. Bu bölge 18.09.2013 yılında Bakanla Kurulu kararıyla “Riskli Alan” kabul edilmiş ve tüm yetki büyükşehir belediyesine verilmiştir [160].

Bugün itibariyle bölge, hala çöp yığınlarının ve inşaat atıklarının bulunduğu, binaların bazılarının yıkıldığı bazılarının terkedilmiş ve yıpranmış olduğu atıl bir durumdadır. Bu köhne alanın etrafını çevreleyen konut ve ticaret alanları ise günümüzde hala işlevini sürdürmektedir. Çevrede yaşayan kişilerle yapılan konuşmalarda bölgenin kullanıcısının bu bölgeden geçerken korktuğu, çoğu zaman burayı kullanmamayı tercih ettiği bilgilerine ulaşılmıştır.

Şekil 4. 4 Çalışma alanı

Şekil 4. 5 Çalışma alanının çevresindeki mevcut yapı stoğu

Şekil 4. 6 Çalışma alanının çevresindeki mevcut yapı stoğu ve sokak dokusu

Şekil 4. 7 Çalışma alanında bulunan eski sanayi yapı kalıntıları

4.2 Çalışma Alanının Tercih Edilme Nedenleri

Tabakhaneler Bölgesi, Bursa’da sıcak suların yoğun olduğu, kent merkezi, tarihi, doğal ve yapılı çevreye olan yakınlığıyla önemli bir konumda yer almaktadır. Bölgenin günümüzdeki atıl kalmışlığı, eski sanayi yapılarının yıkık ve harabe kalıntıları Bursa’nın kent imajını kötü yönde etkilemektedir.

Bu kısımda bölgenin konumu, mevcut durumu, su kaynakları, tarihi, doğal ve yapılı çevre ile olan ilişkileri detaylı olarak incelenmiştir.

4.2.1 Konum

Çalışma alanı konum olarak diğer bölümde de bahsedildiği gibi avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Bursa, İstanbul - Ankara – İzmir üçgeninin tam ortasında yer almaktadır. İstanbul gibi metropol bir kente 155 km uzaklıkta olması, Akdeniz ve Ege Bölgelerindeki tatil merkezlerine geçişte bir kavşak noktası olması önemli sebeplerdendir.

4.2.2 Tarihi ve Yapılı Çevre İle İlişkisi

“Sırasıyla Romalıların, Bizanslıların, Anadolu Selçukluların ve son olarak da Osmanlı Devletinin himayesi altına giren ve Osmanlıların ilk başkenti olan Bursa, tarihi boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan eski bir Türk şehridir”. Böylece kuruluşundan itibaren, her döneme ve her kültüre ait geniş bir tarihî mirasa da ev sahipliği yapmıştır.

Bursa kültür turizmi yönünden İstanbul, Eskişehir, Balıkesir gibi büyük kentlere olan yakınlığından ötürü birkaç gün konaklamalı çok fazla turist çekmektedir. Çalışma alanı Bursa'nın tarihi kent merkezine olan yakınlığı ile de bir tercih sebebidir. Bursa Hanlar Bölgesi'ne 3.5 km, Ulucami'ye 3.9 km, Yeşil Türbe'ye 5.2 km, Emirsultan Cami'sine 6.3km, Muradiye Külliyesine 3.1 km, Tophane seyir terası ve Orhangazi Külliyesine 4.0 km, Yıldırım Bayezid Külliyesine 5.1 km ve eski Bursa yerleşimi olan Tahtakale ve Maksem bölgesine 5.1 km uzaklıktadır.

"Dünya Miras Komitesininin 38. Dönem Toplantısında Kültürel kategoride **"Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu"** Dünya Miras alanı, Orhangazi Külliyesi ve çevresini içine alan Hanlar Bölgesi, Hüdavendigar (I. Murad) Külliyesi, Yıldırım (I. Bayezid) Külliyesi, Yeşil (I. Mehmed) Külliye, Muradiye (II. Murad) Külliyesi ve Cumalıkızık Köyü olmak üzere altı bileşen Dünya Miras Listesi'ne girmiştir" [161].

Osmanlı dönemi mimarisi ve kültürünü yansıtan tarihi Cumalıkızık köyü Bursa'ya gelen turistler için ciddi bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Çalışma alanına olan uzaklığı ise 13.2 km'dir.

Şekil 4. 8 Bursa turistik şehir haritası [162]

Doğa ve tarih değerlerinin bir arada bulunduğu Tabakhaneler Bölgesi, ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir yer kabul edilebilir. Bu bölge farklı alternatif turizm türleri ile birlikte kolayca entegre edilebilir ve bölgenin sürdürülebilirlik gücü artırılabilir.

Termal su kaynakları yönünden de önemli bir potansiyele sahip olan bu bölgede yürütülecek çalışmalar, bölge turizminin gelişmesi ve kalkınması adına son derece değerlidir. Bölgede bulunan mevcut tesislerin tasarım kalitelerinin artırılması ve memnuniyet sağlanması, atıl olan Tabakhaneler bölgesinde tasarlanacak projelerin geniş kapsamlı ve dünyadan örnekler incelenerek sağlık merkezi konsepti ile düşünülmesi bölgeyi tercih edecek turist sayısını arttıracacağı düşünülmektedir.

4.2.3 Dağ Turizmi İle İlişkisi

Kış turizmi, katılımcıları her geçen yıl artmakla birlikte, bir turistik ürün olarak uzun yıllardan beri dünya turizminde yer edinmiştir.

Bursa'nın 36 kilometre güneyinde bulunan Uludağ, ülkenin önemli kış sporu merkezlerinden birisidir. 1961 yılında milli park ilan edilen Uludağ, sadece kış turizmine değil, yaz aylarında kampçılık, trekking ve günübirlik piknik etkinliklerine de imkan sağlamaktadır [163].

2543 metre yüksekliğinde aynı zamanda Marmara Bölgesinin en yüksek zirve noktasını oluşturan Uludağ, yaklaşık 40 km uzunluğunda ve 15-20 km genişliğinde olan volkanik bir dağdır. Uludağ'da ki tüm turistik tesislerin de içinde kaldığı alan Türkiye'nin ilk beşinci milli parkıdır.

Uludağ Türkiye'nin en eski fakat en gelişmiş kayak merkezidir. Diğer kayak merkezleri ile kıyaslandığında çok sayıda otel ve yatak kapasitesi mevcuttur.

Çizelge 4. 4 Uludağ bölgesi otelleri [164]

Bakanlık İşlerme Belgeli Otel Sayısı	Bakanlık Yatırım Belgeli Otel Sayısı (İnşaatı Devam Eden)	Belediye Belgeli Otel Sayısı
4	4	17
ULUDAĞ TOPLAM SAYI 25 Tesis, 6.182 Oda, 13.440 Yatak Kapasitesi		

2016-2017 yılının sadece kış sezonunda 5.000'i yabancı 70.400 turistin konakladığı Uludağ'a, yaklaşık 1.000.000'dan fazla kişi de günübirlik ziyaret amaçlı gitmektedir [165].

Çizelge 4. 5 Uludağ'a günübirlik ziyaret edenlerin sayısı [166]

Ulaşım Aracı	2014	2015	2016
Araçla	680.000	657.000	806.000
Teleferikle	80.000	600.000	600.000
TOPLAM	760.000	1.257.000	1.406.000

Bu veriler doğrultusunda Uludağ cazibe merkezine gelen turist ve günlük kullanıcıların çok fazla olduğu görülmektedir. 3. Bölümde dünyadan termal turizm örneklerini incelediğimizde, termal turizmin başka alternatif turizm türleri ile entegre olabilme özelliğini görmüştük. Çalışma alanının Uludağ Milli Parkına 25 km olan uzaklığı göz önüne alındığında, kayak turizmi potansiyeli bu alanı tercih etmemizde önemli bir sebep sunmaktadır.

4.2.4 Su Kaynakları

Bursa'nın batısında, Uludağ'ın eteklerinde bulunan fay hatlarından yükselip yüzeye çıkan birçok sıcak su kaynağı mevcuttur.

Bursa Sıcak Su Bölgesinde beş tanesi doğal olmak üzere toplamda altı tane sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Bunlar Kaynarca, Çekirge ve Tabakhane bölgesinde yer alır.

Çalışma alanının bulunduğu Tabakhaneler Bölgesindeki kaynak bir sondaj kuyusu olup, 2002 yılında MTA tarafından açılmış olup 750 m. derinlikte bulunmaktadır. Füsün Servin TUT HAKLIDIR'ın 2007 yılında yayınlanmış olan Doktora Tezinde, 2004 – 2005 yılları arasında yapmış olduğu analiz çalışmaları sonucunda sondaj kuyusundan çıkan suyun sıcaklığı ortalama 50 °C'dir. Sıcaklığın düşük olmasının sebeplerinden birinin derin dolaşimli suya katlan kar sularının etkisi olduğu düşünülmektedir [167].

Bu sondajın açılmasının ardından yine MTA tarafından 2003 yılında ikinci bir sondaj kuyusu K lt rparkın içerisinde 450 m. derinlikte açılmış olup bu kaynağın sıcaklık derecesi 88  C'dir. Bu sondaj kuyuları belediyenin kontrolindedir.

Şekil 4. 9 alıŐma alanındaki su kaynağının yeri

Ovada açılan izinli ve kaçak diğer sulama sondajlarının sistemi ne Şekilde etkilediği, bu sondaj kuyuları ile yeterli çalışma yapılmayıp çevrede de başka sondaj kuyusu bulunmadığından sağlıklı bilgilere ulaŐılamamaktadır.

Sağlık merkezi ve termal tesislerde mineralli suyun en uygun kullanım Şekli, suyun bir yerden başka bir yere taŐınmadan, çıktığı yerde kullanılmasıdır. Çalışma alanı içerisinde bulunan sondaj kuyusu büyük bir avantaj sağlamaktadır ve bu bölgenin seçilmesinin en önemli sebeplerindedir.

4.2.5 Alanın Mevcut Durumu

“Yaklaşık 18.3 hektar alanı ile uzun yıllar deri sanayi sektörüne hizmet eden ancak hızlı kentleşme ile Şehrin merkezinde kalması yüzünden sıkıntılara neden olan Tabakhaneler Bölgesi'ndeki iŐletmeler, yaklaşık 10 yıl önce Badırğa Bölgesi'ndeki Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınmıştır. Bölgedeki 135 deri fabrikasının taŐınmasının ardından başlatılan kentsel dönüşüm çalışmaları, hak sahipleri ile yatırımcı firmalar arasında uzlaŐma sağlanamaması üzerine sonuçsuz kalmıştır. Kentin merkezinde bir çöküntü bölgesi

olarak kalan alandaki termal kaynakların çalışma kapsamında kent ekonomisine en uygun ve doğru şekilde kazandırılması hedeflenmektedir.”

Tabakhanele Bölgesindeki mevcut kimliksiz ve niteliksiz yapı stoğu, çalışma alanın seçilmesindeki nedenlerden bir diğeridir. Soğanlı bölgesinde başlayan kentsel dönüşüm ile bölgede bir yenilenme başlamıştır ve bu alanda çıkan suyun termal ve sağlık turizminde değerlendirilmesi ile Tabakhaneler Bölgesinde de bir yenilenme başlayacağı, Merinos Parkı ve Kültürpark ile bütünleşen yeni sağlık yapılarının tasarlanması, bölgenin kaplıca ve kür merkezi olarak öncelikle Türkiye’de dünya standartlarına gelmesi düşünülmektedir.

Alandan 79 °C ve saniyede 200 litre termal suyun çıktığı ve bu kapasitedeki bir kaynak ile yaklaşık 200 adet sağlık tesisine su sağlanabildiği ve şehrin termal kapasitesinin 4-5 katına çıkabileceği belirtilmiştir [168].

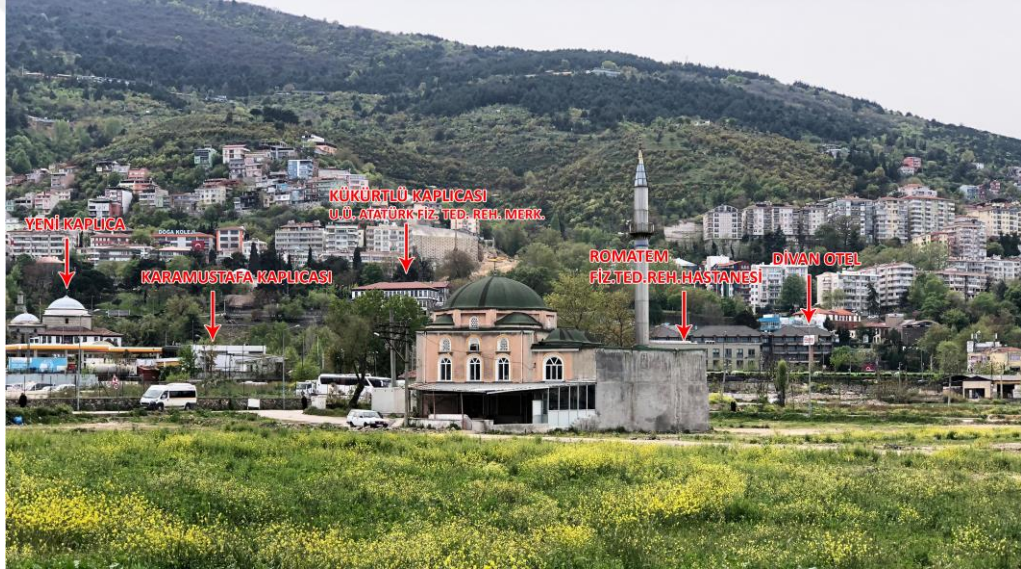
Şekil 4. 10 Çalışma alanının Çekirge bölgesinden görüşünüşü

Şekil 4. 11 Çalışma alanının kuzeyindeki ve batısındaki kent dokusu

Şekil 4. 12 Çalışma alanının doğusundaki kent dokusu

Şekil 4. 13 Çalışma alanından Kükürtlü bölgesine bakış

4.3 Bölgede Bulunan Tesisler ve Yeterlilikleri

Bursa'nın kaplıca suları, geçmişten günümüze kadar önemini ve değerini koruyan, kalite ve mineral zenginliği bakımından ülkemizdeki pek çok termal bölgeye nazaran önemli bir yer tutar. Sadece kaplıca olarak değil içmeler, kaynak suları ve doğal maden suları olarak da termal nitelik taşırlar. Bu suların kaynağı eski bir volkanik dağ olan Uludağ'dır. Roma döneminden beri önemi bilinen termal sular ve bu sularla tedavilerin yapıldığı kaplıcalar sebebiyle, bölgenin turistik bir niteliği oluşmuştur. Sadece tarihi

kaplıcalar ve hamamların yanı sıra termal su, bölgedeki bazı otellerde de spa hizmetinde kullanılmaktadır.

“Bursa Askeri Hastane ve Hamamı” ile Uludağ Üniversitesi’ne bağlı olan “Uludağ Üniversitesi Atatürk Hidroterapi ve Rehabilitasyon Merkezi” devlet tesisleri olup tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Bu yapılar dışında, bölgedeki otellerde termal su otellerin bünyesindeki banyo ve hamamlarda yıkanma amaçlı kullanılıp tedavi ve rehabilitasyon amacı güdülmemektedir.

Bölgede yoğun yapılaşma, şehir trafiği ve hava kirliliği fazla olmakla birlikte tesislerin doğal ve yapay mekânları da yoktur. Bu anlamdaki yeterlilik incelenen tesisler içerisinde sadece “Uludağ Üniversitesi Atatürk Hidroterapi ve Rehabilitasyon Merkezi”nde mevcut sayılabilir.

Şekil 4. 14 İncelenen Tesisler

4.3.1 Kervansaray Termal Otel

Bursa'nın kaplıcalarının yoğun olduğu Çekirge semtinin merkezinde, 9 dönümlük bir arazi üzerinde kurulmuş olan otel, Yenişehir Havaalanına ise 55 kilometre, Uludağ Oteller Bölgesine 35 kilometre, fuar merkezine ve sanayi bölgelerine 5-10 kilometre arası mesafededir.

Şekil 4. 15 Bursa Kervansaray Termal Otel, genel görünüş [169]

Tesiste 2011 yılında yenilenmiş olan, 198 standart, 7 superior suite, 6 standart suite ve 2 engelli odası ile birlikte toplam 213 odası, 435 yatak kapasitesi bulunmaktadır.

Tesise termal adını veren, Eski Kaplıca olarak bilinen Bizanslılardan kalma tarihi kaplıcadır ve bu kaplıca bay - bayan olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Vakıfbahçe kaynağından sağlanan termal suyun sıcaklığı ise 44 °C, bikarbonat ve kalsiyum yönünden zengin, şifa verici bir maden suyudur.

Şehrin merkezinde yer alan termal otelde, yaz aylarında davetlerin ve düğün organizasyonlarının yapıldığı zert zemin kaplı geniş bir bahçe bulunsa da rekreasyon alanı için yeterli donanımda değildir. Sıkışık bir doku içerisinde yer alan otelde trafik ve hava kirliliğini önleyecek yeşil bir tampon bölge bulunmamaktadır. Tesis için bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Tarihi Eski Kaplıca ile bir otel binasının birleşiminden oluşan termal tesisde, kaplıca ve oteli birbirine bağlayan kapalı bir bağlantı olmamakla birlikte saçak, arkad gibi yarı açık mekânlar ile de bir bağlantı sağlanamamaktadır.

Şekil 4. 16 Bursa Kervansaray Termal Otel bünyesindeki Eski Kaplıca [170]

Yüzme havuzunun yanı sıra sağlık kulübü bünyesinde açık ve kapalı termal havuzları, sauna, spor salonu ve ayrıca spa merkezi, tv, oyun ve okuma odası gelen misafirlerin konforunu sağlayabilmek için hizmet vermektedir.

Şekil 4. 17 Bursa Kervansaray Termal Otel termal banyo kısmı [169]

Bölgedeki önemli bir örnek olarak ele alınan ve kaplıca suyunun direk kaynaktan kullanıldığı tesiste, fizik tedavii rehabilitasyon ve uzman hekimler ile birlikte uygulanan kür programları yapılmamaktadır. Termal sudan sadece rekreatif anlamda açık ve kapalı havuzlar, hamam ve termal havuzlarda faydalanılabilmektedir. Otel daha çok gelen yerli ve yabancı turistlere dinlenme, vakit geçirme ve sosyal aktivite amaçlı hizmet etmekte olup sağlık anlamında bir hizmet vermediğinden termal tesis olma özelliğini yitirmiştir.

Sadece otel müşterileri değil, günübirlik kullanım ve hamam etkinlikleri (gelin, damat, asker hamamları) gibi bir kullanımlarda tesiste yoğun bir şekilde görülmektedir.

Tesiste kullanılan termal su; romatizma, mide ve bağırsak hastalıkları, damar sistemi hastalıkları, idrar yolu hastalıkları, şeker ve gut hastalıkları ve ortopedi ameliyatları sonrasındaki rehabilitasyonda şifa verici etkiye sahiptir [169].

4.3.2 Gönlüferah Otel

1890 yılından bu yana hizmet vermekte olan Gönlüferah Hotel, 1900'lü yıllarda Nazım HİKMET'in şiirlerine konu olmuş ve dizelerinde "Bursa'da Ferah Feza Oteli" olarak anılmıştır. Sırasıyla 1984 ve 2014 yıllarında iki restorasyon geçirmiştir.

Otel iki bölümden oluşmaktadır;

Gönlüferah 1890; 78 adet oda ve 156 yatak kapasiteli bir oteldir.

Şekil 4. 18 Gönülferah 1890 [170]

Gönülferah City; 1978 yılından bu yana modern şehir oteli konseptiyle hizmet veren otel, 2015 yılında büyük bir restorasyon geçirmiştir. Toplam 90 odası ve 180 yatak kapasitesi vardır.

Şekil 4. 19 Gönülferah City [171]

Otelin hamamları, Klasik Türk Hamamı şeklinde tasarlanmış olup, otele kaplıca suyu Vakıfbahçe kaynağından sağlanmaktadır. Otelin kaplıca sularının temel özelliği kaynaktan çıkan suyun sıcaklık seviyesinin soğuk suyla karıştırılmasına ihtiyaç duymamasıdır. Bu nedenle Gönülferah kaplıca suları, mineral yönünden çok zengin ve değerlidir.

Hamamlarda; 35 m² özel odalar bulunmakta olup bu odaların içinde 4 m² dinlenme havuzu, 2 adet kurna, 2 adet yatak ve wc bulunmaktadır. Umumi hamamlar ise 70 m² dir, içinde 15 m² dinlenme havuzu, 6 adet kurna, 1 adet göbek taşı, dijital kilitlemeli soyunma dolapları, wc, duş, soyunma kabinleri, saç kurutma makinaları bulunmaktadır.

Hamamlarda sunulan banyo kürleri, romatizmal hastalıklar, hareket sistemi rahatsızlıkları, damar tıkanıklığı gibi birçok hastalığa iyi gelmektedir.

Şekil 4. 20 Gönlüferah Otel hamamlar [172]

Otel bünyesinde hizmet veren spor salonu topoğrafyanın eğimli olmasından dolayı eğime konumlanmış ve güzel bir şehir manzarasına sahiptir. Aynı manzaraya sahip otelin sert zeminli bir bahçesi bulunmakta olup termal bir tesis olarak gelen misafirlerin açık hava aktivitelerini yapabilecekleri yeterli bir rekreasyon alanı değildir [171].

Şekil 4. 21 Gönlüferah Otel bahçe bölümü [172]

4.3.3 Marigold Otel

Bursa'nın Termal SPA özellikli ilk "Şehir" otelidir. Otel Çekirge Bölgesinde yer almaktadır. Tesisin termal suyu Zeynine kaynağından sağlanmakta olup 46 °C sıcaklığa sahiptir. Otelin hemen güney batı yönünde Tarihi Keçeli Hamamı bulunmaktadır.

5000 m² lik kapalı alana sahip otelde 120 oda ve 1 adet de engelli odası bulunmaktadır.

Şekil 4. 22 Marigold Otel genel görünüm [173]

Tesisin termal kısmı sessiz termal alan ve normal termal alan olarak iki bölümden oluşur. Sessiz termal alanda; 55 m² büyüklüğünde termal bir havuz, jakuzi, macera duşu, kar çeşmesi, şok duşu, 16 yaşından küçük çocukların giremediği dinlenme alanı, normal termal alanda ise; 55 m² büyüklüğünde termal bir havuz, fin hamamı, jakuzi, şok duşu, 55 m² büyüklüğünde Türk hamamı, macera duşu, kese odası, kar çeşmesi, sauna bulunmaktadır.

Şekil 4. 23 Marigold Otel, sessiz alan spa [174]

Şekil 4. 24 Marigold Otel, normal alan havuz, sauna ve Türk Hamamı [174]

Tesisin açık herhangi bir rekreasyon alanı bulunmamakla birlikte üst katta bulunan restoranın bant pencerelerinin açılması ile birlikte şehir manzarasına sahip yarı açık bir teras şeklinde kullanımı mevcuttur [174].

4.3.4 Yıldız Otel

1941 yılında açılan Yıldız Otel, Tarihi Keçeli Hamamının hemen güney batısında yer almakta olup otelin termal suları Zeynine Kaynağından gelmektedir. Tesisin termal banyoları 24 saat açıktır.

Otelin 30 adet odası bulunmaktadır. İncelenen diğer otellerden farklı olarak bünyesinde “Rommer Fizik Tedavi Merkezi” nin bulunmaktadır. Bu merkez, “1994 yılında Fizik Tedavi Rehabilitasyon alanında 3 uzman doktorun bir araya gelmesiyle

Bursa'nın ilk Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi" olarak Çekirge'de kurulmuş olup Yıldız Termal Otel'in 1. katında hizmet vermektedir.

Şekil 4. 25 Yıldız Termal Otel genel görünüm [175]

“Rommer, fiziksel tıp ve rehabilitasyon alanındaki tüm gelişmeleri yakından izleyerek hastalarının fiziksel aktivitelerini tam kapasiteyle yapabilmeleri için doğru tedavi yöntemleri ile yaşam kalitelerini yükseltebilmeyi hedefler. Hasta bilgilendirme çalışmaları ile de halk sağlığı bilincini geliştirmeye önem verir” [175].

Şekil 4. 26 Yıldız Termal Otel özel hamam odası [175]

4.3.5 Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi

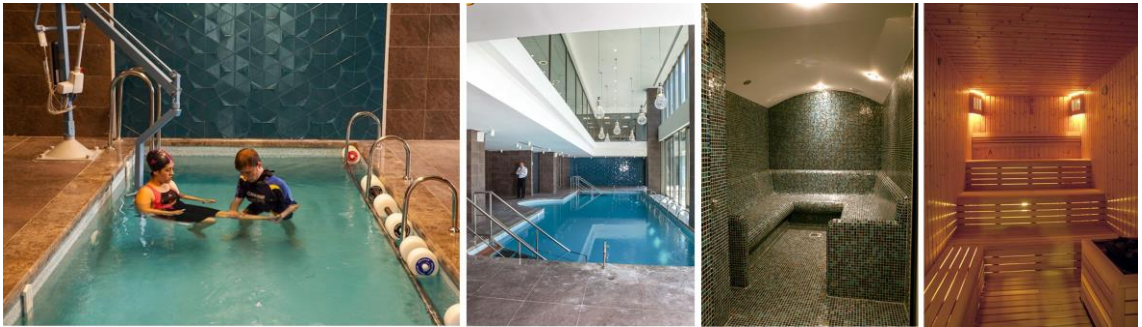
“50 yatak kapasitesine sahip Romatem Bursa Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, 2014 yılında hizmete açılmıştır. 92 tane personelin çalıştığı hastanede Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon ve Romatoloji doktorları aktif olarak görev almaktadır. 11.000 m²'lik alana kurulu olan hastanede ayakta tedavi gören hastalara, yatan hastalara ve yakınlarına otel konforunda hizmet veren hastanede üstün teknoloji ile fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri verilmektedir.”

Şekil 4. 27 Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi [176]

Hastanede; “fizik tedavi ve rehabilitasyon, ortopedik rehabilitasyon, manuel terapi ve tedavi yöntemleri, nörolojik rehabilitasyon, el rehabilitasyonu ergoterapi (iş - uğraş), hidroterapi, kardiyak rehabilitasyon, konuşma terapisi, lenfödem tedavisi, ozon tedavisi, pediatrik rehabilitasyon, prp, refleksoloji masajı, skolyoz tanı ve tedavisi, elektroterapi ünitesi, bantlama, akupunktur, masaj, kuru iğneleme ve kardiyopulmoner rehabilitasyon tedavileri uygulanmaktadır”.

Hastane, Kükürtlü Sıcak Su Bölgesinde bulunduğundan termal su doğrudan tedavide kullanılabilir. Hastanedeki termal merkezde SPA, sauna, masaj ve diğer sağlıklı yaşam hizmetleri de verilmektedir [177].

Şekil 4. 28 Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, spa merkezi [177]

4.3.6 Divan Otel

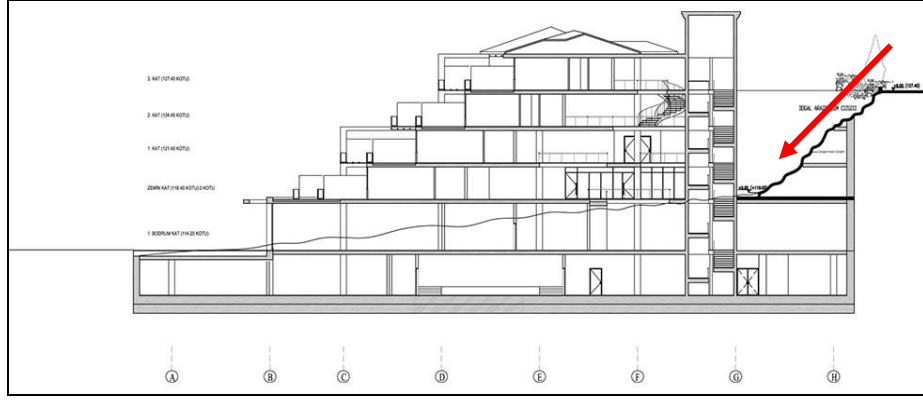
Bursa'nın Osmangazi Kükürtlü Bölgesi, eski Mudanya Yolu üzerinde, arsayı çevreleyen arka ve ön yolu arasında 18 metre kot farkı ile düşen tepede, gerek topoğrafya gerekse tarihsel görünüme entegre olarak tasarlanmış proje, 7465 m² arsa alanı üzerine toplam 18 bin metrekare inşaat alanı olarak inşa edilmiştir.

“Otel katlarının, tepenin meyiline uygun olarak kotlar halinde planlanması, öne doğru düşerek inen kesitlerin arka yüksek kottan sızarak akan kaplıca sularının özel havuzlarda toplanarak, hizmete sunulması, zemin katlarında, girişlerin, sosyal ve kendine özel tesislerin, restaurant, kafe, milk-bar ve hamamların, öne açılan ve ön yola bakan cephede dükkânların konumlanması, mimari konseptin ve organik mimarinin esasları olarak modüler sistem ve günümüzün teknolojik imkânları ile uyumlu bir şekilde tanzim edilmiştir.

Otel odalarının arka cepheye ve termal suların aktığı arka sırtta bakmaları, zemine açılan termal havuzu görmeleri, iç ve dışa bakan özel tasarlanmış SPA'nın da fiziksel ve psikolojik açılardan kullanımına maksimum faydaları, otel mimarisinde bugüne kadar dikkate alınarak uygulanmış özellikleridir” [178].

Şekil 4. 29 Divan Otel genel görünüm [179]

Şekil 4. 30 Divan Otel kesit [178]

Divan Otel, iş dünyasına yönelik olarak şehrin merkezinde konumlanmış modern bir mimari anlayışla tasarlanmış 105 odalı şehir otelidir. Otel daha çok iş seyahatleri ve kongre turizmi için tercih edilse de otel ile bağlantılı fakat farklı bir işletme tarafından yönetilen termal spa ve modern teknolojiyle donatılmış spor salonu bulunmaktadır.

2013 yılında hizmete giren ve otelden ayrı olan bu tesis 24.700 m²'lik bir alan üzerinde 5 katlı olup, Bursa'da hizmet veren en büyük dinlenme ve spor kompleksidir. Tesisde; yarı olimpik açık yüzme havuzu, açık olan bu havuzun etrafında 200 şezlong kapasiteli bir güneşlenme alanı bulunmaktadır. Ayrıca 4.500 m² genişliğinde fitness, spor, yağ yakımı ve form koruma yapılabilen kardiyo egzersiz alan, 2 adet aerobik stüdyo, boks ringi vardır. Tüm bu aktivitelerin dışında 2.500 m²'lik termal spa merkezi bulunmaktadır. Bu alan içerisinde yarı olimpik sıcak kükürtlü su ile doldurulan termal havuz, sauna, jakuzi, masaj, Türk hamamı ve özel termal alanlar da mevcuttur. Tesisin suyu Bademlibahçe bölgesindeki Kaynarca kaynağından sağlanmaktadır. Tesis bünyesinde ayrıca bir sağlık merkezi, kür programları uygulayacak uzman hekim ve fizik tedavi uzmanları bulunmadığından, tesis için büyük bir avantaj olan bu termal su, ne yazık ki sağlık hizmeti amacıyla kullanılmamakta, eğlence ve dinlenme amaçlı tercih edilmektedir.

Şekil 4. 31 Divan Otel spa [180]

Tesisin rekreasyon alanları incelendiğinde, şehir oteli olduğundan yeteli yapay ve doğal çevresinin bulunmaması termal spa merkezi olarak büyük bir dezavantajdır [180].

4.4 Çalışma Alanıyla İlgili Genel Değerlendirmeler

Bursa Sıcak Sular bölgesindeki termal su kaynakları gerek miktarı, gerek kalitesi ve gerek niteliği yönünden oldukça zengin ve önemli bir yere sahiptir. Kaynak suyu, bazı tesislerde hem içme hem kaplıca olarak kullanılabilir. Bölgedeki en önemli su kaynakları Vakıfbahçe, Bademlibahçe ve Karamustafa civarındaki su kaynaklarıdır. Karamustafa civarındaki Tabakhane sondaj kuyusunun, önceden bölgede bulunan deri sanayisinden etkilenip etkilenmediği, insan sağlığına uygun olup olmadığının yetkililer tarafından daha detaylı araştırılması gerekmektedir. Fakat suda yapılan analizler sonucu suyun termal su olarak kullanılmasında bir sakınca olmadığı yönündedir.

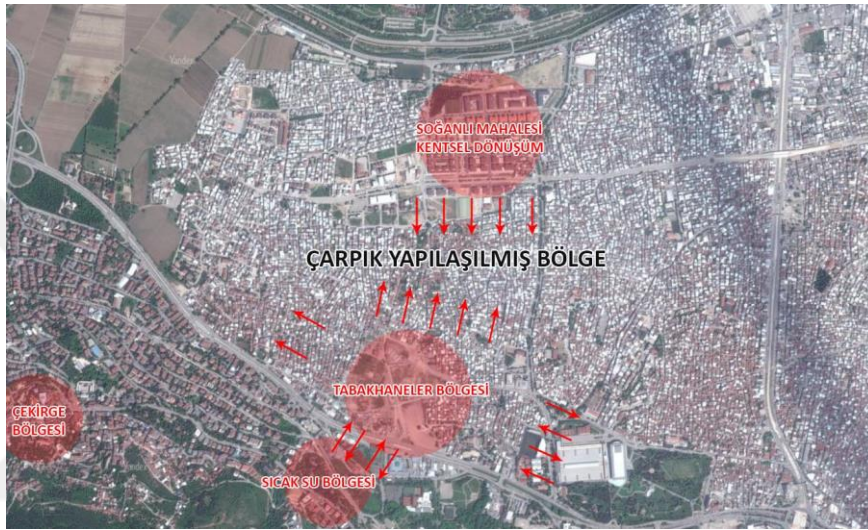
Sıcak Su Bölgesinde pek çok tesis bulunup bu tesislerin yeterlilik ve konfor şartları tam olarak termal sağlık merkezi olma anlamında yetersiz kalmaktadır. Tesisler şehrin merkezinde doğal ve yapılı çevreyle olan ilişkisi sıkışık kent dokusunda yok denecek kadar azdır. Tesisteki doğal spor ve yürüyüş alanları, araç ve otopark geçiş yolları yetersizdir. En önemlisi bölgede incelenen otel yapılarında sadece 1 tanesinin bünyesinde sağlık merkezi bulunmakta olup diğerlerinde termal su, aktivite amaçlı kullanılmakta olduğu görülmüştür. Ayrıca termal su, konaklama birimlerinde hizmete sunulmamaktadır. Tesisler, mekânsal anlamda büyük ölçüde iyileştirilmelidir. Islak hacimlerde kullanılan malzeme ve ekipmanların yanı sıra nemli mekânların havalandırma sistemlerinde de büyük eksiklikler görülmektedir.

Tespit edilen bu eksiklikler neticesinde “Bursa Sıcak Su Bölgesindeki termal tesisler, tedavi ve sosyal tesis yönünden yeterli değildir” diyebiliriz. Bölgenin potansiyeli düşünüldüğünde, konu ile ilgili gerekli çalışmalar, tüm kurum ve kuruluşların rant gözetmeksizin Bursa’yı bu anlamda değerli bir şehir yapma yöneliminde olmalıdır.

4.5 Bölgede Düşünülen Termal Dönüşümün Kente ve Kentliye Katkısı

Tabakhaneler, Bursa Sıcak Su Bölgesinde yer aldığı ve MTA tarafından açılan sondaj kuyusu termal su bakımından potansiyeli çok yüksek bir alandır. Sadece bu alan değil

genel olarak Bursa'daki termal tesisleri incelediğimizde kapasite, donanım ve sağlık yönünden yetersiz kaldıkları görülmektedir. Çalışma alanının kuzeyinde Soğanlı Mahallesi başlayan dönüşüm ile Tabakhaneler bölgesinin dönüşümü birlikte ele alındığında, bu alanda daha başarılı bir yenilenme ve değişim olacağı düşünülmektedir. Yıkıntı halinde ve atıl durumda kalmış tabakhanelerin çevresindeki konut ve ticaret fonksiyonları hala işlevini sürdürmekte olup gecekondü şeklinde bir yapılaşma mevcuttur. Çok yoğun çarpık kentleşmenin olduğu bölgede başlayan dönüşüm çalışmaları zamanla ve doğru adımlarla bölgeye büyük bir kalkındırma sağlayabilir.

Şekil 4. 32 Çalışma alanı ve çevresi

Termal turizm tesislerinde pek çok meslek gurubu bir arada çalışmaktadır. Bölgede geliştirilmesi düşünülen bu sektör ile hem Bursa hem de bölge halkına yeni iş imkanları sağlanacaktır. Bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumuna bakıldığında Bursa geneline göre geride olduğu görülmektedir. Dört mevsim hizmet veren bir sektör olan termal turizm, istihdam sağlama açısından kente ve o bölgeye büyük katkı sağlayacaktır.

Bölge ulaşılabilirlik olarak merkez konumda olmasına rağmen düşünülen çalışma bölgeye yeni bir yoğunluk getirecektir. Doğu-batı yönünde lineer gelişen bir kent olan Bursa'da, sabah ve akşam iş çıkış saatlerinde yoğun bir trafik problemi ile karşılaşmaktadır. Fakat turizm amaçlı kullanımda trafik günün 24 saatine dağılacığından, alternatif yollar, rahatlatıcı tali yollar ve geniş otopark alanlarının trafik probleminde alternatif bir çözüm olabileceği düşünülmektedir.

Yeniden tasarlanacak bir bölge olması yönünden büyük bir avantaj taşıyan Tabakhaneler'de, doğal çevre özellikleri doğru bir şekilde incelenip açık hava ve rekreasyon alanlarının tasarımında ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz her türlü yapılaşma özellikleri değerlendirilmelidir. Alanın doğusundaki Merinos Parkı ve güney doğusundaki Kültürpark ile etkileşim ve bütünlük sağlayabilecek, kentin ve kentlinin nefes almasını sağlayacak yeşil çözümlerin çoğalması, hem prensip olarak sağlık merkezlerinde olması gereken rekreasyon alanlarını hem de kentlinin günlük kullanımına uygun yeşil ve spor alanlarının kurgusunu oluşturabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanoğlunun bilim ve teknikteki zamanla meydana getirdiği gelişimler, daha önceki dönemlere nazaran çok daha etkili bir değişime sebep olmuştur. Teknolojinin ve gelişmenin getirdiği konfor, insanoğlunda bir talep haline dönüşmüştür. Büyük kentlerde yaşam şartlarındaki zorluk ve artan refah düzeyinin olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz etkilerinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsanoğlu artık daha çok stres yaşamaya ve geçmiş dönem insanlarına göre daha çok rahatsızlıklara maruz kalmaya başlamış ve hemen hemen çoğu kimsede sağlıklı yaşama talebi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu talebin bir sonucu olarak da tüm dünyada termal kaynaklar ve şifalı sular büyük önem kazanmıştır. Özellikle spa ve wellness, sağlıklı yaşam merkezlerinin büyük şehirlerde çoğalması ve kaplıca tesislerinin giderek daha fazla ilgi görmesi bu talebin bir sonucudur.

Geçmişten günümüze değin kullanılan termal sular, bugün tıp biliminin de desteği ile bir tedavi yöntemi olarak kabul edilmektedir. Termal turizme olan talep dünyada ve ülkemizde her geçen gün arttığından böyle bir kitle oluşumu büyük dikkat çekmektedir. Bu hizmete uygun tesisler, gün geçtikçe farklı fonksiyonlara hizmet edecek birimleri bünyelerine katarak büyümeye, gelişmeye devam etmekte ve farklı alternatif turizm türleri ile entegre olup bir kompleks halini almaya başlamıştır.

Tez kapsamında yapılan araştırmalar sonrasında dünyadaki termal sağlık tesislerinden bazıları incelenmiştir. İncelenen tesisler, termal tesis olma yönünden mekânsal özelliklerine göre Çizelge 5.1' de özetlenmiştir. Tabloda; bu tesislerin kent içindeki konumu, civarındaki su kaynakları ve bu kaynakların özellikleri, konaklama birimleri ve kapasiteleri, termal olarak hangi birimleri bünyesinde barındırdığı, rekreasyon alanı ve

doğal çevre ile ilişkisi, başka bir alternatif turizm ile entegre olup olmadığı ve tesiste ne tür sağlık hizmetlerinin verildiği araştırılmıştır.

Çizelge 5.1' de de görüldüğü gibi, yurtdışında termal turizme yönelik yatırımların çok fazla önemsendiği ve özellikle klasik kaplıca – hamam kültüründen ziyade genellikle tamamlayıcı tedavilerin uygulandığı bir hizmet sektörü olduğu göze çarpmaktadır. Rastgele seçilen 16 tesisten 6 tanesinin bünyesinde fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmetinin uzman hekimler tarafından uygulandığı sağlık merkezi ve özel klinikler olduğu tespit edilmiştir.

Bünyesinde bulundurduğu termal birimler yönünden dünyadaki örnekleri incelediğimizde açık ve kapalı termal havuzlar, sauna, buhar banyosu, jakuzi, spor salonu, masaj ve cilt bakım hizmetlerine ek hizmetler olarak su altı müziği ve ışık efektleri ile yapılan meditasyon havuzları, 12 ay hizmet veren çatı havuzları, dalga ve yatıştırma havuzları, macera duşları, fin hamamı, aromalı saunalar ve aquaparklar dikkat çekmektedir. Bu gibi ek hizmetlerin de tesislerin tercih edilebilirliğini artırmada önemi oldukça büyüktür.

Mimari tasarım ve sürdürülebilirlik olarak incelediğimizde ise birçok tesiste yerel malzeme kullanımı ile gerek cephe kaplamaları gerekse SPA birimlerinde otantik bir mekân kurgusu yakalanmıştır. Tesislerde kullanılan termal suyun geri dönüşümü düşünülmüş olup; bazı tesislerde hayvanat bahçesindeki hayvanların buldukları mekânların ısıtılmasında ve parkta bulunan gölette akıltılıp yazın kayak sporları için, kışın ise buz pateni gibi sporlar için yeniden kullanılmakta olduğu görülmüştür.

Tesislerin çoğu kent merkezinde yer almasına rağmen incelenen 16 tesisten 14 tanesinde yeşil alan, açık spor alanları ve rekreasyon alanları yönünden oldukça zengin olduğu görülmektedir. Özellikle Avusturya ve İsviçre'de incelenen örneklerin hemen hemen hepsinde termal turizm kayak, göl ve dağ turizmi ile birlikte geliştirilmiştir. Termal turizm ve sağlık turizmi kapsamında yapılan tedavi amaçlı tatillerde, tedavi olan kürüst günün belirli zamanlarında sudan faydalanıp geri kalan zamanlarında çeşitli doğa ve kültür gezileri, kayak, göl, golf gibi alternatif aktiviteleri tercih etmektedir. Alternatif turizmin başka turizm türleriyle entegre olabilme özelliği yine bu tesislerin tercih edilebilirliğini artırmaya yönelik önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tez kapsamında dünyadaki termal tesis örnekleri incelendikten sonra Türkiye'deki bazı termal bölgeler ve buralardaki tesisler özellikleri bakımından incelenmiş ve Çizelge 5.2 de özetlenmiştir. Çizelge 5.2 de görüldüğü üzere dünyadaki termal tesislerdeki gelişimin ülkemizdeki tesislerde hem mekânsal hem fonksiyon çeşitliliği yönünden yansımaları çok fazla görülmemektedir. Türkiye'nin çeşitli termal turizm bölgelerinden incelenen 15 tesisten 2 tanesinde sağlık merkezi, 1 tanesinde Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Dalı Merkezi ve 1 tanesinde de haftanın belirli günlerinde hizmet veren uzman hekim bulunmaktadır. İncelenen diğer örneklerdeki kaplıca suyunun kullanımı sadece rekreatif, eğlence ve dinlenme amaçlı olmaktan öteye gitmemiştir. Afyon ve Kütahya'da bulunan, termal turizm merkezi ilan edilen bölgelerdeki kaplıcaların ve civardaki konaklama tesislerinin birçoğunun donanım ve kapasite bakımından çok yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Araştırılan bu örnekler arasından sadece, İzmir'de ki Balçova Termal Otel bünyesindeki Kaplıca ve Kür Merkezi'nin dünya standartlarında bir termal tedavi tesisi olduğunu söyleyebiliriz. Norveç Sağlık Bakanlığı ile yapılan anlaşma gereği son 24 yıldır her yıl yaklaşık 950 - 1000 romatizmalı hasta bu tesise gelerek termal tedavi görmektedir.

İncelenen yurt içi tesislerinin bünyesinde bulundurduğu termal birimleri incelediğimizde açık ve kapalı termal havuzlar, sauna, buhar banyosu, jakuzi, spor salonu, masaj ve cilt bakım hizmetlerine ek hizmetler olarak macera duşları, fin hamamı, aquapark ve bay-bayan ayrı hizmet veren banyoların bulunması dikkat çekmektedir. Ülkemizde termal turizmin gelişmesine olanak sağlamak için bu gibi ek hizmetlerin daha fazla çeşitlendirilmesi turist için bir cazibe merkezi oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Tesislerin bir kısmının kırsalda yer alması ve kent merkezinde bulunan tesislerin de büyük otel kompleksi olmasından dolayı incelenen 15 tesisten 13 tanesinde yeşil alan, açık spor alanları ve rekreasyon alanları yönünden oldukça zengin olduğu ve bir kısmının da ormanlık doku içerisinde kaldığı görülmektedir. Bu, bölgedeki tesislerin geliştirilmesi için büyük bir potansiyel sağlamaktadır. İster tedavi amaçlı olsun, ister eğlence ve dinlenme amaçlı olsun, termal tesise gelen turistler için açık hava spor imkanı, doğa yürüyüşleri, kamp, mesire alanları, tematik parklar ve çocuk oyun parkları önemli bir kriter olmaktadır.

Bursa, gelir getirici olan ve tedavi amaçlı kullanılan termal turizmin geliştirilmesi için ideal bir şehirdir. Fakat sahip olduğu değerli su kaynaklarının potansiyelini yeteri kadar kullanamamaktadır. Bu çalışma kapsamında alternatif turizm türlerinden son yıllarda giderek önemi artan termal turizm, gerek mevcut durumu ve konumu gerek sahip olduğu yeraltı kaynakları ile Bursa'da Sıcak Su Bölgesindeki tesislerin yeterliliği belirlenmeye çalışılmış ve yine buradaki atıl bir şekilde kalmış Tabakhaneler bölgesinin bu anlamda değerlendirilmesi araştırılmıştır.

Öncelikle, Bursa Sıcak Su Bölgesindeki bazı tesislerin mekânsal yeterlilikleri ve kapasiteleri, termal su ve suyun özellikleri, tedavi edilen hastalıklar ve doğal çevre ile olan ilişkisi Çizelge 5.3 de özetlenmiştir.

Üçüncü bölümde incelediğimiz Bursa'da bulunan 7 adet kaplıca ve Çizelge 5.3 de incelediğimiz 5 otel ve 1 fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesinden sadece Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, Uludağ Üniversitesi Atatürk Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi (Kükürtlü Kaplıcası) ve Yıldız Otel olmak üzere toplam 3 tesiste sağlık hizmeti verilmektedir. Diğer konaklama tesislerinde ve klasik kaplıcalarda uzman hekimler tarafından uygulanan tamamlayıcı ve alternatif tıp hizmeti verilmemekte olup termal su, gelenekselliğin devamı ve eğlenme, dinlenme amaçlı kullanılmaktadır. Mineralizasyon yönünden oldukça zengin olan Bursa sularının hem rekreatif hem de sağlık açısından yeteri kadar kullanılmadığı Çizelge 5.3 de net bir şekilde görülmektedir. İncelenen tesislerin hepsi çalışma alanına çok yakın konumda olan Kükürtlü ve Çekirge bölgelerinde olup kentin merkezi sayılabilecek bir konumdadır. Uludağ Üniversitesi Atatürk Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi (Kükürtlü Kaplıcası) hariç incelenen diğer tüm tesislerde doğal çevre ve rekreasyon alanı, açık spor alanı bulunmamaktadır. Bunun sebebi tesislerin, kentin çarpık yapılaşması ve yoğun kent dokusu içerisinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Termal tedavide çok önemli bir kıstas olan doğal çevrenin Bursa'da ki tesislerin hemen hemen hiç birisinde bulunmayışı büyük bir dezavantajdır.

Bursa'da incelenen tesislerin bünyesinde bulundurduğu termal birimlere baktığımızda kapalı termal havuzlar, sauna, buhar banyosu, jakuzi, spor salonu, masaj ve cilt bakım hizmetlerine ek hizmetler olarak macera duşları, özel aile banyoları ve bay-bayan ayrı

hizmet veren banyoların bulunması dikkat çekmektedir. Sadece Kervansaray Termal Otel ve Divan Otel’de açık havuz bulunmaktadır.

Genel olarak Çizelge 5.3 ü değerlendirirsek; kaplıcalarıyla ünlü olan Bursa’da termal hizmet veren tesislerin yetersiz olduğu ve standartların oldukça altında kaldığını söyleyebiliriz. Tesisler şehrin merkezinde doğal ve yapılı çevreyle olan ilişkisi sıkışık kent dokusunda yok denecek kadar azdır. Tesisteki doğal spor ve yürüyüş alanları, araç ve otopark geçiş yolları yetersizdir. En önemlisi bölgede incelenen otel yapılarında sadece 1 tanesinin bünyesinde sağlık merkezi bulunmakta olup diğerlerinde termal su, aktivite amaçlı kullanılmakta olduğu görülmüştür. Ayrıca termal su, konaklama birimlerinde hizmete sunulmamaktadır. Tesisler, mekânsal anlamda büyük ölçüde iyileştirilmelidir. Islak hacimlerde kullanılan malzeme ve ekipmanların yanı sıra nemli mekânların havalandırma sistemlerinde de büyük eksiklikler görülmektedir.

Termal ve SPA birimlerinin sadece hamam, sauna ve termal havuz ile sınırlı kalması, çeşitli ek hizmet ve aktivitelerin olmayışı büyük bir dezavantajdır. Hem Uludağ hem de tarihi ve kültürel olarak büyük bir potansiyele sahip olan Bursa’da termal turizmin geliştirilmesi için bir takım fiziksel ve mekânsal düzenlemelerin ve iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir.

Tespit edilen bu eksiklikler neticesinde “Bursa Sıcak Su Bölgesindeki termal tesisler, tedavi ve sosyal tesis yönünden yeterli değildir” diyebiliriz. Bölgenin potansiyeli düşünüldüğünde, konu ile ilgili gerekli çalışmalar, tüm kurum ve kuruluşların rant gözetmeksizin Bursa’yı termal bir şehir yapma yöneliminde olmalıdır.

Doğal ve tarihi değerlerinin bir arada bulunduğu Tabakhaneler bölgesi, şehrin ekonomik kalkınmasında önemli bir yer kabul edilebilir. Bu bölgenin, değişik alternatif turizm türleri ile birlikte entegre edilebilir ve sürdürülebilirlik gücü artırılabilir.

Bursa'nın termal su kaynakları gerek miktarı, gerek kalitesi ve gerek niteliği yönünden oldukça zengin ve önemli bir yere sahiptir. Kaynak suyu, bazı tesislerde hem içme hem kaplıca olarak kullanılabilir. Çalışma alanında MTA tarafından açılan sondaj kuyusu termal su bakımından potansiyeli çok yüksek bir kaynaktır. Çıkan bu su ile ilgili yeterli çalışma yapılmadığından, önceden bölgede bulunan deri sanayisinden etkilenip etkilenmediği, insan sağlığına uygun olup olmadığının yetkililer tarafından daha detaylı araştırılması gerekmektedir.

Termal su kaynakları yönünden de önemli bir potansiyele sahip olan bu bölgede yürütülecek çalışmalar, bölge turizminin gelişmesi ve kalkınması adına son derece değerlidir. Sadece bu alan değil genel olarak Bursa'daki termal tesisleri incelediğimizde kapasite, donanım, yeterlilik ve konfor şartları tam olarak termal sağlık merkezi olma anlamında yetersiz kalmaktadır. Bölgede bulunan mevcut tesislerin tasarım kalitelerinin artırılması ve memnuniyet sağlanması, atıl olan Tabakhaneler Bölgesinde tasarlanacak projelerin geniş kapsamlı ve dünyadan örnekler incelenerek sağlık merkezi konsepti ile düşünülmesi bölgeyi tercih edecek turist sayısını arttıracakı düşünülmektedir. Bu bölge için termal turizm, hem şehrin ve bölgenin ekonomik kalkınmasında hem de turizm anlayışını tüm yıla yayma konusunda önemli bir unsurdur.

Çalışmada bölgedeki potansiyel kaynak veya kaynakların tedavi amacıyla termal turizmde değerlendirildiğini varsayarsak, Bursa'nın kazanacağı toplam yatak kapasitesi, işgücü istihdamı ve buna bağlı olarak turizm gelirinin mevcut yatak kapasitesi, istihdam ve gelirini, yaklaşık 4-5 katına çıkarabileceği düşünülmektedir.

Bölgenin ve kaynakların termal turizme kazandırılması ile sadece bölge kalkınması ve bölgede yatak kapasitesi artmayıp, diğer konaklama tesislerinde de kapasite anlamında olumlu yansımalar olup turizm süresi 12 aya yayılacaktır.

Çalışma alanında öncelikle, yeterli miktarda geliştirilemeyen termal yerleşimler planlı bir şekilde geliştirilerek standartlara uygun hale getirilmesi, çevredeki çarpık

yapılaşmanın kaldırılması, yoğun yapılaşma tehdidinin ve çevre kirliliğinin önlenmesi ile termal kaynakların koruma altına alınması sağlanmalıdır.

Alanın kuzeyinde Soğanlı Mahallesi'nde başlayan dönüşümü avantaj haline çevirmek için Tabakhaneler Bölgesi'nin yeniden işlevlendirilmesi ile birlikte ele alırsak, bu alanda daha başarılı bir yenilenme ve değişim olacağı düşünülmektedir. Yıkıntı halinde ve atıl durumda kalmış tabakhanelerin çevresindeki konut ve ticaret fonksiyonları hala işlevini sürdürmekte olup gecekondular şeklinde bir yapılaşma mevcuttur. Bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumuna bakıldığında Bursa geneline göre geride olduğu görülmektedir. Çok yoğun çarpık kentleşmenin olduğu bölgede başlayan dönüşüm çalışmaları zamanla ve doğru adımlarla bölgeye büyük bir kalkındırma sağlayabilir. Termal turizm tesislerinde pek çok farklı meslek gurubunun bir arada çalıştığını göz önüne alırsak, dört mevsim hizmet veren bir sektör olan termal turizm, istihdam sağlama açısından kente ve o bölgeye büyük katkı sağlayacaktır.

Tabakhaneler Bölgesi ulaşılabilirlik olarak merkezi konumda olmasına rağmen tasarlanması öngörülen termal sağlık merkezleri, kür parkları ve rekreasyon alanları bölgeye yeni bir yoğunluk getirecektir. Yaya-yol-bina ilişkisi bu anlamda önem kazanmalıdır. Çalışma alanındaki doğrudan bir öneme sahip bu fiziksel mekânların artacak yoğunluğa hitap edebilmesi yapılacak olan tasarımları etkileyecektir. Doğu-batı yönünde gelişen bir kent olan Bursa'da alternatif yolların olmaması sebebiyle sabah ve akşam iş çıkış saatlerinde yoğun bir trafik yaşanmaktadır. Yeterli açık kapalı otopark alanlarının bulunmaması rekreasyon alanlarının haftasonu kullanımlarında park sıkıntılarına neden olmaktadır. Fakat turizm amaçlı kullanımda trafik günün 24 saatine dağılacığından, alternatif yollar, rahatlatıcı tali yollar ve geniş açık – kapalı otopark alanlarının trafik problemine alternatif bir çözüm olabileceği düşünülmektedir.

Tabakhaneler Bölgesinde düşünülen yenilenme sürecinde kentsel sürekliliğin sağlanabilmesi için o bölgeye özgün olanın ortaya çıkarılması, hem bölgede yaşayan halka hem de Bursa'ya katkı sağlayacak olup bu gibi önlemlerin mimari tasarım ve uygulamalarda ele alınması gerekmektedir. Tasarım yaklaşımı Tabakhaneler'in kentsel yapısından kopuk olmadan, onunla bütünleşecek şekilde sosyal yapı ve kentin dokusu ele alınmalıdır. Yeniden tasarlanacak bir bölge olması yönünden büyük bir avantaj

taşıyan Tabakhaneler’de, doğal çevre özellikleri doğru bir şekilde incelenip açık hava ve rekreasyon alanlarının tasarımında ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz her türlü yapılaşma özellikleri değerlendirilmelidir. Alanın doğusundaki Merinos Parkı ve güney doğusundaki Kültürpark ile etkileşim ve bütünlük kurabilecek, kentin ve kentlinin nefes almasını sağlayacak yeşil çözümlerin çoğalması, hem prensip olarak sağlık merkezlerinde olması gereken rekreasyon alanlarını hem de kentlinin günlük rutin kullanımına uygun yeşil ve spor alanlarının temelini oluşturabilir. Tasarlanacak bu alanlarda bölge halkının kullanabileceği satış birimleri ile gelen turistler ile etkileşim haline geçebilecekleri mekânlar ile hem onlara ekonomik bir katkı hem de kültür paylaşımı için bir imkân sunulabilir.

Tabakhaneler Bölgesinin ve çevresinin durumuna göre yeterli kapasitede termal tedavi ve sağlık merkezlerinin oluşturulması ile Bursa termal turizm anlamında marka bir kent haline gelebileceğini söylemek gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Bu bağlamda Tabakhaneler Bölgesinde termal sürdürülebilirliğin kentsel ölçekte sağlanmasına yönelik olarak yapılması gerekenler şu şekilde sıralayabiliriz;

- Termal kaynaklara ve etki alanlarına ilişkin yasa ve yönetmeliklerin kamu yararı doğrultusunda, hiçbir farklı çıkara hizmet etmeyecek şekilde, ilgili tüm meslek ve bilim alanlarının olumlu görüşleri doğrultusunda çıkarılmasının sağlanması,
- Tabakhaneler Bölgesine ilişkin planlama ve tasarım çalışmalarının, ilgili tüm meslek ve bilim alanlarının katılımları ile yürütülmesinin sağlanması,
- Termal kaynakların ve etki alanlarının daha titizlikle saptanması, bu alanlarla etkileşimi söz konusu olan doğal ve kültürel verilerin hazırlanması ve güncellenmesi,
- Bölgeyi ve yakın çevresini kapsayan tüm planların (jeoloji, jeomorfoloji, hidroloji, hidrojeoloji, toprak, orman, imar vb.) yapılması,
- Termal kaynak bakımından sahip olduğumuz doğal sermayemizi göz önünde bulundurarak modern ve tam donanımlı sağlık tesis tasarımları, yatak kapasitelerinin artırılması ve yüksek kaliteli hizmet anlayışına ulaşıp gerekirse

özel sektör, kamu ve sivil toplum örgütleri ile ortak bir hedef ve işbirliği ile hareket edilmesi,

- Yöre halkının her türlü çalışmaya katılımı sağlanarak, öncelikli olarak haklarının ve ekonomik yararlarının plan ve kararlarla korunması ve geliştirilmesidir.

Bu bölgedeki alt yapı problemlerinin giderilmesi, ulaşım alternatiflerinin çeşitlendirilip geliştirilmesi ile hizmet kalitesinin artırılması, hem yerli hem yabancı turistlere hitap edecek kaliteli, modern ve donanımlı konaklama tesislerinin yapılması, ihtiyaç olan kaliteli işgücünün yetiştirilmesi ve hem ulusal, hem de uluslararası seviyede tanıtım kampanyası ile tedavi amaçlı termal turizmin Bursa turizmindeki öncü sektörlerden biri olabileceğini söylemek mümkündür.

Termal kaynak alanları ve bu alanlarla ilişkili diğer alanların tasarım çalışmaları, yine dünyanın gelişmiş ülkelerinde; planlama ölçeğinden başlayarak, birebir ölçeğe kadar inen bir kapsamda ve konu ile ilgili tüm meslek görüşleri dikkate alınarak, tasarımcılarla gerçekleştirilen bir süreçtir. Tasarım çalışmalarında da temel amaç; kaynağın ve yakın çevresinin korunması bağlamında, alanda hiçbir zarara yol açmadan, doğa ve kültür değerlerini öne çıkaran, yöreye ve yöre halkına uygun olan ve aynı zamanda turistlerin ilgisini çeken, onlara sağlıklı ve erişilebilir ortamlar sağlayan tasarımları ortaya koymaktır.

Son olarak termal turizm alan ve tesislerinin tasarımı ilkeleri olarak şunları sıralayabiliriz;

- Tasarlanacak alan ile ilgili yer yüzeyi ve yer altına (toprak, jeomorfoloji ve jeoloji) ilişkin özellikler irdelenerek, yerleşim ve kullanımlarına yönelik kararlar buna göre verilmelidir.
- Binaların vaziyet planı kararlarına büyük önem verilmeli, açık ve kapalı mekânların güneş ışığından yeterince faydalanabilmesine dikkat edilmelidir.
- Öncelikli amaç insan sağlığı olduğundan, fiziksel tedavilerin dış mekânlarda oluşturulacak tamamlayıcı mekânlarla desteklenmesi gerektiği unutulmamalıdır. Konaklayan kişilerin sosyal ilişkilerini geliştirici etkinlik ve mekânlara ağırlık verilmelidir.

- Sağlık turizmi tesislerinde yeterli oranda açık ve yeşil alanlar yer almalıdır. Tesis çevresindeki açık ve yeşil alanlarının büyüklüğü sınırlı ise, bina çatılarının “çatı bahçesi” olarak tasarlanması önerilebilir.
- Termal tedavide çok büyük öneme sahip olan doğal çevre ve dış mekânlardaki rekreasyon alanlarında mevsimlere uygun gölge ve güneş alan kısımlar tasarlanmalıdır.
- Yollar, merdivenler, rampalar, balkonlar, havuzlar, tuvalet ve banyo gibi tüm iç ve dış mekânlarda evrensel tasarım ilkelerine uyulmalı, engelli kişilerin kullanımına uygun odalar tasarlanmalı ve tekerlekli sandalye kullanıcıları için tesis içerisindeki ulaşım ağı iyi kurgulanmalıdır.
- Su kaynakları ve özellikleri iyi bilinmeli, kapalı ve açık alanlarda suya dayalı rekreasyon ve sağlıkla ilgili kullanım kararları bu özellikler göz önüne alınarak verilmelidir. Suyun olabildiğince rekreasyonel amaçla kullanımı sağlanmalı ve yeterli miktarda olduğu takdirde tesislerin odalarında da kullanıma sunulmalıdır.
- Her türlü tasarım yaklaşımında, doğaya uyumlu ve saygılı tasarımlar ortaya konulmalıdır. Yörenin özgün yapı örnekleri ve malzemeleri incelenip, doğal ve kültürel verileri elde edilmeli, tasarımda olabildiğince bunlara yer verilmelidir.
- Sağlık kazanmak için yapılan kaplıca ve spa etkinlikleri dışında kalan sürelerin de eğlenceli ve dinlendirici ortamlarda geçmesini sağlayacak etkinlikler ve kullanımlar düşünölmelidir. (Konser, gösteri, sinema vb. gibi sosyal etkinliklere olanak sağlayan çok amaçlı alanlar ile rehabilitasyon ve spor alanları, vs.)
- Sağlık kazanmak için gelen kullanıcıların yanı sıra sağlıklı kullanıcılar için de rekreasyon imkanları sunulmalıdır. Yoga, meditasyon, vs. gibi alternatif hizmetler ile kullanıcıların mental yönden rahatlamasını da sağlayacak aktiviteler ile ürün yelpazesi çeşitlendirilmelidir. Çocuk oyun alanları kolay ulaşılabilir ve güvenli olmalı ancak gürültü istenmeyen mekânlardan uzakta konumlandırılmalıdır.
- Turizm tesisleri ile yerleşim merkezi arasında ilişki sağlanmalı, kullanıcıların yerleşim merkezindeki yöre halkına ait alışveriş birimlerinden yöresel ürünleri tanınması ve satın alabilmesi olanakları düşünölmelidir.

Bursa'da Tabakhaneler ve Kükürtlü Sıcak Su alanı olarak belirlenen ve "Kür Kenti" olarak tanımlanabilecek bölgenin, tasarım disiplinleri aracılığıyla; mimari tasarım, kentsel tasarım ve peyzaj tasarımı perspektifleriyle disiplinlerarası bir konu olarak ele alınması gerekliliği önemlidir. Bu noktada takip edilecek temel tasarım ilkeleri doğrultusunda, bölgeye özgü konuların bir kür kenti tasarım rehberi oluşturacak biçimde temel mekânsal hedeflerinin belirlenmesi önerilmektedir. Bu konu kapsamında düşünülen kür kenti, yapılı çevre niteliğinin sadece "5 yıldızlı oteller" merkezinde değil, kür merkezleri, termal merkezler, tematik parklar ve bunlara eklenebilecek pansiyon veya butik oteller biçiminde, kamusal alan ve günübirlik mekânsal hizmetler niteliği merkezinde ele alınması gerekliliği görüşü ön plana çıkmaktadır. Böylelikle hedeflenen bölgenin mekânsal alan kullanım kararlarının kür kenti olma yönündeki modele bir imge olarak oluşmasına katkı sunacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] Kozak, N., Kozak, A.M. ve Kozak M. (2011). Genel Turizm İlkeler Kavramlar, Detay Yayıncılık, Ankara.
- [2] Küçükaslan, N., (2007). Özel İlgi Turizmi, Ekin Yayınevi, Bursa.
- [3] Yıldız, Özay Emre (2009), Türkiye’de Şarap Turizmi: Çeşme Örneğinde Ürün Geliştirme Modeli, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [4] Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>, 05.03.2019.
- [5] Tekeli, Hasan (2001). Turizm Pazarlaması ve Planlaması, Detay Yayıncılık, Ankara.
- [6] Yarcan, Şükrü (1998). Turizm Endüstrisinin Yapısı, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- [7] Soyak, M. (2013). “Uluslararası Turizmde Son Eğilimler ve Türkiye’de Turizm Politikalarının Evrimi”, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 7: 4.
- [8] Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C. (2008). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- [9] Kozak, A.M. ve Bahçe, A.S. (2009). Özel İlgi Turizmi, Detay Yayınları, Ankara.
- [10] Kılıç, B. ve Kurnaz, A. (2010). “Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği”, İşletme Araştırmaları Dergisi S. 2/4: 39-56.

- [11] Gartner, W.C., (1996). *Tourism Development: Principles, Processes, Policies*, New York: Van Nostrand Reinhold, S: 117.
- [12] Butler, R.W. (1990). *Alternative Tourism: Pious Hope or Trojan Horse*, *Journal of Travel Research*, Winter, P: 40-45.
- [13] Weaver, D. (1991). *Alternative to Mass Tourism in Dominica*, *Annals of Tourism Research*, 18, P: 414-432.
- [14] Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*, Oxford, Elsevier, Butterworth-Heinemann, P:38-39.
- [15] Akış Roney, S. (2011). *Turizm Bir Sistemin Analizi*, Detay Yayıncılık: 20-21.
- [16] Gülen K.G., Demirci S., (2011). *Türkiye’de Sağlık Turizmi Sektörü*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul: 25.
- [17] Emir, O. Soybalı, H.H. ve Baytok, A., (2008). “Afyonkarahisar’da Termal Turizm Potansiyeli ve Geleceğine İlişkin Beklentiler”, *Termal ve Maden Suları Konferansı (24-25 Nisan, Afyon: 396-407)*, Sözkese Matbaacılık, Ankara.
- [18] Gençay, C., (2007). *Sağlık Turizmi*, (Ed.) M. Bulu ve İ.H.Eraslan, *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: 172-180*. Kazancı Hukuk Yayımevi, İstanbul.
- [19] Bookman, M., ve K. R. Bookman, (2007). *Medical Tourism in Developing Countries*, New York: Palgrave Macmillan, https://staff.guilan.ac.ir/staff/users/babae/fckeditor_repo/file/Medical%20Tourism%20In%20Developing%20Countries.pdf, 25 Aralık 2018.
- [20] TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 03 Mart 2019.
- [21] Şimşek, Ş. (1991). *Türkiye’deki Termal Kaynakların Potansiyeli ve Genel Özellikleri*, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18: 5-9.
- [22] Tunçsiper, B. ve Kaşlı, M. (2008). “Termal Turizmin Ekonomik Etkileri: Gönen Örneği”, *Ticaret ve Turizm Eğitimi Fakültesi Dergisi*, 1: 120-135.
- [23] Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-11475/genel-tanimlar.html>, 03 Şubat 2019.
- [24] Usta, Ö. (2002). *Genel Turizm*, Anadolu Matbaacılık, İzmir: 51.
- [25] Sevindi, C. ve Özdemir, M., (2001). “Sarmaşık Kaplıcası”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27: 159-173.
- [26] ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, (2019). 4: 63-64.
- [27] YILMAZ Mutlu ve Rüya BAYAR, “The Potential of Thermal Tourism in Turkey”, *National Scientific Conference with International Participation under the heading “20 Years Union of Scientists in Bulgaria-Branch Smolyan”* October, 20-21, 2006, pp.1191-1199, Smolyan, Bulgaria.
- [28] MTA, Enerji Haritaları, <http://www.mta.gov.tr/v3.0/hizmetler/jeotermal-harita>, 18 Şubat 2019.

- [29] Özbek, D. Ve Özbek T., “Jeotermal Kaynakların Sağlık ve Termal Turizme Entegrasyonu”, Haber Bülteni, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını: 99-113.
https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/40222ade2401c27_ek.pdf?dergi=HABER%2520B%25DCLTEN%25DD, 27 Nisan 2019.
- [30] Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-11475/genel-tanimlar.html>, 03 Şubat 2019.
- [31] ÖZER N., (1991). “Kaplıca Hekimliğinin Gelişimi”, Anatolia Dergisi: 35-39
https://www.anatoliajournal.com/atad/depo/dergiler/Cilt2_Sayi3_Yil1991_13_04686092.pdf, 13 Mart 2019.
- [32] Akbulut, G., (2010). “Türkiyede Kaplıca Turizmi ve Sorunları”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1): 35-54,
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/223540>, 13 Mart 2019.
- [33] Çetin, T., (2011). Termal Turizm Potansiyeli Açısından Kozaklı (Nevşehir) Kaplıcaları, International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011: 899-924, TURKEY,
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423934333.pdf>, 13 Mart 2019.
- [34] Öcal, T., (2011). “Niğde’de Planlanan Termal Turizm Kaynaklarına Bir Örnek; Nargöl”, Marmara Coğrafya Dergisi 24: 289, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/3263>, 15 Mart 2019.
- [35] Özbek, D. Ve Özbek T., Jeotermal Kaynakların Sağlık ve Termal Turizme Entegrasyonu, Haber Bülteni, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını: 99-113.
- [36] Avusturya’da Termal Bölgeleri Gösteren Harita, <http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQXZ1c3R1cnlh>, 22 Mart 2019.
- [37] Avusturya Termal ve SPA Bölgeleri, <https://www.austria.info/tr/gidilecek-yerler/avusturyada-bolgeler/spa-ve-termal-bolgeler>, 22 Mart 2019.
- [38] Baden’de Çıkan Termal Suyun Özellikleri, <https://www.roemertherme.at/en/sulphur.html>, 21 Mart 2019.
- [39] Günümüz Thermalstrandbad Baden Termal Tesisi, <https://www.tourismus.baden.at/thermalstrandbad-baden-2>, 22 Mart 2019.
- [40] Thermalstrandbad Baden Termal Tesisi 1920, <https://www.alamy.com/stock-photo-heated-lido-thermalstrandbad-baden-austria-1920s-83334361.html>, 22 Mart 2019.
- [41] Thermalstrandbad Baden Termal Tesisi, <https://www.tourismus.baden.at/thermalstrandbad-baden-2>, 22 Mart 2019.
- [42] Thermalstrandbad Baden Plajı, <https://www.google.com/search?q=Thermalstrandbad+Baden&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwia1ZS8wPDh>

- AhUU6KYKHYCMD4cQ_AUIDigB&biw=1364&bih=688#imgrc=BqbkKMYfcsJXUM; 22 Mart 2019.
- [43] Thermalstrandbad Baden Termal Havuzu, https://www.google.com/search?q=Thermalstrandbad+Baden&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwia1ZS8wPDhAhUU6KYKHYCMD4cQ_AUIDigB&biw=1364&bih=688#imgrc=OUDFmFEiiEYkvM; 22 Mart 2019.
- [44] Thermalstrandbad Baden Termal Tesisin Mimari Özellikleri, <http://www.badenonline.at/en/tourismusthemen/water/>, 22 Mart 2019.
- [45] Roemertherme Baden Termal Havuz Birimleri, <https://www.roemertherme.at/en/pools.html>, 21 Mart 2019.
- [46] Roemertherme Baden Termal SPA Birimleri, <https://www.roemertherme.at/en/sauna-steam-baths.html>, 21 Mart 2019.
- [47] Rehabilitationzentrum Engelsbad, Kükürt Küveti, <http://www.bva.at/cdscontent/?contentid=10007.676807&viewmode=content>, 22 Mart 2019.
- [48] Rehabilitationzentrum Engelsbad, Terapi Havuzu, <https://www.klinikum-peterhof.at/cdscontent/?contentid=10007.769794>, 22 Mart 2019.
- [49] Salzburgerland Hakkında Genel Bilgi, <http://www.wikizeroo.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU2FsemJ1cmc>, 23 Mart 2019.
- [50] Tauern Spa Termal Tesisi Genel Görünümü, https://www.google.com/=tauern+spa&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwidt9L8wvDhAhXux6YKHfhiAxEQ_AUIDigB&biw=1364&bih=688&dpr=1.25#imgrc=4lqD2FoRYmFaIM; 23 Mart 2019.
- [51] Tauern Spa Termal Tesisi Açık Termal Havuzları, SPA Birimleri, <https://www.tauernspakaprun.com/de/service/bilder-videos>, 23 Mart 2019.
- [52] Alpentherme Gastein Panoramik Tesis Görünümü, <https://www.alpentherme.com/de>, 23 Mart 2019.
- [53] Alpentherme Gastein Termal Su Banyosu Gölü ve Açık Havuz, <https://www.alpentherme.com/de/therme-sauna/relax-world>, 23 Mart 2019.
- [54] Alpentherme Gastein “Bayanlar Saunası”, <https://www.alpentherme.com/de/therme-sauna/ladies-world>, 23 Mart 2019.
- [55] Avusturya’nın Tirol Eyaleti Hakkında Genel Bilgi, <https://gezimanya.com/innsbruck>, 23 Mart 2019.
- [56] Aquadome Termal Tesisi, <https://www.aqua-dome.at/de/hotel/>, 23 Mart 2019.
- [57] Therme Wien Oberlaa Termal Tesisi Vaziyet Planı, <http://4a-architekten.de/en/projects/competition-thermal-baths-vienna-oberlaa>, 24 Mart 2019.
- [58] Therme Wien Oberlaa Termal Tesisi Yerleşim Planı, <https://www.therme-wien.at/en/zones/>, 24 Mart 2019.

- [59] Therme Wien Oberlaa Termal Tesisi Termal Havuzlar, <https://www.therme.wien.at/en/swimming-pools/>, 24 Mart 2019.
- [60] Therme Wien Oberlaa Termal Tesisi Sağlık Merkezi, <https://www.therme.wien.at/en/health-medicine/>, 24 Mart 2019.
- [61] Thermal Römerbad Termal Tesisi Eski ve Yeni Bina, https://www.google.com/search?q=Thermal+R%C3%B6merbad,+Eski+ve+Yeni+Bina&tbm=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjWn_LMz_LhAhVHcZoKHa4LAFgQsAR6BAGFEAE&biw=1364&bih=688&dpr=1.25#imgrc=iNhQjh92NWzzTM;, 25 Mart 2019.
- [62] Thermal Römerbad Termal Tesisi Spa Merkezi, <https://behnisch.com/work/projects/0262>, 25 Mart 2019.
- [63] Karavankenhof Therme Termal Tesisi Açık Termal Havuz, <https://www.karawankenhof.com/>, 24 Mart 2019.
- [64] Eski Hürliinan Bira İmalathanesi, <https://gurbet.de/makale/hurlimann-termal-banyolari.html>, 26 Mart 2019.
- [65] Eski Hürliinan Bira İmalathanesi Günümüzdeki Kullanımı, <http://www.thermalbad-zuerich.ch/gutzuwissen.asp>, 26 Mart 2019.
- [66] Hürliinan Termal Banyoları ve Yeraltı Banyoları, <http://www.thermalbad-zuerich.ch/galerie.aspi>, 26 Mart 2019.
- [67] Leukerbad, <https://www.myswitzerland.com/en/destinations/leukerbad/>, 27 Mart 2019.
- [68] Leukerbad Termal Bölge, <http://www.alpentherme.ch/en/world-of-thermal-water/origin-of-the-thermal-waters.html>, 27 Mart 2019.
- [69] Leukerbad Kaplıca Rotası, <https://www.leukerbad.ch/erlebnisse/sommer/thermalquellen-weg/thermalquellen-weg.pdf>, 27 Mart 2019.
- [70] Leukerbad Therme Termal Tesis, <http://www.leukerbad-therme.ch>, 27 Mart 2019.
- [71] Leukerbad Alpentherme Walliser Termal Tesisi Açık Havuz, <http://www.alpentherme.ch/walliser-saunadorf.html>, 27 Mart 2019.
- [72] Leukerbad Sağlık Merkezi, <https://leukerbadclinic.ch/en/>, 27 Mart 2019.
- [73] Baumann, K. and Bleser, B., (1996). Therme Vals Peter Zumthor.
- [74] Therme Vals Kat Planı, <https://cellcode.us/quotes/peter-zumthor-therme-vals-floor-plan.html>, 28 Mart 2019.
- [75] Therme Vals Binayı Saran Sıcak Su Ağı, <https://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals/500f244f28ba0d0cc7001d3c-the-therme-vals-image>, 27 Mart 2019.
- [76] Çek Cumhuriyeti Termal Suları Hakkında Genel Bilgi, <https://gezimanya.com/GeziNotlari/karlovy-vary-kaplicalar-diyari>, 29 Mart 2019.
- [77] Vřídelní Kolonádası Dış Çeşme, <https://www.karlovyvary.cz/cs/kolonady>, 27 Mart 2019.

- [78] Tengilimoğlu, D., (2017). Sağlık Turizmi, Siyasal Kitabevi, Ankara: 71-97.
- [79] Budapeşte Szechenyi Kaplıcası Zemin Kat Planı, <http://szechenyispabaths.com/>, 29 Mart 2019.
- [80] Budapeşte Gellert Hamamı ve Otel Binasının Dış Görünüşü, https://www.google.com/search?q=gellert+bath&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjqsVfA5PLhAhUz4KYKHQBCh8Q_AUIDigB&biw=1364&bih=600, 29 Mart 2019.
- [81] Budapeşte Gellert Hamamı Genel Bilgi, <http://gellertspa.com/>, 29 Mart 2019.
- [82] Budapeşte Rudas Bath Kapalı Havuzlar, https://www.google.com/search?q=rudas+bath&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiPiPL_5PLhAhWk1aYKHQPPBjUQ_AUIDigB&biw=1364&bih=600&dpr=1.25, 29 Mart 2019.
- [83] Budapeşte Rudas Bath Tesisin Donanımı, <http://www.rudasbaths.com/bath-units.php>, 29 Mart 2019.
- [84] Budapeşte Kiraly Hamamı, https://www.google.com/search?biw=1364&bih=600&tbm=isch&sa=1&ei=jZzFXJDM6ublWszkYTYDA&q=kiraly+hamam%C4%B1&oq=kiraly+hamam%C4%B1&gs_l=img.3...102928.104945..105178...0.0.0.137.1609.0j13.....1....1..gws-wiz-img.....35i39j0i30j0i5i30j0i8i30.PNzvbBVUIKU, 29 Mart 2019.
- [85] Budapeşte Lucas Hamamı, https://www.google.com/search?biw=1364&bih=600&tbm=isch&sa=1&ei=lp3FXP75EOMnlwSTtYLQDg&q=lucas+bath&oq=lucas+bath&gs_l=img.3..35i39j0i30j0i10i24.2467.3245..3429...0.0.0.138.784.0j6.....1....1..gws-wiz-img.....0j0i19.9ohVEGgg9t8, 29 Mart 2019.
- [86] Budapeşte Dandar Hamamı, https://www.google.com/search?biw=1364&bih=600&tbm=isch&sa=1&ei=ap3FXNWOFJGeUKqeJ8gM&q=dandar+bath&oq=dandar+bath&gs_l=img.3..35i39j0i19j0i8i30i19.3167.3345..4088...0.0.0.123.242.0j2.....1....1..gws-wiz-img.HY2qjTJ9B0Y, 29 Mart 2019.
- [87] Budapeşte Dagaly Hamamı, https://www.google.com/search?q=dagaly+hamam%C4%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjc4p325fLhAhXSxaYKHR8eADEQ_AUIDygC&biw=1364&bih=600, 29 Mart 2019.
- [88] Napier, E., (2002). A Place To Spa, Conran Oktups Limited, China.
- [89] Bad Füssing 1955, <https://www.badfuessing.com/de>, 01 Nisan 2019.
- [90] Bad Füssing Therme Eins Termal Tesisi, <https://www.therme1.de/>, 01 Nisan 2019.
- [91] Bad Füssing Europatherme Termal Tesisi, <https://www.europatherme.de/>, 01 Nisan 2019.
- [92] Bad Füssing Johannesbad Termal Tesisi, <https://www.johannesbad-therme.de/en/Homepage.aspx>, 01 Nisan 2019.
- [93] Dünyada ve Türkiye’de Sağlık Turizmi 2010, Durum Analiz Raporu ve Çözüm Önerileri, Türkiye Sağlık Vakfı: 30.

- [94] Yalova Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://www.yalovakulturturizm.gov.tr/TR-75635/termal.html>, 05 Nisan 2019.
- [95] Yalova Termal Kaplıcaları, <http://www.yalovatermal.com/>, 05 Nisan 2019.
- [96] Afyon Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR-63509/gazligol-termal-turizm-merkezi.html>, 05 Nisan 2019.
- [97] Afyon Sandıklı Hùdai Kaplıca Merkezi, https://www.google.com/search?q=Afyon+Sand%C4%B1kl%C4%B1,+H%C3%BCdai+Kapl%C4%B1ca+Merkezi&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjTy8CJ6vLhAhXCxMQBHeg4DCoQ_AUIDygC&biw=1536&bih=706#imgrc=31Cz20rThASjXM;, 05 Nisan 2019.
- [98] Afyon Sandıklı Hùdai Kaplıca Merkezi Mekansal Donanımı, <https://hudai.sandikli.bel.tr/index.php?p=hakkimizda>, 05 Nisan 2019.
- [99] Kùltür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-10398/tesis-bilgileri.html>, 05 Nisan 2019.
- [100] Afyon Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR-63512/heybeli-termal-turizm-merkezi.html>, 05 Nisan 2019.
- [101] Afyon Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR-63512/omer-gecek-termal-turizm-merkezi.html>, 05 Nisan 2019.
- [102] Oruçoğlu Termal Otel, <http://www.orucoglu.com/>, 06 Nisan 2019.
- [103] İkbal Termal Otel, <http://www.ikbal.com.tr/>, 06 Nisan 2019.
- [104] Ömer İpek Thermal Tatil Köyü, <https://www.omerthermal.com.tr/>, 06 Nisan 2019.
- [105] Kùtahya Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/Eklenti/56724,kutahya-tanitim-webepdf.pdf?0>, 05 Nisan 2019.
- [106] Kùtahya Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://kutahyakultur.gov.tr/TR-69404/ilica-termal-turizm-merkezi.html>, 05 Nisan 2019.
- [107] Harlek Termal Otel, <https://harlektermal.net/>, 07 Nisan 2019.
- [108] Kùtahya Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://kutahyakultur.gov.tr/TR-69416/yoncali-kapliclari.html>, 07 Nisan 2019.
- [109] Gülümser Hatun Termal Otel, <https://www.gulumserhatun.com>, 07 Nisan 2019.
- [110] Yoncalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, https://www.google.com/search?q=Yoncal%C4%B1+Fizik+Tedavi+ve+Rehabilitasyon+Hastanesi&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiROK6W7LhAhUwz6YKHDigAyQQ_AUIDygC&biw=1536&bih=706, 07 Nisan 2019.
- [111] Kùtahya Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü, <http://kutahyakultur.gov.tr/TR-69406/emet-termal-turizm-merkezi.html>, 06 Nisan 2019.
- [112] Emet Termal Otel, <https://www.emettermal.com.tr/>, 08 Nisan 2019.
- [113] Denizli İlindeki Jeotermal Sahaların Dağılımı, <http://www.pamukkale.gov.tr/tr/Termal-Saglik-Turizmi>, 10 Nisan 2019.

- [114] Denizli’de Bulunan Termal Tesisler, <http://www.turizmhaberleri.com/koseyazisi.asp?ID=2181>, 10 Nisan 2019.
- [115] Denizli Termal Suları, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/karahayit>, 10 Nisan 2019.
- [116] Denizli Karahayıt, Pamukkale, https://www.google.com/search?biw=1536&bih=706&tbm=isch&sa=1&ei=QgfFXLjFIPYwALyh724Aw&q=denizli+karahay%C4%B1t&oq=denizli+karahay%C4%B1t&gs_l=img.3..0l10.432283.434812.434929...0.0..0.145.2063.0j16.....1....1..gws-wiz-img.....35i39i0i67.lo0i0-Uo0_c, 10 Nisan 2019.
- [117] Richmond Pamukkale Thermal Hotel, <https://www.richmondint.com.tr/oteller/richmond-pamukkale-termal-otel-denizli/>, 10 Nisan 2019.
- [118] Doğa Termal Otel, <https://www.dogathermalhotel.com/>, 11 Nisan 2019.
- [119] Herakles Termal Otel, <https://www.heraklestermal.com.tr/>, 11 Nisan 2019.
- [120] İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-161182/termal-turizm.html>, 06 Nisan 2019.
- [121] Çelebi T., Balçova Termal Otel Deneyimi, Türkiye Klinikleri Med Sci 2009: 114-115.
- [122] İzmir Balçova Termal Otel Genel Görünüm, https://www.google.com/search?q=izmir+bal%C3%A7ova+termal+tesis&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi8sZC58vLhAhUtxKYKHbQOCMoQ_AUIDygC&biw=1536&bih=706, 12 Nisan 2019.
- [123] İzmir Balçova Termal Otel Termal Havuzlar, <https://www.balcovatermal.com/kurumsal/balcova-termal-otel/6/>, 12 Nisan 2019.
- [124] Bursa Termal Su Kaynakları, <http://termalrehber.com/bursa-ili-sifali-sulari-ve-kaplicilari/>, 13 Nisan 2019.
- [125] Bursa İli Jeotermal Alanları, https://issuu.com/buski/docs/bursa_nin_termal_su_kaynaklari, 13 Nisan 2019.
- [126] Demirhan, E.A., (1994). Evliyalar Şehri Bursa’nın Türk Tıp Tarihindeki Yeri ve Tıbbi Folklorumuz Bakımından Önemi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- [127] Şifalı Sularımız (Ed. Salih Özbey), (1979). Çağ Matbaası, Ankara: 1-10.
- [128] Walker, M., (1886). Eastern Life and Scenery with Excursions in Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania, Vol II., Chapman and Hall Limited, London.
- [129] Günaydın, N. Ve Kaplanoğlu, R., (2000). Seyahatnamelerde Bursa, Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları, Bursa.
- [130] Osmangazi Tıp Dergisi, Mayıs 2015.
- [131] Elif Şehitoğlu, “Osmanlı Dönemi Bursa Hamamları”, Eski Hamam, Eski Tas, Tofaş Sanat Galerisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009: 98.

- [132] Erer, S., (2004). Bursa Kükürtlü Kaplıcalarının Tarihsel Gelişimi ve Türk Tıp Tarihi Açısından Önemi, Tıp Tarihi ve Deontoloji AD, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, BURSA: 192.
- [133] Huzer, İ., (1941). Bursa Bursa Suları, Bursa Vilayet Matbası, Bursa: 51. (Tabii Sıcak Suları Koruma ve Çekirge Otelciler Derneğinin dökümanlarından alınmıştır.)
- [134] Kurt, E., "Prof. Dr. Nüzhet Şakir Dirisu'nun Gözü İle Bursa Kaplıcalarına Bir Bakış", 7-8 Haziran 2012, Avrupa'da SPA Kültürü Sempozyumu.
- [135] Çekirge Eski Kaplıca 1895, <http://www.dergibursa.com.tr/otelciligin-bursadaki-seruveni/>, 17 Nisan 2019.
- [136] Tuna, N., (1976). Bursa Kaplıcaları ve Romatizma Tedavisi, Mars Matbası, Ankara: 18-23.
- [137] İTÜ Mimarlık Fakültesi Arşivi.
- [138] Bursa Şehir Kütüphanesi Arşivi.
- [139] Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecek yer/eski-kaplica-armutlu-hamami>, 18 Nisan 2019.
- [140] Kükürtlü Kaplıcası 1892, https://www.google.com/search?q=K%C3%BCK%C3%BCrtl%C3%BC+Kapl%C4%B1cas%C4%B1,+1892&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwil8dOzkfPhAhWtw8QBHQzaDcEQ_AUIDygC&biw=1536&bih=706, 18 Nisan 2019.
- [141] Günümüz Kükürtlü Kaplıcası, https://www.google.com/search?q=k%C3%BCK%C3%BCrtl%C3%BC+kapl%C4%B1cas%C4%B1&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjipKrP5ZDiAhUcw8QBHbj0B3wQ_AUIDygC&biw=834&bih=638, 18 Nisan 2019.
- [142] Kükürtlü Kaplıcası Donanımı, <http://www.bursa.com.tr/kukurtlu-kaplicari-408.html>, 18 Nisan 2019.
- [143] Kükürtlü Kaplıcası Donanımı, <http://www.termalspasaglik.com/oteller/bursa/cekirge-semti-kaplica-tesisleri/bursa-kukurtlu-kaplicasi-aturk-rehabilitasyon-merkezi/>, 18 Nisan 2019.
- [144] 1883 Sonrası Yeni Kaplıca, https://www.google.com/search?biw=1536&bih=706&tbm=isch&sa=1&ei=P8zFXMOjlsWdkwXV_a74Ag&q=bursa+yeni+kapl%C4%B1ca+plan+1883+sonras%C4%B1&oq=bursa+yeni+kapl%C4%B1ca+plan+1883+sonras%C4%B1&gs_l=img.3...94396.105505..105661...3.0..0.352.2568.0j16j0j1.....1....1..gws-wiz-img.....35i39.F8sJYc-Zf-A#imgrc=XimRNQ3WBvrFMM;, 18 Nisan 2019.
- [145] Yeni Kaplıca Plan Şeması, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/152339>, 17 Nisan 2019.
- [146] Günümüz Yeni Kaplıca, https://www.google.com/search?biw=1536&bih=706&tbm=isch&sa=1&ei=J83FXPUHczUwQKvm6mIBg&q=bursa+yeni+kapl%C4%B1ca+&oq=bursa+yeni+kapl%C4%B1ca+&gs_l=img.3..35i39l2j0i30j0i8i30j0i24l6

- .1968.1968..2215...0.0..0.142.142.0j1.....1....1..gws-wiz-img.gGhqF8g29Yk, 18 Nisan 2019.
- [147] Kaynarca Hamamı, <http://yenikaplica.com.tr/kaynarca.html>, 18 Nisan 2019.
- [148] Kara Mustafa Kaplıcası, http://www.yenikaplica.com.tr/kara_mustafa.html, 18 Nisan 2019.
- [149] Tümbüldek Kaplıcası, <http://www.mustafakemalpasa.bel.tr/ilcemiz/tumbuldek-kaplicalari.html>, 19 Nisan 2019.
- [150] Oylat Kaplıcaları, <http://www.bursa.com.tr/oylat-kaplicalari-2-1751.html>, 19 Nisan 2019.
- [151] Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-10750/oylat-kaplicalari.html>, 17 Nisan 2019.
- [152] Osmangazi İlçesinin Bursa Haritasındaki Yeri, [https://www.google.com/search?biw=1536&bih=706&tbm=isch&sa=1&ei=ZM7FXLTDFo3SwQKCq4aADQ&q=bursa+il%C3%A7e+haritalar%C4%B1&oq=bursa+il%C3%A7e+harita&gs_l=img.1.2.0l3j0i8i30j0i24.5699.7371..10363...1.0..0.132.756.0j6.....1....1..gws-wiz-img.....0i7i30j0i8i7i30.4KNy9CVtj34#imgsrc=s68M8ENK4iEfNM](https://www.google.com/search?biw=1536&bih=706&tbm=isch&sa=1&ei=ZM7FXLTDFo3SwQKCq4aADQ&q=bursa+il%C3%A7e+haritalar%C4%B1&oq=bursa+il%C3%A7e+harita&gs_l=img.1.2.0l3j0i8i30j0i24.5699.7371..10363...1.0..0.132.756.0j6.....1....1..gws-wiz-img.....0i7i30j0i8i7i30.4KNy9CVtj34#imgsrc=s68M8ENK4iEfNM;)., 19 Nisan 2019.
- [153] Bursa Büyükşehir Belediyesi Verileri, <http://www.bursa.com.tr/bursanin-cografyasi-iklimi-ve-nufusu>, 21 Nisan 2019.
- [154] Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Verileri, <http://www.btso.org.tr/?page=bursaconomy/bursaconomy.asp>, 21 Nisan 2019.
- [155] Bursa Valiliği 2018 Bursa Valilik Yatırımları, <http://www.bursa.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler>, 21 Nisan 2019.
- [156] Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Verileri, <http://www.btso.org.tr/documents/publication/1067.pdf>, 21 Nisan 2019.
- [157] Dostoğlu, N. Ve Polat, S., (2007). “Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa’da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri”, Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 12, 1:61-76.
- [158] Cengiz, N., (2001). Deri Sanayinde Kullanılan Kimyasalların İşçi ve Çevre Sağlığına Etkilerinin Araştırılması, Doktora Tezi, Y.Y.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Farmakoloji ve Toksikoloji, Van.
- [159] Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2005 Yılı Çalışmaları.
- [160] Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivi, 2014 Yılı Çalışmaları.
- [161] Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR-109565/dunya-miras-listesinde-bursa.html>, 22 Nisan 2019.
- [162] Bursa Turistik Şehir Haritası, <http://www.bursakulturturizm.gov.tr>, 22 Nisan 2019.
- [163] Bursa Kültür Portalı Uludağ İstatistikleri, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/turizmaktiviteleri/uludag-kis-turizmi>, 22 Nisan 2019.

- [164] Bursa Kültür ve Turizm Müdürlüğü Tesis Bilgileri, <http://www.bursakultur-turizm.gov.tr/TR-111494/otellerle-ilgili-bilgiler.html>, 22 Nisan 2019.
- [165] Uludağ Otel Verileri, <https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/kis-turizminin-vazgecilmezi-uludag,iH3Vlv-H7kWA2Fm8hJrxdQ>, 20 Nisan 2019.
- [166] Bursa 2017 Ekonomik ve Sosyal Veriler, <http://bursa.gov.tr/kurumlar/bursa.gov.tr/Bursa.gov/dosyalar/2017%20ekonomik%20ve%20sosyal%20gostergele-r.pdf>, 23 Nisan 2019.
- [167] Haklıdır, F., (2007). Bursa İli ve Çevresindeki Termal, Maden Ve Yeraltı Sularının Jeokimyasal İncelenmesi, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Ekonomik Jeoloji Anabilim Dalı, İzmir.
- [168] Bursa Büyükşehir Belediyesi Haberleri, <https://www.bursa.bel.tr/sicaksu-termalde-kapasiteyi-katlayacak/haber/23504>, 23 Nisan 2019.
- [169] Kervansaray Termal Otel, <http://termal.kervansarayhotels.com.tr>, 23 Nisan 2019.
- [169] Kervansaray Termal Otel, https://www.jollytur.com/kervansaray-termal-hotel?gclid=Cj0KCQjw4qvlBRDiARIsAHme6otlnEZJDUjJonBijo2CZcxKQZjiyf9XOL8ug4GMjDfJvVPhJkhPYmoaAuZ4EALw_wcB, 23 Nisan 2019.
- [170] Gönülferah Termal Otel, <http://www.gonluferah.com/1890/>, 23 Nisan 2019.
- [171] Gönülferah Termal Otel, <http://www.gonluferah.com/City/>, 23 Nisan 2019.
- [172] Gönülferah Termal Otel, https://www.tatilbudur.com/gonluferah-termal-otel?gclid=Cj0KCQjw4qvlBRDiARIsAHme6ovWaCC4c1DnEIBAIz8NprijKpOn4Eca4pHq96EqfTGEM3FeirkgoirwaAvW3EALw_wcB, 23 Nisan 2019.
- [173] Marigold Termal Otel, https://www.google.com/search?biw=1536&bih=754&tbm=isch&sa=1&ei=9WHVXPSVMYblwTkuZzQAg&q=marigold+genel+g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm+bursa&oq=marigold+genel+g%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm+bursa&gs_l=img.3...7041.8577..8689...0.0..0.133.639.0i5.....1....1..gws-wiz-img.A1AiBQJSJ2I4#imgsrc=NnUbwynjrKup_M:, 23 Nisan 2019.
- [174] Marigold Termal Otel, <http://marigold.com.tr/>, 24 Nisan 2019.
- [175] Yıldız Otel, <http://yildizotel.com.tr/>, 24 Nisan 2019.
- [176] Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, Genel Görünüm, https://www.google.com/search?q=romatem+bursa&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjAtIDp8JDIAhXvx6YKHQ2iAxEQ_AUIDygC&biw=1536&bih=754#imgsrc=FHt3ePSbEDqGoM:, 24 Nisan 2019.
- [177] Romatem Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi, SPA Merkezi, <https://www.romatem.com/romatem-bursa/>, 24 Nisan 2019.
- [178] Divan Otel Genel Bilgi, <http://www.vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler/bursa-divan-oteli.aspx>, 27 Nisan 2019.
- [179] Divan Otel Genel Görünüm, <https://www.google.com/search?biw=1536&bih=754&tbm=isch&sa=1&ei=8GPVXJ2tCPnhgweQy5PADQ&q=divan+otel+bursa>

&oq=divan+otel+bursa&gs_l=img.3..35i39l2j0l5j0i8i30l2j0i24.2508.3357..3672
...0.0..0.130.744.0j6.....1....1..gws-wiz-WfWycdiVOT7jLM;, 27 Nisan 2019.

[180] Divan Otel Spa, <https://www.divan.com.tr/divan-bursa/>, 27 Nisan 2019.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Müge ERDİ
Doğum Tarihi ve Yeri : 09.06.1989 / BURSA
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : mugeerdi@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Mimarlık Bölümü	Uludağ Üniversitesi	2012
Lise	Fen - Matematik	Bursa Anadolu Lisesi	2007

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2016	İTA Mimarlık	Mimar
2012	Sözüneri Mimarlık	Mimar
2010	TİBA Mimarlık	Stajer Mimar